

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

DIRECTOR
M. G. SAMARINEANU

FAMILIA

REVISTA ASOCIAȚIEI SCRITORILOR ROMÂNI
DIN ARDEAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fondată în 1865

de

IOSIF VULCAN

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

SERIA III. ANUL V.

5-6

Maiu — Iunie 1938.

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD SOC. AN. — ORADEA

S U M A R U L

No. 5

<i>M. G. Samarineanu</i> — Poetul Octavian Goga . . .	pag.	3
<i>Octavian Goga</i> — Poezii (traduceri din Ady) . . .	«	6
<i>Sever Stoica</i> — Octavian Goga	«	9
<i>Ioan Georgescu</i> — Intâia mea amintire dela Octavian Goga	«	15
<i>Leonard Divarius</i> — Lui Octavian Goga (Omagiu) . . .	«	18
<i>Coca Farago</i> — Sala de aşteptare (2 act) I.	«	19
<i>Alice Soare</i> — Noaptea la Istambul (Poezie)	«	36
<i>Ion Th. Ilea</i> — Când noaptea se cuminică	«	38
<i>Vasile Scurtu</i> — O pagină de romanism din trecutul Sătmărilor	«	39
<i>Victor Eftimiu</i> — Slugă la spân	«	51
<i>Alexandru Călinescu</i> — Infrîngeri	«	53
<i>Ştefan Mihail Lazăr</i> — Logodna	«	63
<i>Pericle Martinescu</i> — Criza romantismului	«	65
<i>G. Garoescu</i> — Bandit şi mareşal de Rusia	«	75
<i>Ion Didilescu</i> — Un nou ev Mediu?	«	81
<i>Alexandru Olteanu</i> — Cronica Europei Centrale	«	88

SCRIITORI ŞI CĂRŢI:

OCTAV ŞULUŢIU — G. Gălinescu: Enigma Otiliei.	pag.	93
<i>Gh. Stanică</i> — Cărţi creştine	«	96
<i>Teodor Scarlat</i> — Scrisori din Bucureşti	«	99

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: Doi înaintaşi: Delavrancea şi Goga de N. Iorga
Octavian Goga de Coca Popovici - Câteva amintiri despre începuturile
poetice ale lui Octavian Goga de Sever Stoica - Dinasticul Goga de George
Bota - Doctorul Gh. Marinescu de I. Didilescu. pag. 103

REVISTA REVISTELOR

POETUL OCTAVIAN GOGA

de M. G. SAMARINEANU

■ *n ziua de 7 Mai zăbranic negru a îndoliat castelul dela Ciucea. Cel mai român dintre poeții României s'a stins. Octavian Goga a fost unul din cei mai mari animatori ai neamului nostru. Versul său conținea un dinamism care a potențat nația întreagă. Serii de generații au crescut sub vraja patetismului lui Goga. Părea un Arhanghel trimis de pronia cerească să trâmbițeze românismului vremurile cari se apropie, vremuri mari, de fericită încheiere a neamului acesta într'un Stat mare, cuprinzător în el al întregului românism.*

Înțelesul acestei prevestiri a marelui poet a fost prins de nație. În depărtările Pindului și ale Macedoniei ca și în cel mai obscur sătuc din fundul Bucovinei sau de pe malurile Nistrului, în Regatul Vechiu sau în Ardeal, prevestirea poeziei lui Goga găsi ecou.

Acolo, în vârtejita viață a Balcanului, pe țăncile unei școli românești uitată de Dumnezeu, cu dascăli preocupați mai mult de grija armăturii cu care trebuia să-și apere viața decât de abecedar și cartea de cetire, am cunoscut întâi pe Octavian Goga.

*La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătasă,
La noi atâtea lacrimi sunt
Și-atâta jale 'n casă...*

*La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul
Și 'mbrățișându-și jalea plâng
Și tata și feciorul.*

Unde puteau fi înțelese mai bine aceste strofe decât acolo, în Pind, cu codrii aceia seculari și cu crimele antarților și comitațiilor

cari ne făceau să vărsăm atâtea lacrimi și să ne îndolieze casele cu jale, fiindcă ne înjunghiau și tata și feciorii.

Noi, am trăit, acolo, poezia aceasta a lui Goga. Și ca noi, au trăit-o și cei de dincolo de Prut. Deci poetul Ardealului cânta pătimirea tuturor, a românilor de pretutindeni, în pătimirea Ardealului său iubit. Iar când s'a adresat Oltului ca să ne răzbune, noi am înfeles tâlcul:

*Dar de ne-am prăpădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răzbuni...*

Există o răzbunare care va să vie deci! Din lanțul molcom al zilelor cari se perindă, va veni una însemnată cu roșu care să ne dea satisfacție pentru toată pătimirea de veacuri. Până atunci:

*In pacea obidirii voastre
Ca 'ntr'un întins adânc de mare,
Trăește 'nfricoșatul vișor
Al vremilor răzbunătoare.*

E o speranță. Calvarul de azi va trebui să înceteze odată, când-va... Poetul îl percepe cu antenele receptive ale presimțirii sale. Ce groaznic va fi:

*Departa s'a aprins un fulger,
Lovind în creasta ta năprasnic,
Și 'n tot hotarul tău mânia
Și-a început păgânul prasnici.*

*E-al răsvrătirii noastre tunet
Și 'n neagra ta cutremurare
Atâtea veacuri umilite
Iși gem strivita răzbunare...*

Cetindu-l, în ipostaza în care ne găseam atunci, românii de pretutindeni, din Ardeal, din Macedonia, din Basarabia, din Bucovina sau cei din Vechiul Regat, puteam să nu-l iubim și să nu-i ascultăm porunca? Puteam să nu fremătăm sub pateticul prevestirilor sale? Și puteam să nu ne înarmăm sufletele și să nu ne oțelim răbdarea pentru marea zi care trebuia să vie?

Ce accente noi aducea acest poet cu ochi albaștri! Dela dulcea-găria sentimentală a poeziei de amor, modă anti și post eminesciană-

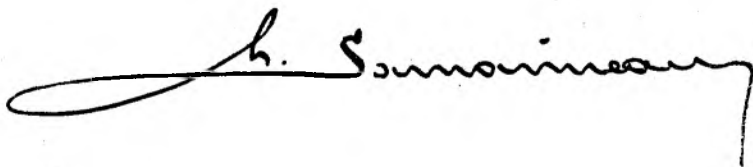
nă a poezilor cu circulație pe piața literelor, la ruperea aceasta de nori, străbătută de fulgere și trăznete, din înoratul cer al românismului, era o distanță enormă. Octavian Goga a înfrânt lozinci și regule poetice ca să se înfigă măreț în istoria literaturii.

Poetul acestui dinamism nu putea fi altfel în viață. Și l-am văzut apoi, în timpul neutralității, la București, Jupiter tonans, la toate întrunirile Ligii pentru intrare în acțiune. Câtă energie nu consuma pe scena mării săli dela Dacia, în fața mulțimii care venea să-l asculte! Câtă elocință pentru a determina intrarea în acțiune!

Cum putea omul acesta să fie altfel decât cum a fost și mai târziu, după ce s'a împlinit visul pentru care ne-au reposat și moșii și părinții? Goga a fost sortit naționalismului integral. Și a militat așa cum i-a fost versul, furtunos. Scriitor cu priză tradiționalistă în scrisul său, Goga, a scos accente cari au dominat nația, decenii întregi. Și s'a rostit oblu, românește, nu chircit și chinuit, dovedind prin aceasta că nu forma este aceia care dă noutate slovei scrise, ci fondul. Hermetismele și celelalte „isme” ale actualității noastre literare nu ascund decât lipsa unei personalități care are ceva de spus. Și această lipsă se cocoloșește prin enigmatic.

Dispare, cu Goga, un mare poet al nostru și un mare animator. Dispare, însă, după ce și-a făcut pe deplin datoria. Și Țara îi va fi pururi recunoscătoare.

Revista „Familia” care i-a călăuzit pașii de Atlas, în paginile căreia versul său a găsit primă ospitalitate și care a știut să-și rostească cuvântul atunci când i se discutau unele recompense mai mult decât meritate, aduce azi lui Octavian Goga un pios prinos.

POEZII

de ADY ENDRE

traduse de OCTAVIAN GOGA

POET

*Un bățetan cu ochii negri,
Cu doruri largi în lumea 'ngustă,
S'a dus cu turma lui de vite
În Hârtibaciul de pe pustă.*

*Creșteau din dimineți ș'amurguri
Flori albe 'n mintea lui bolnavă,
Dar vaca le păștea pe toate,
Căci vaca le credea otavă.*

*Îl tulburau minuni și vise
Și nu-și putea găsi limanul
În orice altă parte-a lumii
S'ar fi făcut poet ciobanul...*

*Dar când vedea 'mprejuru-i ciurda
Și pe tovarășii 'n ismene
Își îngropa cântarea 'n suflet —
Scuipa ori fluera a lene...*

MARTIR

*Eu m'am pornit din matca Tisei
Cu moșteniri neînfrânate,
Gonind cirezi de visuri oarbe
Din splendida păgânătate.
Se prăvălea 'mprejuru-mi lumea
Într'o sălbitică strigare
Când eu, tăcut și singuratec,
Cântam o armonie mare...*

Robust Apollo dela țară,
 Haiduc în goana tinereții,
 Chemat de dragoste și cântec
 M'au prins cărările vieții.
 Azi nu mai am nici răs, nici glume,
 Nici dor de zâmbetul femeii,
 M'au omorât evangheliștii
 Și vameșii și fariseii...

CE CAUT?

Eu viu dela malul râului Gange
 Cu visu 'mpletit din raze de soare,
 Mi-e inima, biata, o floare de lotus
 Cu fine petale tremurătoare.

La iaz lângă moară e chiot și larmă
 Și mâini noduroase lovesc din topoare...
 Vai, cum mă ucide sărutul sălbatic...
 — La marginea Tisei ce caut eu oare?

OGORUL UNGURESC

Pe țarina 'n părăginire
 In larguri buruiene cresc,
 O știi câmpia 'nțelenită:
 Este ogorul unguresc...

Eu mă cobor la sfânta humă...
 O roade ceva, stau și-ascult.
 Popor de ierburi otrăvite,
 Unde sunt crinii de demult?

Mă strâng sălbătăcite vrejuri
 Când din adânc aștept un glas
 Și-un miros blând de flori uscate
 M'atinge 'ncet la orice pas...

Tăcere. Gozul, buruiana
 Mă prind, m'adorm și mă 'nvelesc...
 Din depărtare râde vântul
 Peste ogorul unguresc.

TÂRZIU

*Vii prea târziu femeie
Cu sufletul tău darnic,
M'a omorît pustiul
In care strig zadarnic.*

*Pustietatea largă,
Vai, unzureasca pustă,
Cum m'a stropit pe aripi
Mocirla ei îngustă.*

*Azi nu mai am nimica
O lacrimă să-mi deie,
Eu am venit prea grabnic,
Tu prea târziu femeie...*

Octavian Goga

OCTAVIAN GOGA

de SEVER STOICA

Pe Octavian Goga l-am iubit totdeauna. L-am iubit ca poet, ca luptător care n'a părăsit niciodată o anumită linie elegantă în arenă și l-am savurat, mai ales, ca polemist. În aurora României-Mari, când taberele politice au început să prindă contur de ostilitate și când Octavian Goga a aruncat în luptă arma sa temută, revista „Țara Noastră”, am urmărit săptămână de săptămână răsboirea spirituală a unui pamfletar de mare stil în accepțiunea aristocratică a cuvântului. Octavian Goga aducea în verbul său un suflu învăpăiat de luptător de mare respirație. Era plin de vervă, o vioiciune caldă respira în scrisul său și un patetism pe care nu-l veți întâlni la nimenea îți sguđuia nervii. Când devorai cu ochii scrisul său polemic inima îți bătea mai viori, sângele dădea năvală în tot corpul ca o oaste pornită la atac, vâna vânăta a tâmplilor svâcnea ca o furtună. Trepidația nervoasă a verbului său era ca șampania, îți muta sufletul într'un paradis al visării. Dintre contemporani numai N. D. Cocea mai avea acel ritm viori al frazei. Dar pe când la N. D. Cocea vioiciunea se risipea în efemerida unor întâmplări fără substanțialitate, la Octavian Goga verva satanică se integra în acordul de orgă al unei catedrale, care vorbea din adâncimi de eternitate.

Octavian Goga n'a fost un om al creerului, el a fost un om al inimii. Și nici n'a vorbit niciodată creerului, ci s'a adresat totdeauna inimii. Această caracteristică a personalității sale l-a păstrat nealterat, ceea ce a fost prin firea, sângele și prin lupta sa: Român. Dacă ar fi fost un om al inteligenței, ar fi putut cădea pradă influențelor unor spiritualități streine. Ar fi putut deveni ca, de pildă, alți Transilvăneni, un rob credincios al democrației cu toate defectele pe cari le implică această mentalitate: credința superstițioasă că progresul unei națiuni este în funcție de legi, de legislație, că singura realitate în viață este abstracțiunea, că în viață nu există nimic dincolo de rațiune, că democrata cârciumă parlamentară un-

de se pot bea vorbe de rachiu în sănătatea națiunii trebuie să fie principala preocupare a omului politic, etc.

Octavian Goga a fost unul din oamenii cei mai dușmăniți ai clanului politic din Ardeal. Puțini oameni au fost așa de ponegriți în Ardeal ca Octavian Goga. I s'au aruncat cele mai nedemne acuzațiuni, cele mai stupide învinuiri. El nu s'a coborât, însă, niciodată să răspundă acestor calomnii. Nici măcar n'a crezut că și el ar trebui să utilizeze aceleași mijloace contra adversarilor. În aceasta a consistat inferioritatea sa în viața publică. Pentru că dacă oamenii de spirit, spiritele subtile vor aprecia totdeauna eleganța unei atitudini, vulgul va fi totdeauna alături de acuzatorii șgomotoși și acest vulg va fi cu atât mai repede cucerit, cu cât învinuirile sunt mai vulgare, cu cât vor corespunde mai mult instinctelor inferioare ale mulțimii, care vrea să vadă personalitățile excepționale prăbușite în mocirla unor acuzațiuni morale. Octavian Goga a luptat totdeauna cu armele superioare ale sentimentului și spiritului contra adversarilor, n'a utilizat calomnia josnică. El n'a asvârlit adversarului epitetul de hoț nici atunci când adversarul a meritat pe deplin acest epitet ornant. Când puzderia democraților a înțeles că Octavian Goga se păstrează în regiunile superioare ale spiritului și nici o acuzațiune nu-l poate clinti din linia elegantă a unei atitudini, el a încurajat această mulțime de oameni despre care se vorbește atâta în contemporaneitate și nu se suflă o iotă după moarte, a încurajat prin aceasta mușuroiul democratic, care numai prin replica energică, urmând un atavic instinct de conservare, și-ar fi tras coada calomniilor între picioare.

Cât de urit era Octavian Goga învederează și următoarea întâmplare:

Eram de vreo 19 ani. Redactam în anii 1923—24 ziarul săptămânal al unei asociații de luptători. Octavian Goga a primit nu mai știu ce fel de distincțiune din partea Academiei Române. A fost sărbătorit. Am scris atunci și eu un mic articol elogios la adresa lui. Despărțământul din Brașov al asociației de luptători întrunindu-se, doi membri ai asociației, cari în 1928 au devenit miniștri, au protestat cu energie împotriva articolului, au consensnat protestul în proces-verbal și l-au trimis Centrului. Centrul n'a luat notă de protest, președintele nu mi-a făcut nici o observațiune. Scoțând, însă, material din procesele verbale ale despărțământelor pentru gazetă, am dat de protestul dela Brașov. Am tras imediat consecința aceluși proces-verbal și fără să anunț pe nimenea m'am retras dela gazetă. M'am gândit că dacă se protestează im-

potriva unui articol în care se elogiază activitatea literară a lui Octavian Goga, eu nu mai pot avea nici un rost la gazetă. N'am putut avea îndreptățirea de a mă ridica împotriva protestului, pentru că n'am avut calitatea de a înfrunta acel protest, dar nici n'am crezut că poate să existe om care să treacă peste convingerile mele și să discrimineze atitudinea și fapta mea ieșită dintr'o convingere bine cântărită.

Dacă a fost posibil un protest pe o temă șubredă împotriva lui Octavian Goga, dovedește existența unei uri care înecă orice impuls al rațiunii și orice considerent etic.

Și nu ne amintim de acuzația ridicolă că Octavian Goga e un dezertor, pentru că... n'a murit la Turtucaia? În orice țară, o asemenea acuzațiune ar fi adus pe acuzator la zidul disprețului opiniei publice. La noi i s'a dat dreptate.

N'am fost niciodată partizanul lui Octavian Goga, după cum, de altfel, n'am fost partizanul nimănui. Dacă acțiunea unui om politic a fost în acord cu convingerile mele l-am aprobat, dacă a fost în dezacord cu vederile mele l-am dezaprobat. Asupra acțiunii politice a lui Octavian Goga își va rosti judecata obiectivă, istoria. Această judecată are, însă, în vedere mai mult rezultatele politice, repercusiunile istorice ale unei acțiuni decât intențiunile sau convingerile actorului. Un lucru, însă, nu va tăgădui, de sigur, istoricul viitor: că Octavian Goga s'a simțit totdeauna în slujba ideii naționale și a rasei sale. Puțini oameni politici, într'o eră a democrației, și-au făcut lozincă din ideea națională ca Octavian Goga. Ideea națională este leit-motivul tuturor poeziilor sale, a tuturor articolelor politice, a tuturor cuvântărilor sale. Ideea națională este oxigenul întregii sale activități. Și după cum fără aer nu se poate concepe viața, Octavian Goga nu poate fi închipuit fără ideea națională. Într'o vreme când toată lumea adula strada cu revendicările ei materiale, Octavian Goga s'a mulțumit să proclame ideea națională ca supremul îndreptar în viață. El n'a fost un creator politic în accepțiunea strictă a cuvântului, după cum n'a fost nici unul din generația sa, dar a fost un spirit pozitivist deasupra căruia plutea steaua polară a idealului ale cărei lumini străbăteau până la rădăcinile acțiunii sale. Zenitul acțiunii sale politice s'a desfășurat în timpul neutralității, când ca un sol mesianic al Ardealului a proclamat adeziunea sufletească a Transilvaniei la matca teritorială a națiunii românești. Nu se vor uita cuvântările lui alături de zii cuvântului Nicu Filipescu, Tache Ionescu, Delavrancea. Accentele patetice ale cuvântărilor sale vor rămânea în veci în inimile românești.

„Strigăte în pustiu” sunt cele mai înobilate pagini ale unui suflet, care în culmea simțirii, se sbuciumă, în încordarea istorică, pentru unirea unui neam. Nu sunt nicăiri pagini mai frumoase ca acolo.

Iată cum îndemna Octavian Goga la intrarea în acțiune:

— „Un lucru, însă, să știți: trebuie ales astăzi între moartea și viața lor; ori treceți acum munții spre ei ca să-i scăpați, ori rugați pe Dumnezeu să ridice munții până 'n cer, ca să nu poată pătrunde la noi glasul blestemelor lor”.

Sau: „În ziua când casca germană se va întâlni cu căciula bulgărească, trebuie să dărâmați statuia lui Mihaiu Viteazul, fiindcă visul nostru a murit atunci. Primul tren nemțesc care va trece la Constantinopol peste trupul Serbiei înfrânte este ultimul tren al României”.

Sau: „Răsboiul Europei ține de o jumătate de an, răsboiul Ardealului ține, însă, necurmat de veacuri. Nu există în istoria universală un giulgiu atât de trist și de întunecat ca acel care acoperă și înfioară speranțele noastre, care mor în Transilvania și renasc de o mie de ani”.

Sau: „Ardealul nostru este mut astăzi. Ardealul care, până deunăzi era o închisoare, azi e prefăcut într'un țintirim”.

Despre tentativa de apropiere a contelui Tisza de Români:

„O mână de prietenie nu se poate întinde niciodată peste cadavrul unui frate”.

Octavian Goga n'a fost orator în înțelesul adevărat al cuvântului. Caracteristica oratorului este spontaneitatea și simțul psihologic al adecvării cuvântului la nivelul auditorului. Octavian Goga a rămas în toate cuvântările sale poet. Poetul e un căutător de aur al expresiei, un cizelator al imaginilor. El lucrează pe un plan ideal. Oratorul elaborează spontan în fața auditorului său real, își modifică expunerea și o ține la nivelul sălii. Obiectivul său este să convingă. Poetul vrea să atingă cu degetele sale sunetele de harfă ale frumosului. Din cuvântarea unui orator vei putea să tragi deducții precise asupra nivelului de înțelegere a auditorului. Din cuvântările unui poet care nu este și orator, — și aceste două talente coexistă foarte rar, pentru că cer calități pe planuri opuse, care se anulează una pe alta, — nu vei putea conchide decât asupra nivelului său estetic. Poetul a strivit totdeauna pe orator în Octavian Goga. Dar ce minunate sunt conferințele sale, unde spontaneitatea este eliminată prin migala cizelatorului de bijuterie. Astfel, de pildă, conferința sa „Ideia națională”, care din eroare e socotită ca o manifestare oratorică sau „Avram Iancu” au dat posibilități de desvol-

tare integrală talentului lui Octavian Goga. Nimeni n'a scris în acest gen pagini mai impresionante ca el. Astfel, însăși drama „Avram Iancu” a lui Lucian Blaga n'are acele accente patetice, acel suflu grav par'că însăși istoria te bate cu aripele ei peste obraz, ca „Avram Iancu” al lui Octavian Goga. Deși acest gen literar îmbie mai puține virtualități patetice ca drama.

Proza lui Octavian Goga e plină de adâncimi patetice.

Iată, de pildă, finalul la moartea lui Vlaicu: „Imi trec prin minte toți câți s'au dus de curând, sburători cu aripile frânte... Iosif, Chendi, Vlaicu... Dorm acum cu toții... E atât de chinuitoare clipa în care înțelegi că dacă vrei să mai întâlnești prieteni trebuie să te duci în țințirim... Intors cândva la București, n'am să-i mai văd în gara de Nord, așteptându-mă cu glume și cântece. Am să privesc împrejur zadarnic și-o să stau uluit, când are să mă întrebe birjarul: unde să vă duc?”

— Du-mă la Bellu...”

Sau în articolul „Doi robi”. Cuvintele paznicului către deținutul Octavian Goga: „Eu am citit multe versiuri de-al d-tale, domnule, că și eu-s Român, numai vezi d-ta, aici nu-i slobod...” Și rumen de emoție, cu obrajii luminați de un surâs bun, îmi strânge mâna bietul Român. Nu știu ce să zic. Inchid ochii o clipă... Imi tremură genele fără să vreau și pornim fără un cuvânt înainte...

„La cinci pași am ajuns în curtea robilor. Procurorul ne iese în față și ne taie drumul. Pandurul îl vede, scoate pieptul, pășește drept, țanțoș și-mi arată calea. Ii aud din nou glasul străin, brutal, poruncitor, oficial, pe ungurește:

— Inainte, domnule, înainte!”

„In strălucirea soarelui îmi apare la un colț statuia lui Matei Corvinnul, în fața bisericii gotice din piața Clujului. Mă fulgeră un fior prin vine. Și ne ducem tăcuți, eu înainte, pandurul în urma mea: doi robi într'o pușcărie mare”.

Intr'o discuție cu un prieten al poetului, mărturisind la întrebările lui că mă preocupă câteva probleme din istoria Ardealului într'o perspectivă nouă, mi-a spus: Și Goga vrea să scrie o istorie a Ardealului.

Nu știm, dacă Octavian Goga a început să scrie istoria Ardealului sau totul n'a rămas decât în stadiul unui proiect. Fără îndoială, Octavian Goga ar fi putut să scrie o istorie a Ardealului cu tot patetismul acestui colț de țară cum nu se găsește altul în Europa Centrală.

Când Octavian Goga a apărut în poezia românească, el a frânt

o teorie estetică a lui Titu Maiorescu: patriotismul și socialul nu pot constitui material estetic. Când auzim cuvântul patrie sau națiune, singurele aceste cuvinte stârnesc emoțiuni în inimile noastre. „Poeții” fără talent ca să stârnească efecte recurgeau la acest artificiu spre a da impresia emoției estetice în „poeziile” lor. Poezia lui Octavian Goga a dovedit falsitatea teoriei maioresciene și cel dintâiu care a recunoscut-o a fost autorul ei. Poezia nu este în funcție de materialul întrebuițat, ci de talentul, de puterea de emoțiuni și expresivitate a poetului. Poetul Octavian Goga a adus în fața ideilor patriotice o emoțiune puternică, o emotivitate proaspătă, fragedă și o capacitate de expresie nouă, o plasticizare personală a emoțiunilor. Criteriul cel mai sigur de a recunoaște pe poetul de talent de pseudo-poetul versificator este emotivitatea nouă în fața subiectului și puterea de exprimare originală a sentimentelor. Pseudo-poeții, cari reeditează aceleași sentimente ale unui alt poet sub a cărui stăpânire se găsesc, dovedesc absența talentului. Deasemenea, utilizarea unui vocabular copiat, a unui stil comun, fără pecetea originalității este proba certă a aceleiași lipse de talent. Octavian Goga aduce în primele două volume ale poeziilor sale o originalitate, o vigoare de simțire inedită și o noutate de expresie, semne incontestabile ale talentului. Peste aceste două volume, „Poesii” și „Ne cheamă pământul”, Octavian Goga nu ne-a putut da nimic. „In umbra zidurilor” se resimte de puternica influență eminesciană, „Cântece fără țară” sunt poezii de propagandă în timpul neutralității. Talentul lui Octavian Goga strălucește din nou, când ne dă câteva traduceri din poeziile lui Ady Endre, acest mare poet maghiar cu simțire modernă și își dă măsura puterii sale în traducerea „Tragediei omului” a marelui dramaturg maghiar Madách Imre. Încă prin anul 1905, în primul volum al poeziilor sale, Octavian Goga a anunțat apropiata apariție a traducerii lui Madách. Traducerea apare abia în anul 1935, deci peste vreo 30 ani. Ceeace dovedește la Octavian Goga o înaltă conștiință literară.

Destinul a fost darnic cu Octavian Goga. A cunoscut în viață gloria, a pătruns în masele mari și prin poeziile sale a emoționat mulțimile, a văzut visul unirii cu ochii lui de cer și la sfârșitul vieții i s'a dat să încarneze din nou aspirațiile românismului ca șef al guvernului. Dacă prin forța împrejurărilor a trebuit să părăsească guvernarea, aceasta va fi fost o tristeță pentru el. Dar a închis, desigur, ochii cu convingerea că această națiune nu se va odihni până nu va fi stăpână deplină pe acest pământ.

Sever Stoica.

INTAIA MEA AMINTIRE DELA OCTAVIAN GOGA

de IOAN GEORGESCU

Era la începutul anului 1907. Urmam cursul superior al liceului S. Vasile cel Mare de la Blaj. Ca toți colegii, în orele libere, cetiam „Convorbiri Literare”, „Sămănătorul”, „Vieața Nouă”, dar mai ales „Luceafărul”, revista studenților români dela Buda-Pesta, mutată nu de mult, odată cu principalii ei redactori (Octavian Goga și O. C. Tăslăuanu), la Sibiu.

Această din urmă revistă era cu deosebire răspândită printre elevii dela Blaj, fiindcă întâiul ei redactor și pe urmă câțva timp întâiul ei director a fost Alexandru Ciura, atunci profesor foarte iubit și stimat în localitate.

De dragul lui, abonam zeci de elevi această revistă foarte bine îngrijită, vioaie, interesantă, frumos ilustrată.

Indeosebi, mi-aduc aminte ce puternică impresie ne-a făcut desenul pictorului Octavian Smighelschi, ilustrând celebra evocare a fetei de împărat din poemul lui Eminescu:

*Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde 'n casă și în gând
Și viața-mi luminează.*

Hyperion, înșel al luminii, coborând ușor, diafan, eteric, din înălțimile astrale așa cum îl înfățișa cu atâta măiestrie Smighelschi, a împodobit multă vreme foaia de titlu a „Luceafărului” adolescenței noastre.

De câțva timp Octavian Goga, noul secretar literar al „Astreii” din Sibiu, scotea și o revistă pentru popor „Țara Noastră”. Colaboratorii acestei reviste, în afară de marele poet, erau așezorii consistoriali: Nicolae Ivan, Matei Voileanu, uneori Miron Criștea, secretarul administrativ al acestei societăți culturale d-l Romul Simu și alții. Mai târziu, când revista se transformă în ziar săptămânal, unul din cei mai harnici colaboratori e d-l Victor Eftimiu, apoi Ilarie Chendi ș. a.

Prieten și tovarăș de plimbări și de recitări cu fratele poetului, regretatul Eugen Goga, fiu de redactor al „Calendarului Plugarului” dela Brașov și în același timp colaborator la aproape toate ziarele populare din Ardealul de altă dată, mă simțiam și eu îndemnat să spun un cuvânt către sătenii noștri în noua revistă a Astei.

În taină, cum se fac de obicei asemenea încercări, ticlului o scrisoare din America îndemnând, în numele celor de peste Ocean, pe cei de acasă, să nu se înstrăineze și să-și caute de treabă între ai lor, fiindcă multe și mari sunt primejdiile ce-i amenință în lumea cea nouă, pentru care ei nu sunt pregătiți.

Mă veți întreba: de unde aveai d-ta, elev de liceu, căderea să dai sfaturi de acestea într'o problemă națională, atât de vitală, ca aceea a emigrației țărănești?

Aveam, fiindcă eram fiu de cărturar și fiindcă în vacanțele școlare eu eram „logofătul” satului.

Fiind o parte mare dintre săteni analfabeți, de câte ori primiau ori scriau vreo epistolă la cei plecați dela ei în cătănie ori mai ales în America, veniau la mine.

Așa îmi făcusem o întreagă colecție de poezii populare din cele mai interesante.

Îndeosebi din America.

Eram, deci, bine documentat. Scriam în cunoștință de cauză. Și acum mai am undeva, în colecția mea, versuri caracteristice, ca cel următor, din viața Românilor Americani:

*Auleo! mă doare spata
C'am muncit greu cu lopata;
Palmele s'au îngroșat,
De willbăr *) cât am cărat;
Feară și pământ cleios,
Doamne, ce trai păcătoș!
Când în țara mea eram,
Un crețar **) când câștigam,
În batistă îl legam.
De când câștig cu dolarul,
Tot mai spart mi-e buzunarul;
Ori câți dolari pun în el,
E tot gol și ușurel.*

Nu era chestia, însă, numai de documentare, ci și de prezentare. De aceea se înțelege sfiala mea de începător de a nu semna cu numele propriu, ci cu pseudonimul Nepotul, fiindcă unul din colaboratorii încercați ai revistei N. Ivan, semna „Uncheșul”.

Articolul era bine ticluit.

A fost tipărit la loc de seamă, în corpul revistei, iar redactorul Octavian Goga scria la poșta redacției No. 3, dacă îmi mai aduc bine aminte, al „Țării Noastre” din 1907: „Nepotului”: Aș dori să am adresa D-tale!

I-am dat-o, firește, apoi mi-a adresat o scrisoare de mulțumire și de încurajare.

Nu mai păstrez, din nefericire, această interesantă și pentru mine atât de prețioasă scrisoare a secretarului literar al Astrei de pe vremuri.

În dese mele pribegii de-a lungul și de-a latul pământului românesc, o mare parte din corespondență mi s'a răvășit și risipit.

Dar și acum mi-aduc cu drag aminte de îndemnul ce el, alintatul Muzelor, copilul răsfățat al neamului, mi-l da: să ~~nu~~ mă consider totdeauna ca începător, să nu înlătur nici când sfiala și curăția din suflet, fiindcă e vai și amar de cine e mulțumit, fericit, cuprins de beatitudine dela început; acela n'ajunge departe.

Soarta a voit ca eu să fiu urmașul său la secretariatul literar al „Astrei”, în cei dintâi ani ai României întregite.

Și din acest timp am amintiri dela Octavian Goga.

Poate că le voi infățișa, cu altă ocazie.

Ioan Georgescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LUI OCTAVIAN GOGA

OMAGIU

de LEONARD DIVARIUS

*Aripele-ți grele de soare s'au frânt
In slava de vis cu scipiri de miracol,
Arhanghel al vremii, cu glas de oracol
Și frate 'nroșitului nostru pământ.*

*Stă spiritu-ți strajă pe creștet de munte
Și candelă 'n templele sfinte-ale țării,
Din albia Tisei în coastele mării,
Urgia furtunii de mâine să 'nfrunte.*

*Pe drumul pe unde purtat-ai făclia
Credinții din sufletul tău de erold
Fii oștilor Regelui nostru imbold
Să 'nvingă cu gloria lor veșnicia.*

Leonard Divarius

SALA DE AȘTEPTARE

2 acte

de COCA FARAGO

ACTUL I. (care poate fi și „prolog”)

Salonul *Actriței* (*Daniela* de mai pe urmă). I-ul *Actor* (*Alexandru* de mai pe urmă) răsfoiește o revistă. Al II-lea (mai pe urmă: *Omula Tejghea*) mă-nîncă bonboane dintr'o cutie. Al III-lea (*Ofițerul* de mai pe urmă) privește cu atenție, stînd în picioare, portretul actriței — pe care să presupunem că o cheamă Gaby, — în rochie albastră, de bal și ținînd doi trandafiri roz în mînă. Al IV-lea (*Hamalul*) fredonează: „Te-am cunoscut în carnaval...”, urmărind cu coada ochiului scena din fața portretului. Al V-lea (*Popa*) se uită pe fereastră. O altă actriță (*Chelnerița*) se plimbă, enervată. Deodată se oprește în fața ușii din stînga, îndărătul căreia se află, bine înțeles: nevă-zută de public, actrița Gaby... Uitasem să spun că, în actul acesta, toți actorii își poartă numele din viața particulară iar orice „îndulciri” ale numelor presupuse de mine, vor trece asupra celor veritabile. Tot ce se petrece, în acest act, nu va avea nimic „teatral”, nimic „studiat”. Actorii nu-și vor pregăti toalete speciale, nu se vor farda ca pentru scenă. Afară plouă. După amiază mohorîtă, de toamnă...

- ACTRIȚA (la ușa) Gaby... (pauză) Gaby... (iar pauză) Găbișor... (iar pauză) Găbișo dragă...
- GABY (de dincolo) Viu, viu acum...
- ACTRIȚA Nu te deranja, ma chère. Imbracă-te în liniște... Vroiam, numai, să te întreb dacă îmi dai voie să pun o placă la patefon.
- GABY Da, da...
- ACTRIȚA Merçi, dragă... (se duce la patefon, începe să aleagă plăcile. Gesturile și mimica ei spun că pe toate le știe dar nu dorește să le mai audă odată).
- ACTORUL V Și plouă, dom'le, plouă... Vorba aceia: toarnă cu găleata.
- ACTORUL I (aruncă revista pe măsufă). Te pomenești că n'are să vină...
- AL IV-LEA Ei, se urcă într'un taxi...
- AL II-LEA Și dacă nu găsește? nu vezi, mă? Potop...
- AL III-LEA Ia o trăsură.
- AL II-LEA (ironic) Ești convins de ce spui?

- AL III-LEA (nedumerit) Da... (toți rîd) Dece rîdeți așa? (toți rîd) Ce v'a apucat?
- I-UL Deșteptule! (și rîde).
- AL IV-LEA Să nu-ți fie de deochi! (și rîde).
- AL III-LEA Da' ce am zis, frate?
- AL IV-LEA (îl imită) Ia o trăsură.
- AL III-LEA Și ce e de rîs în asta?
- ACTRIȚA (a pus o placă pe care o știe, desigur dar o mai ascultă, cu plăcere: „Je me sens dans tes bras si petite”. Fredonează și ea:) Si petite... auprès de toi...
- AL V-LEA Falș. (actrița nu-l aude. Cîntă mai departe. Actorul se apropie de ea) Falș... Falș... Faaaallllșșșș...
- ACTRIȚA (se oprește din fredonat. Patefonul cîntă singur, mai departe) Ce?
- AL V-LEA Falș... Cînti falș...
- ACTRIȚA (de sus) Nu te-am întrebat...
- AL V-LEA Dacă te-aș fi rugat eu să cînti, n'ași fi îndrăznit să te întrerup...
- GABY (de dincolo) Pune altceva, Tanți... (ori... cum o chiamă pe actriță).
- ACTRIȚA Ai spus ceva, Găbișor? (ascultă placa, transportată, legănîndu-se).
- GABY (strigă) N'ai auzit?
- ACTORUL I (se duce la ușe) Ce ai spus adineauri, Gaby?
- GABY (tipă) Să oprească patefonul. Am o migrenă teribilă.
- ACTORUL I Bine (se duce la patefon, îl oprește).
- ACTRIȚA (mușcată de șarpe) Ce faaaciii?
- ACTORUL I Regret... Are migrenă...
- ACTRIȚA (mirată) Cine, Lucienne Boyer?!
- ACTORUL I Nu. Cealaltă...
- ACTRIȚA Care?!
- ACTORUL I Gaby.
- ACTRIȚA Parol!? De unde știi?
- ACTORUL I (cam plictisit) Așa... (afectat) Presimt...
- ACTRIȚA Intotdeauna ești impertinent...
- ACTORUL I (ridică umerii a „n'am ce-ți face, destinul...” și se depărtează).
- ACTRIȚA (pune iar patefonul să cînte și ea reîncepe să fredoneze).
- GABY (tipă) Incetează.
- ACTRIȚA (nu aude, fredonează „cu nerv”. Ceilalți rîd. Gaby repetă cuvîntul, urlînd, de vre-o cinci-șase ori... În larma asta, cîndva, se aude soneria. Actrița sare în picioare) A venit... (și oprește patefonul).
- ACTORUL I (repede) Mă duc, să-i deschid.
- AL IV-LEA (îi taie calea) Ba eu... Eu mă duc.
- AL III-LEA Lăsați-l pe Alecu (numele actorului care va juca rolul popii) El e specialist în deschis uși...

- AL V-LEA (cel vizat) Nu înțeleg aluzia...
- AL III-LEA Vroiam să spun, Alecule, că tu, care joci rolurile de valet și portar ești cel indicat să...
- AL V-LEA Pardon... (tusește, își potrivește cravata) Pardon... (repetă gestul) Par-don... Astea sunt cele mai dificile răspunderi în teatru și de aceia mi se încredințează...
- ACTRIȚA (care, și ea, are parte numai de roluri asemănătoare) Are dreptate Puiu (așa-i zice ea: Puiu. Nu-i place numele actorului...) Are perfectă dreptate... într-o „rolă” mută posibilitățile sunt mai... mult mai...
- GABY (de dincolo, întrerupe) Cine a venit?
(Toți se reped spre vestibul, când în ușe apar Doamna de mai târziu și Fata de mai târziu. Doamna e grasă dar sprintină, Fata e foarte tânără, nostimă și... cam „naivă”...)
- DOAMNA Bonjour. Am întârziat?
- ACTORUL I (acru) Voi erați?!
- FATA Noi eram.
- ACTORUL I (de parcă fata l-ar fi călcat pe bătătură și ar fi încercat să-și ceară scuze) Nu face nimic...
- FATA Aiurit mai ești... Parcă am fi venit din lună, așa te miri.
- ACTORUL I ...fără parașută.
- FATA Poftim?
- ACTORUL I Din lună, fără parașută... (gest de mâini) Asta-i.
- FATA (îmbufnîndu-se) Mă agasezi.
- DOAMNA Unde e Gaby?
- ACTRIȚA Dincolo. Se îmbracă.
(Tăcere)
- AL V-LEA (privind pe fereastră) Plouă... Plouă... Plouă...
- ACTRIȚA Vai, ce frumos! (își împreună mâinile și le lipește de un obraz) O știi toată?
- AL V-LEA Ce să știu?
- ACTRIȚA Pe toată.
- AL V-LEA (nedumerit) Ce vrei, frate?
- ACTRIȚA Poezia...
- AL V-LEA (același joc) Care poezie?
- ACTRIȚA Poezia de Minulescu...
- AL V-LEA (același joc) Minulescu? Poezie?
- ACTRIȚA (declamă) Plouă... („nuanțează”) Plouă... (nuanțează și mai și) Plouă... (vorbește) E celebră. Spune-o.
- AL V-LEA Nu făceam „apropos” la Minulescu...
- ACTRIȚA (consternată) Nuuuu?!
- AL V-LEA Eu ziceam... așa... că plouă afară...
- ACTRIȚA (dezamăgită) Aha... (se depărtează de el).
- FATA (pe lângă care trece actrița) Frumoși pantofi, Tanțo. De unde i-ai luat?

- ACTRIȚA (cochetă, își privește pantofii) Iți plac?
 FATA (graseiază) Enorm...
 ACTRIȚA Sunt de anul trecut.
 FATA (strîmbă din nas) Zău?!
 ACTRIȚA Am jucat cu ei în (spune titlul unei piese în care a jucat, într'adevăr, anul trecut) Mă surprinde faptul că nu-i ții minte. Și atunci m'ai întrebat de unde i-am luat...
 FATA (caută pantofii prin amintiri) Da... da... da... sigur că da... (pauză) S'au și uzat, nu-i vorbă...
 ACTRIȚA (vexată) Pe timpul ăsta „atroce” n'am găsit „șic” să ies cu pantofi noi, de antilopă gris, ca la Paști...
 FATA (are pantofi de antilopă gris, în perfectă stare) Păi... am... am venit cu mașina...
 DOAMNA Și dela mașină, pînă la ușe...
 FATA ... doi pași...
 DOAMNA Așa că...
 FATA Aveam și umbrelă...
 DOAMNA Deci...
 FATA I-am încălțat și astăzi, ca să-i mai dau pe picior...
 ACTRIȚA (gentilă) Tot te mai strîng?
 FATA (face doi pași) La vîrf mă jenează puțin (se întoarce, face iar doi pași) Numai dreptul...
 ACTRIȚA (sinceră) Încearcă o talonetă.
 FATA Taloneta e pentru toc... și pe mine vîrfurile mă doare..
 GABY (tipă) Cine a venit? (și n'o aude nimeni).
 ACTRIȚA (ironică) N'am ce-ți face. „Vîrfetă” nu se găsește în comerț...
 FATA Cînd o pleca vre-unul în străinătate, am să-l rog să-mi aducă... Pe aici n'am văzut...
 ACTRIȚA Eu n'am, că ți-ași împrumuta...
 GABY (urlă) Cine a venit, surzilor? Sunteți muți de nu răspundeți?
 FATA Noi, Găbicel dragă... Elvira și cu mine, Zozo...
 AL III-LEA (s'a oprit iar în fața portretului. I-ul e pe aproape) Bun portret.
 I-UL (il consideră) M'da...
 AL III-LEA Formidabil...
 I-UL M'da...
 AL III-LEA Capo d'operă...
 I-UL M'da, însă...
 AL III-LEA (întrepușe) E în „Dama cu Camelii”?
 I-UL Nu prea ai idee de botanică, iubitul.
 AL III-LEA Dece, mă rog?
 I-UL Confunzi, mă rog, trandafirii cu...
 AL III-LEA (tușește) Am avut un lapsus... (confidențial) Fac abuz de tutun... (revine) Vroiam să zic: „Trandafirii roșii”.

- I-UL (rîde).
- AL III-LEA Poftim?
- I-UL Iar ai... „lapsus”...
- AL III-LEA Hm?
- I-UL Trandafirii din piesă sunt roșii, da?
- AL III-LEA Mai încape vorbă!
- I-UL Și cei de aici sunt roz...
- AL III-LEA (își dă seama) Da... Mai mult sau mai puțin...
- I-UL - Mai mult. Mai mult decît îți închipui, dragă. E chestie de nuanță, după cum vezi.
- AL III-LEA N'am învățat pictura... (Tăcere).
- DOAMNA (încet, Fetii) Ai fost la director?
- FATA Mai întrebil!
- DOAMNA (învăselită) Ei...?
- FATA (suspină) Nu l-am găsit.
- DOAMNA (gînditoare) Te-ai fi dus prea tîrziu...
- FATA Ași... Dar am eu ghinion. M'am născut într'o zi de 13... la ora 13...
- DOAMNA Nu te lua după gogomăni, „13” poartă noroc.
- FATA Serios?
- DOAMNA Cum te văd și mă vezi (continuă a vorbi încet).
- ACTORUL III (în continuare) In ce o fi, că n'o țin deloc minte în rochia asta...
- I-UL Nu-ți mai chinui creerii. E în particular.
- AL III-LEA (nu sesizează) „Particular”? Cînd s'a jucat „Particular”?
- I-UL (începe să se enerveze) E în particularul ei, domnule, nu în piesă, ce naiba!
- AL III-LEA Așa da... (pauză).
- I-UL (se adresează aerului, mulțimii, lui Dumnezeu) Te pomenești că nu mai vine...
- ACTRIȚA Nu există. Ne-a scris la fiecare în parte, că vine, vine.
- FATA (de sus, actorului) Ce nerăbdător ești!
- I-UL Te cred.
- FATA Ah?
- I-UL Nici-un „ah”... Eu am repetiție deseară.
- FATA Pînă atunci sunt patru ceasuri, începe cu întîiul... (încîntată că a găsit prilejul să-i șoptească) Știi, am cerut dublura...
- I-UL (însămintat) Ți-a dat-o?
- FATA Mă duc mîine după răspuns. Azi dimineață, nu era directorul și i-am lăsat o scrisoare...
- I-UL (același joc) Ce i-ai scris?
- FATA Că (dulce) vreau să-ți fiu parteneră și... (tace).
- I-UL (idem) Și?
- FATA ...și că am formă un cuplu ideal...

- I-UL (ca în fața aprecierilor camaradului, asupra tabloului) M'da...?
- FATA Pune și tu o vorbă...
- I-UL (același joc) M'da...
- FATA Fii și tu de aceeași părere.
- I-UL (idem) M'da...
- FATA (agasantă) Merçi. N'am nevoie de intervenția ta.
- I-UL Păi „cuplul”?
- FATA Il pot juca singură, dacă mă ambiționez... Așa să știi...
- (Se aude soneria. Toți se reped la ușe. Apare și Gaby, cu o batistă în mână, — vedetele au, mai întotdeauna guturai, — într-o splendidă rochie de casă. Înaintează către ușe, se oprește pe prag. Al V-lea actor a fost cel dintâi care a eșit, să deschidă. Se aude un glas bărbătesc, glasul directorului de scenă, al veritabilului director de scenă, acela care se va ocupa de piesa întregă) Bună ziua, copii... (intră). Toți năvălesc în urma lui. Odată cu directorul de scenă, au venit încă doi actori, cei doi adolescenți de mai târziu. Ei stau în stînga și în dreapta „maestrului”, mereu.
- GABY (deceționată) Ai întârziat ca niciodată, maestre...
- DIR. DE SC. (îi sărută mîna) Sărut mînușițele... Mii de scuze... Iertați-mă... Sunt dezolat... De-zo-lat... Am ațipit nițel după masă și m'a luat somnul...
- I-UL Nu te mai scuza. Personajul principal n'a venit încă.
- DIR. DE SC. Ce spui?!
- I-UL Inchipuiește-ți...
- DIR. DE SC. Nici nu-mi vine să cred...
- I-UL Nici nu mai vine, cred.
- GABY Și eu cred că nu mai vine.
- DOAMNA Vine, dragă, vine...
- AL IV-LEA (reușește să plaseze o vorbă, strigînd aproape) Vine... (Toți cred că au auzit soneria și aleargă la ușa din vestibul).
- AL IV-LEA (a rămas pe loc, evident. Își aprinde o țigare).
- I-UL (a constatat, cel dintâi, că nu e nimeni la ușe, se întoarce, tot cel dintâi și se răstește) Ți s'a năzărit, șugubățule.
- AL IV-LEA Ai spus ceva?
- I-UL Nu-i nimeni.
- AL IV-LEA (nu pricepe nimic) Unde?
- I-UL Ai zis: vine. Și n'a venit. Nu-i...
- AL IV-LEA (înțelege confuzia) Eu... eu n'am vorbit, ca să zic așa, în special... Eu... m'am adresat, care va să zică, așa, în general... în principiu: vine...
- GABY Trebuia să taci din gură. Parcă cine știe ce se în-

- tîmpla, dacă tăceai (*actorul încearcă să răspundă*)
Era să se cutremure pămîntul, nu?
- DIR. DE SC. Nu te enerva, Gaby...
GABY (*teatrală cu desăvârșire*) Vai, maestre, dragă maestre, cum să nu mă enervez? Aproape două ceasuri, de cînd așteptăm...
- DOAMNA Nu exagera, scumpo. (*directorului de scenă*) Dacă o fi cincisprezece minute...
- I-UL Trei sferturi de oră. Cu ceasul în mînă.
FATA Ți s'a părut...
I-UL Ce mi s'a părut?
FATA (*sîcîită, gradat*) Intii că au trecut trei sferturi de oră... al dolea că ai ceas și al treilea... că nu știi ce spui...
- DOAMNA Dă-ne o dulceață, Gaby. Mi s'a uscat gura.
GABY Cu plăcere. (*sunînd*) Șerbet de trandafiri...? Smeură...? Vișine...?
- FATA Indiferent.
ACTRIȚA Ce preferi tu...
GABY (*servitoarei, care intră*) Adu apă rece și dulceață.
SERVITOAREA De care?
GABY Ai uitat? Caise.
SERVITOAREA (*iese*).
- AL V-LEA (*se apropie de maestru cu pași de pisică*) V'ați gîndit, maestre, la ce v'am rugat?
- DIR. DE SC. (*nu știe deloc despre ce e vorba*) Da... da... da...
Sigur... O să mai vorbim noi...
- AL V-LEA Pentrucă, să vedeți: alaltăieri, cînd ieșeam dela repetiție, cu cine credeți că mă întîlnesc, pe negîndite? Cu el. Și s'a făcut că nu mă vede...
- DIR. DE SC. (*împăciuitor dar nedumerit*) Eh... nu te-o fi văzut...
AL V-LEA Da' de unde! Aflase, probabil...
- DIR. DE SC. (*nu știe despre ce e vorba*) Aflase?!
AL V-LEA Presupun... deoarece...
- DIR. DE SC. (*se ridică*) Ași!
AL V-LEA Credeți că...?
DIR. DE SC. (*categoryc*) Nu aflase.
AL V-LEA De unde știți?
- DIR. DE SC. (*îngHITE în sec*) Mă privește... Am eu sistemele mele...
AL V-LEA Desigur... desigur... însă...
- DIR. DE SC. (*tare*) Habar nu are.
AL V-LEA Totuși...
DIR. DE SC. Dacă-ți spun eu...
AL V-LEA Perfect, maestre, dar...
DIR. DE SC. Nu știe nimic. (*răspicat*) Ni-mic... (*habar nu are despre ce e vorba*) Parole d'honneur... Mă jicnești, dacă pui la îndoială...
AL V-LEA Mă înțelegeți greșit, vai de mine! Eu...

- DIR. DE SC. Chiar dacă... Să admitem, prin imposibil, că ar fi aflat... N'are nici-o importanță...
AL V-LEA Zău?
DIR. DE SC. Ori că a aflat, ori că n'a aflat, — același lucru... C'est la même chose, cum zice francezul, în asemenea ocazii... (*convins*) Se face, dragă... se face.
AL V-LEA (*fericit*) Vă mulțumesc...
DIR. DE SC. (*modest și demn*) Pentru puțin, mon cher... Pentru foar-te puțin.
(*Intră servitoarea cu dulceața. Se oprește în fața doamnei*).
- DOAMNA Păi... eu întâi?
SERVITOAREA Dumneavoastră... Că sunteți mai...
DOAMNA O, nu. Du-te întâi la dumnealui... (*îl arată pe directorul de scenă*).
- SERVITOAREA Bine, conia... (*se duce la dir. de scenă*).
- DIR. DE SC. Merți... (*ia dulceața, bea apa*) Merți...
(*Servitoarea se duce la Doamnă. Odată cu aceasta, vor să servească și Actrița și Fata. Se ating, în același gest*).
- ACTRIȚA Oh... Pardon.
FATA Te rog...
ACTRIȚA Ia tu întâi...
FATA Vai, dragă! Servește...
DOAMNA (*mîncînd dulceața*) Nu mai discutați atîta fetelor. Care e cea mai mare, să se servească mai întâi...
- FATA și ACTRIȚA (*lasă mîinile în jos*).
- DOAMNA Ori nu știți care e mai mare?
ACTRIȚA Să... să ne închipuim că eu sunt aceia...
FATA (*ironică*) Să ne „închipuim”?!
ACTRIȚA (*ia o farfurioară și o oferă fetei. Drăgălașe*) Nu mă refuza...
- FATA (*ia farfurioara*) Merți. (*Actrița ia și ea dulceața. Mîncînd, fata spune Doamnei*) Tot caise ne-a dat...
- DOAMNA (*ia tot de pe farfurioară*) Calul de dar, nu se caută la dinți...
- ACTRIȚA Extraordinară ești! La toate găsești o replică. Parcă le înveți acasă...
(*Intre timp, se servesc toți. În cele din urmă, servitoarea se oprește, cu tava, în fața I-ului actor*).
- ACTORUL I Mulțumesc... Nu iau.
GABY (*care a supravegheat, cu atențiune, totul*) Nu iei? Dece?
I-UL Nu mi-e sete...
FATA (*subliniat*) Poate că nu-ți place dulceața de caise...
GABY (*repede*) Vrei altceva?
I-UL Nu. Mulțumesc.

- FATA Parcă ai fi în ajun de premieră, cu mofturile astea agasante...
- GABY Oh, nu-mi aduce aminte, că înnebunesc!
- DIR. DE SC. Nu te îngrijora de pomană. Ești minunată. Dacă la repetiții și...
- GABY Vai, maestre, mă simt așa de obosită, așa de obosită... Așa de...
- AL III-LEA Rolul vă merge ca o mănuse.
- ACTRIȚA *(privind pantofii Fetei)* Bine zis: ca o mănuse...
- GABY *(superioară)* Îți place comparația?! E veche...
- ACTRIȚA Veche dar potrivită... Că pantofii, de pildă, sunt ori prea largi, ori prea mici...
- FATA *(nu „prinde” aluzia)* Și o mănuse poate veni prost. *(Doamnei)* Nu-i așa?
- GABY Mi-am făcut, maestre dragă, o idee despre croitori... Ufff! Niște cretini.
- DIR. DE SC. Nu mai spune!
- GABY Am încercat „complet”-ul din al treilea...
- DIR. DE SC. Și?
- GABY Mi-a greșit reverele...
- DIR. DE SC. Și nu ți le poate îndrepta?
- GABY Dacă nu le arătam cam ce e de făcut, mă lăsau, ca niște monștri ce sunt, fără „complet”, în ajun de premieră... *(sună).*
- ACTORUL I *(l-a ținut, mereu, sub observație)* Dece suni, *(numele actorului)*...?
- FATA Vei afla îndată.
- I-UL Nu te mai încrunta, că nu te aranjează...
- FATA *(Intră servitoarea).*
- ACTORUL I *(servitoarei)* Adu-mi un pahar cu apă, te rog... *(Servitoarea iese).*
- FATA Parcă nu-ți era sete...:
- I-UL Acum, însă, mi-e sete *(exasperat)* Mor de sete... *(dintre toți, singurul care-și mai amintește absența persoanei așteptate, e el. Ceilalți vorbesc, rîd. Gaby își duce, mereu, batista la nas, fără să-i fie necesar gestul, — vedetele au, mai întotdeauna guturai, — Directorul de scenă explică Doamnei și celui de al IV-lea actor cum „vede” el o piesă oarecare, etc. Intră servitoarea, cu paharul).*
- ACTORUL I *(bea toată apa)* Încă unul, te rog... *(Servitoarea iese).*
- FATA *(vorbește cu al III-lea actor, în continuare)* Dar să nu spui... E secret...
- AL III-LEA Ai învățat rolul?
- FATA Ca pe „Tatăl nostru”.
- AL III-LEA Foarte bine. Dublurile ar trebui să fie obligatorii.

- FATA
AL III-LEA
FATA
AL III-LEA
FATA
AL III-LEA
AL III-LEA
DIR. DE SC.
- Nu-i așa? Obligatorii.
E în folosul teatrului... Și eu mă gândeam să-l cer pe „Rudy”.
(își ia revanșa, îl încurajează) Cere-l, dragă, nu fii modest. Cu modestia, nu ajungi nicăiri...
Suntem de acord...
Mandolină ai?
Pentruce să am mandolină?
Păi, Rudy fără mandolină, s'a mai văzut?
Eh, o să-mi dea dela rechizită...
(continuare. Cam toți s'au grupat în jurul lui. I-ul actor se plimbă, agitat) Și atunci, m'am gândit să pun un reflector în stînga și să „eclerez” o treime din rivalta a doua, ușor, discret, o idee, numai, Cînd intră Gaby, se face tăcere... mare tăcere... ca să ai-be timp *(un nume de actor, să zicem)*: Lulu să desfacă scrisoarea. Gaby începe să coboare. Coboră încet... în-cet... Foar-te încet... privește, nedumerită, la dreapta... *(odată cu el, toți își întorc privirea și capul la dreapta)* la stînga... *(același joc, la dreapta)* mai face un pas... *(I-ul actor se oprește și el, să audă ce spune maestrul. Nimeni nu aude soneria, deși e un moment de liniște)* ... Isi scoate mantaua... *(gest, odată cu el, toți)* o lasă să cadă jos... *(idem)* vine lîngă Lulu, pe vîrfurile picioarelor... și... *(se întrerupe)* Uitasem să vă atrag atenția asupra unui detaliu mic dar extrem de important: scările vin pînă aproape de mijlocul scenei...
Dece, maestre?! N'o să mai fie loc...
Te înșeli *(scoate din buzunar, o hîrtie și un creion)* Aici vine ușa *(desenează)* Nu?
(privesc mereu) Daaaa!
Aici fotoliul... și statuia. Este?
Daaaa!!!
Vis-à-vis... fereastra, prin care se vede că ninge afară... Dincoace, o vază de flori și o fotografie... Toate astea se găsesc...
(năvălesc în scenă, plouată, la propriu... Am haină de ploaie și bască. Pe prag, am scos basca. Nu se mai aștepta nimeni să mă vadă. Consternare). Iertați-mă... Am primit un aviz telefonic și m'am dus la Poștă, să vorbesc la telefon... Acolo m'am întilnit... *(încep să-mi scot haina, I-ul actor mă ajută)* cu cine credeți? O fostă colegă de liceu. Și-a oxigenat părul... Șe-deam în aceeași bancă. Era cea mai bună la fizică... S'a măritat cu șeful de cabinet al lui...
(o întrerupe) Uite cum te-a plouat...
Nu-i nimic.
- GABY
DIR. DE SC.
- TOTI
DIR. DE SC.
- TOTI
DIR. DE SC.
- EU
- ACTORUL I
EU

- GABY Vai, dragă, ai să răcești!
 EU Nu te alarma, sunt obișnuită...
(I-ul actor ia haina de ploaie, o duce în vestibul, revine. Cobor, — vorba maestrului, — și dau mâna cu toți. Directorul de scenă va hotărî cu cine încep, conținui și sfîrșesc).
- GABY Să fi luat un taxi...
 ACTRIȚA ... o trăsură...
 FATA *(acră)* Ce fantezie și pe tine! Să umbli prin ploaie!
 GABY Să-ți fac un ceai?
 EU Nu...
 ACTRIȚA Nu ți-e frig?
 EU Nu...
 DOAMNA Așează-te, păpușo.
 EU Deocamdată, nu. Am întîrziat mult?
 GABY Ași!
 ACTRIȚA Zece minute.
 FATA Nu contează...
 ACTORUL I O mie de ani.
 EU Iertare...
 I-UL Altădată să nu mai...
 EU Jur... *(caut în poșetă și nu găsesc ce caut)* Dați-mi o țigare!
- GABY Nici n'ai intrat bine pe ușe...
 ACTRIȚA Prea mult fumezi...
 DOAMNA Ai să răgușești...
(Toți domnii îmi oferă țigarea solicitată. Iau dela maestrului. I-ul actor mi-o aprinde).
- FU *(fumez)* Mulțumesc.
(Intră servitoarea cu paharul plin, se oprește în fața I-ului actor, mă reped, iau paharul, îl golesc).
- SERVITOAREA *(actorului)* Dumneavoastră să vă mai aduc?
 ACTORUL I Nu.
 SERVITOAREA *(se miră, pleacă).*
- FATA Dece nu te tunzi, dragă?
 GABY Las-o. Ii place ei așa...
 FATA Parcă vii dela școală.
 I-UL Și dumneata, întotdeauna, dela conservator... *(un moment)* clasa de piano... *(Toți rîd).*
- FATA *(n'a rîs)* Unde-i spiritul?
 ACTORUL I În clasa de declamație, un etaj mai sus...
 FATA Nu pot să rîd...
 EU Incearcă, îți stă bine cînd rîzi.
 FATA *(flatată, rîde).*
 EU *(I-ului actor)* Ești rău.
 I-UL N'a cîntat în viața ei la pian.
 ACTRIȚA Isprăvește! Devii nesuferit.
 GABY *(mie)* Unde vrei să stai?

- EU Aici, lângă tine (*mă așez*).
- AL IV-LEA V'am citit o nuvelă în „Viața Românească”.
- EU Ce nuvelă?
- AL IV-LEA Nu mai știu titlul... Era ceva cu singurătate și zădărnice... așa ceva...
- ACTORUL I Tot ce scrie ea e cu singurătate și...
- GABY Și poeziile-s la fel...
- EU Aveți dreptate, sunt groaznic de monotonă...
- DIR. DE SC. Și tristă. Dece, mereu, atât de tristă, când scrii?
- EU (*ridic umerii*).
- FATA Tu, veselă întotdeauna, scrii lucruri triste? (*ea n'a citit nimic din ce am scris*).
- EU (*jenată*) Da...
- FATA Și cartea pe care ai tipărit-o, anul trecut, e tot așa?
- EU (*același joc*) Da...
- DOAMNA Nu ți-am citit-o încă...
- EU (*ridic umerii*).
- (*Pauză. Pauză mare*).
- FATA (*cască*) O mai fi plouînd?
- AL V-LEA (*se duce la fereastră, privește afară*) Da. (*revine*) Plouă...
- (*Pauză*).
- EU Și acum... dragii mei... să vă spun dece v'am chemat. Nu?
- TOȚI Da, da, da. Ce-i?
- EU (*jenată*) Am... să vedeți, am... am... (*dintr'o răsuflare*) Am scris o piesă de teatru...
- TOȚI Zău?!
- EU (*același joc*) Zău... E... e în buzunarul hainei (*către I-ul actor*) Adu-mi-o, vrei?
- (*Actorul pleacă. Revine cu manuscrisul, mi-l dă*).
- ACTORUL I Iată...
- GABY Parcă tu ai mai scris piese de teatru...
- EU Una s'a și reprezentat... Însă...
- I-LUL Însă ce?
- EU Asta... asta nu mai e... știți... cum a fost aceia,,
- GABY E dramă?
- EU Nu.
- ACTORUL I E un fel de poem dialogat?
- EU Nu-ți spun că nu seamănă cu tot ce a fost pînă acum?
- DIR. DE SC. O fi comedie...?
- EU Hm... nu prea...
- DOAMNA Da' ce e, dragă, dacă dramă nu-i, comedie nu-i și...
- EU E... un fel de... melo...
- (*Pauză*).
- FATA „Melo”... a fost și piesă de teatru și film...
- DIR. DE SC. Dece te încapăținezi tu să scrii piese?

- EU Știu eu? Poate unde am fost actriță, cândva...
- ACTRIȚA Prea faci multe...
- GABY Pictezi...
- ACTORUL I Scrii poezii...
- AL III-LEA Nuvele...
- AL IV-LEA Articole de gazetă...
- DOAMNA Romane...
- FATA Cînti la pian...
- DOAMNA Apropos... Mi-ai promis că mă înveți niște figuri de gimnastică...
- AL II-LEA Și mie, mi-ai făgăduit niște lecții de dans...
- EU Despre toate acestea vom vorbi altădată... Acum... să revenim la piesa de teatru...
- DIR. DE SC. Să revenim...
- EU Ghiciți ce titlu i-am pus.
(*Pauză. Toți se gîndesc.*)
- ACTORUL I (*cu un gest rotund de mîna dreaptă*) „Destăinuire”.
- EU Nu.
- DIR. DE SC. (*cu un gest rotund de mîna stîngă*) „Singurătate”.
- EU Nu, maestre...
- GABY (*gest rotund, de ambele mîini*) „Sunt veselă”.
- EU Da? Mă bucur...
- GABY (*încîntată*) Vezi?
- EU Ce să văd?
- GABY Am ghicit, ăsta-i titlul.
- EU Nu... nu...
- AL II-LEA „Ionescu”.
- EU Poftim?
- AL II-LEA „Ionescu”.
- EU (*plictisită*) Dece nu „Diamandescu”?
- AL II-LEA „Diamandescu”? (*se gîndește*) Nu-i rău...
- EU (*stcîită*) N'o fi. Dar titlul piesei mele e altul...
- TOȚI Care?
- FATA Spune-l.
- ACTRIȚA S'auzim...
- GABY S'auzim.
- EU „Sală de așteptare”.
- DIR. DE SC. (*categoryc*) Nu se poate!
- GABY ...ăsta e titlu, dragă?
- EU (*nedumerită*) Da.
- DOAMNA (*clatină capul*) Nu merge...
- ACTRIȚA E prea lung...
- ACTORUL I Nu sugerează nimic...
(*Unul din actorii veniți cu dir. de scenă*) Prea pretențios...
- (*Celălalt*) Nu frapează pe afiș...
- AL IV-LEA S'ar potrivi, spre exemplu... unui roman...
- AL III-LEA Unui film, dacă vrei...

- GABY In cinematograf, da...
 ACTRIȚA Sigur, în cinema...
 FATA Ecranul e cu totul altceva...
 EU De unde știți că nu i se potrivește și piesei mele care ar putea fi și roman și film?
 DIR. DE SC. (arțăgos) Piesa... piesa...
 ACTRIȚA Pe urmă piesa...
 (Unul din actorii veniți cu dir. de scenă) Deocamdată titlul.
 (Celălalt) Titlul!
- GABY Au dreptate. Nu faci nimic, dacă n'ai un titlu cumsecade...
 EU Am adus manuscrisul, să vi-l citesc... să vedeți...
 GABY E cam târziu...
 ACTRIȚA N'avem timp de lectură...
 EU Dar...
 DIR. DE SC. Trei acte, trei ceasuri.
 AL III-LEA Patru, mai mult...
 EU Ce trei, ce patru?! Unu. Unul singur.
 GABY Un act??!!
 ACTRIȚA Iar??!!
 EU Ca și cealaltă...
 ACTORUL I Cîte personaje?
 DOAMNA Tot trei?
 EU Nu... Multe...
 GABY Cîți actori?
 EU Cîți sunteți voi aici (îi număr) ...și mai lipsesc...
 DIR. DE SC. ba nu... Atîția, parcă... minus directorul de scenă.
 (tușeste) Fără mine, tot nu poate avea loc un spectacol reușit...
- EU Se înțelege, maestre, de aceia te-am și chemat... Îți mulțumesc pentru amabilitatea de a fi venit... (mă întorc spre fiecare și-l arăt cu degetul) Rolul principal, feminin, — Gaby.
 (face semn Doamnei) Se putea?!
 ACTRIȚA Sunt prietene, doar...
 FATA (continui) Rolul principal, masculin, tu (și îl arăt pe I-ul actor).
 EU (face semn celui de al II-lea) Tot el...
 AL III-LEA Ni l-a înghițit și pe ăsta...
 AL II-LEA (continui) Ansamblul, îl veți auzi...
 EU (mormăie) Ca întotdeauna.
 FATA (tare, către ceilalți) Noi suntem ansamblul...
 AL IV-LEA (tare, către ceilalți) Noi suntem ansamblul...
 DIR. DE SC. Unde se desfășoară acțiunea?
 EU Titlul o spune. Intr'o sală de așteptare.
 FATA La dentist?
 EU Nu...
 GABY La croitoreasă?

- EU Nu... într'o gară.
DIR. DE SC. (*nemulțumit*) Ai tu ce ai cu „originalitățile”...
EU De data asta, nu sunt originală deloc. Mai există pie-
se cu restaurant și gară.
- ACTORUL I Ce restaurant?
EU Sala de așteptare din gara piesei mele e și restaurant.
DIR. DE SC. De unde, până unde?
EU E o gară modestă, o gară de provincie neînsemnată...
ACTRIȚA (*ingrozită*) N'ai plasat-o la București?
EU Nu...
DOAMNA Mă mir, Coca dragă! Tocmai tu, care ai făcut teatru,
să nu-ți dai seama că toate astea nu pot avea efect...
EU (*puțin plictisită*) Dacă o s'o jucați bine, veți avea
„Efect”, cum ziseși...
- FATA (*zîmbește*) „Ziseși”!
ACTRIȚA Debarasează-te de oltenisme.
GABY Așa scrii? „Ziseși”?
EU Dacă vom continua, stupid, considerentele, anticipa-
țiile și celelalte fleacuri, n'o să mai avem cînd citi.
- ACTORUL I Ai dreptate.
GABY Incepe.
I-UL Uite, treci aici, mai la lumină.
EU (*trec la locul indicat, apoi*): Ședeam bine și acolo...
GABY Stai unde vrei.
(*Toți se așează, schimbă locurile, tușesc, mută scau-
nele. Se liniștesc, însfârșit*).
- DIR. DE SC. Te ascultăm.
GABY (*căutînd ceva*) Un moment, vă rog.
ACTORUL I Ce mai e, frate?
GABY (*găsește*) Rătăcisem batista... (*iși suflă nasul*) Am
un guturai!
- ACTRIȚA Bea un ceai cu rom.
FATA Ia un bromural, e foarte remontant.
DOAMNA O „Testa”, mai bine.
GABY Gata. Incepe.
(*Cînd să încep, intră:*)
- SERVITOAREA Mă scuzăți, conită. Am să vă întreb ceva.
GABY (*se ridică*) O secundă... (*vorbește în șoapte cu servi-
toarea*).
- I-UL (*enervat*) Acum și-a găsit, și asta!
DOAMNA Menajul, ce să-i faci? Eu am scuturat alaltăieri...
ACTRIȚA Ai chemat, să repare soba din hall?
GABY (*servitoarei*) Să te uiți dacă mai avem zahăr și cafea.
Să le ia toate odată... Fă o listă și dă-i-o... Să nu
aud mîine că s'a uitat ceva...
FATA Ai musafiri la masă?
GABY Nu.
FATA Cumpărături de pe listă, cînd n'ai musafiri.

- GABY Da.
DOAMNA Așa e Gaby, ordonată...
FATA *(încet)* Da' de unde! Face pe grozava...
ACTRIȚA *(idem)* Vrea să ne epateze...
FATA Parcă noi n'am avea casă și rost...
(Servitoarea iese. Nu închide bine ușa, ea se deschide).
- GABY Acum, începe...
(Cînd să încep:)
- DOAMNA O clipă, măicuță... *(I-ului actor)* Fii drăguț, *(numele actorului)* și închide, uite cum trage...
GABY *(speriată)* Sigur, sigur... închide repede... *(actorul închide ușa, revine, își reia locul)* Și nu pricep de unde am guturai! *(strănută)* Vedeți? *(pauză, își suflă nasul)* Incepe, fetișo.
- TOTI Incepe odată...
ACTORUL I Cît o să te rugăm?
(Se aude soneria).
- GABY Cine întrerupe iar?
I-LUL *(foarte enervat)* Să vedem... *(se ridică)* Să vedem...
(trece în vestibul, uită să închidă ușa).
- DOAMNA Ușșșșaaaa!!!
GABY Ușșșșaaaa!!! Ce naiba...
ACTORUL I *(se întoarce, trîntește ușa. Intră a II-a actriță, — Mariana de mai pe urmă și a II-a Doamnă, — mătușa Marianei).*
- ACTRIȚA II Ce de lume! Bonjour. *(începe să dea mîna).*
DOAMNA II Bine v'am găsit. Ce veste-poveste? *(actorul intră, închide, cu grije, ușa).*
- GABY Tocmai era să începem.
DOAMNA II *(nu știe despre ce e vorba)* Ce să începeți?
FATA Lectura.
ACTRIȚA II Ce lectură?
GABY Lectura piesei...
DOAMNA II Ce piesă, că habar nu am?
ACTORUL I *(foarte enervat)* Luați loc. O să auziți.
AL II-LEA Cine citește?
EU Eu. Nu v'am chemat eu?
DOAMNA II Ei, bată-te să te bată! Nu mă dumiream ce rost are să ne inviți tu...
ACTRIȚA II ...la Gaby...
DOAMNA II ...că știam că ea nu lansează invitații.
ACTRIȚA II ...printr'o scrisoare semnată de alții...
DOAMNA II ...așa că...
GABY Tăcere... Ssssttt...
DIR. DE SC. *(mie)* Dă-i drumul...
EU *(mă ridic. Las manuscrisul din mînă. Deschid ușa, o închid zdravăn. Trag transperantele. Aprind lumina.*

Toți mă urmăresc, din privire. Imi reiau locul și manuscrisul. Mă uit la ei, cu foarte mare atenție. Aștept o mișcare... Nimeni nu se clinteste. Gaby încearcă să tușească. O privesc amenințător, nu mai tușește. Pauză. Imi dreg vocea, mă uit încă odată la toți, spre uși, ferestre, apoi încep să citesc:) „Sală de așteptare”.

— Cortina. —

Coca Farago

NOAPTEA LA ISTAMBUL

de ALICE SOARE

Ca o ispititoare banană stilizată,
Atârnă grațioasă din coșuleț de nor,
O lună byzantină și turcă totodată,
Zâmbind peste Marmara pe Corn și pe Bostor.
Sub prelungiri de maluri cu floră de lumini,
Se leagănă pe valuri căzutele petale.
Prin parcuri repezite din deal, printre smochini,
Trec ieniceri ce ziua totuna sânt cu praful;
Și 'n goalele seraiuri apar fantome pale
Ce singure mai poartă șalvarii și tcheartcheaful!
Spre Marea Neagră, umbra, sub mers de pachebot
Strivită, se retrage din port; și ca o cheie
Încearcă farul zarea cu ușile-i secrete,
Și degetu-i de aur dă noptii peste bot!
Păianjenișul lunei s'a prins de minarete!
Iar cerul pare-o vastă cupolă de moschee
Sub care celelalte s'au strâns ca niște pui!
Un deal în fruntea zării stă 'nfipt ca un cucui.
Pe Corn furnică 'ntr'una mărgele de-argint viu;
Și — șoareci albi ca bezna o ronțăie 'n pustiu —,
In Top-Kapu mici raze învie prin tezaur
Reflexe din privirea uitatelor cadâne!
Iar marea de Marmara până târziu rămâne
Un uriaș aquarium ticsit cu pești de aur!
De-asupra, reflectoare încrucșează spada,
Și năvile 'ncărcate resping ori chiamă rada.
Pe lângă nesfârșitul convoiu de ziduri sure
Ce cad în brânci, pe-alocuri și iarăși se mai scoală;
Pe unde luptătorii erau cândva pădure,
Pe-acolo intră Noaptea cu tălpile în smoală!

Sub porțile căscate, prin turnuri și cetăți,
Doar Vântul de mai iese și intră ca acasă;
Și huhurezii țanțoși cu barbă și mustăți,
Ce 'și scutură caftanul după ce-au stat la masă!

* * *

Pe lângă cîmîțire cu chiparoși în sul,
Pe străzile înguste din vechiul Istanbul
Strivite 'ntre căsuțe cu coastele de scânduri
Și cu ferestre-ascunse sub un grătar de lemn,
In loc de câini, motanii fac strajă cu consemn!
Prin curțile pitite, câte-un asin pe gânduri,
Sfidând vre-o ștea țepoasă, cu-aspectul de scaiete,
Și rumegând decoruri tot urechiate 'și spune,
Privindu-și cu mîndrie iar umbra de cărbune,
Că poartă 'n creștet două mărunte minarete!

Alice Soare

CÂND NOAPTEA SE CUMINICĂ

de ION TH. ILEA

*Când noaptea se cuminică la șopot de isvoare,
dela stână sue muntele spre Dumnezeu,
iele apar la 'ntretăeri de pripoare,
ținând pe brațe mugurii gândului meu.*

*Ciobănițele se 'ntorc în vis cu satul depărtat,
având în cosițe spicul gândului de aur,
zodiile împart dorul descântat
și secera lunii o ascute-un meșter faur.*

*Plecat sunt prin lume și m'aștept pe văi,
doar orele surâd la întâlnire,
cu toată simțirea trăesc în inimi de căi
și cu vijeliile mă risipesc în fire.*

Ion Th. Ilea

O PAGINA DE ROMANISM DIN TRECUTUL SATMARULUI

de VASILE SCURTU

Dintre ținuturile noastre dela frontiera de Vest a Țării acela care a fost mai expus în trecut și care a avut mai mult de suferit, a fost ținutul Sătmarului. Datorită așezării sale geografice, în imediata apropiere a valurilor străine, soarta dela început a fost mai vitregă cu el. Inconjurat de elemente străine, la Nord-Vest Rutenii și Slovacia, la Vest Ungurii, e natural că vecinătatea acestora i-a fost fatală în multe privințe. Aici în bătaia imediată a valurilor străine, populația românească a avut de suferit foarte mult în cursul timpurilor. Orice mișcare de ordin național sau religios dela vecini, își avea repercursiunile ei și la Români. Așa se explică faptul, că atunci când la Unguri și Ruteni prinde rădăcini propaganda calvină sau luterană, sunt atrași în mrejele ei și Românii de aici. Când la vecini, catolicismul e în floare, sunt ademiniți la această religie în mod fatal și Românii, încât de cele mai multe ori — fără voia lor — sunt siliți să îmbrace haina și să le adopte părerile.

Mișcărilor, de orice natură, a popoarelor vecine au avut pentru Românii de aici un rezultat cât se poate de tragic: desnaționalizarea și pierderea unui însemnat număr în masa străinilor. Rezistența, pe care o opuneau Românii tendințelor de înstrăinare, era prea slabă față de forța tot mai mare a acelora.

Împrejurările acestea, vitrege dezvoltării unei vieți naționale aici, se continuă până în timpurile mai nouă. Căci opresiunea străină se exercită și câștigă teren, în timp ce în celelalte ținuturi din Ardeal încep să se ivească zorile renașterii la o conștiință națională destul de accentuată. Argumentul principal al stăpânitorilor este mai ales de ordin religios. Pe baza identității religiei, episcopia maghiaro-slavonă a Muncaciului activează în bună voie și deplină libertate între credincioșii ei de aici. Abia la 1824 inimo-

sul episcop român Samoil Vulcan dela Oradea, reușește să smulgă de sub supremația diecezei rutene a Muncaciului, 72 parohii românești din Sătmar, iar la 1853 se mai desmembrează dela această dieceză străină, încă 94 parohii românești pentru a se anexa diecezei greco-catolice române, nou înființate, la Gherla.

Intre astfel de împrejurări ne vom explica ușor de ce Români de aici n'au putut înjgheba un nucleu de viață românească, nici chiar în epoca renașterii neamului nostru din Ardeal. În alte orașe dela marginea românismului ca Oradea sau Arad găsim asociații, ziare și reviste românești și în general pulsul unei vieți naționale intense cu o tendință bine și precis evidențiată. În Satu-Mare, în afară de reflexul românismului ajuns de aiurea, nu aflăm o înjghebare sau un centru, care să difuzeze naționalismul.

Ceea ce a menținut aici, ființa neamului nostru în epocile de mari frământări și grele încercări, au fost câteva figuri mari, adevărați luceferi, călăuzitori pe calea care duce la izbândă și salvatorii acestui ținut obișnuit.

Locul de frunte între aceștia, îl ocupă preotul-protopop și profesor Petru Bran. Activitatea lui în legătură cu acest oraș și ținut este de foarte mare importanță și e păcat că până acum s'a aruncat vâlul uitării peste ea. Mulți nici nu știu că a existat în Satu-Mare acela, care la un moment dat a fost adevăratul apostol și mântuitor al acestui ținut și că a zidit aici o cetate a românismului pe ruinele rămase dela alții.

Petru Bran (1821—1877) era fiul preotului din comuna Tohat, județul Sălaj. Liceul și teologia le-a terminat în mod strălucit la Blaj, unde s'a format sufletul său de mare român și luptător. După o activitate preoțească în Sălaj, apoi în comuna Crai-Dorolț din Satu-Mare, este numit și instalat paroh-protopop în orașul Satu-Mare, în ziua de 2 August 1857.

Înainteșul său la această fruntașă parohie cu un foarte mare număr de credincioși fusese Ioan Gulovici, care nu știa nimic românește și venise aici dela Ungvar, sediul episcopiei Muncaciului. Păstoria acestuia de 20 ani a însemnat un adevărat dezastru. Episcopul român, Ioan Alexi cunoscându-i activitatea nefastă pentru Români, l-a făcut canonic la Gherla, l-a avansat, numai ca să poată aduce aici un Român. Dovadă despre activitatea lui Gulovici, e și citatul dintr'o foaie umoristică a timpului, atunci când după moartea lui Ion Alexi episcop de Gherla, între candidații la scaunul lui, era și Gulovici. Acesta solicită dela Ministerul Cultelor

numirea sa în felul următor: „Cu smerenie cad la picioarele tale și te rog, ca considerând activitatea mea din Satu-Mare, unde în curs de 20 de ani am făcut vrajbă între Români de acolo și mi-a succedat a maghiariza o parte bună din ei, să pui pe capul meu acea coroană, căci îți promit, că tot așa voi face și cu dieceza Gherlei.”

Moștenirea lui Bran era dintre cele mai grele. „Am venit aici — spune Bran într'un articol — văzând un câmp atât de larg deschis, pentru activitatea unui preot român, îndemnat de zelul de a mă sacrifica pentru interesele naționale și bisericești, într'o sferă mai largă. Incepui să-mi fac planurile, ce cugetam că voi putea duce la îndeplinire cu toată ușurința, îmi măsuram arena de luptă ce-mi sta înaintea, având concursul energic ce-mi imaginam, că mi se va oferi, dela confracți, împărtășindu-mă și eu, din bucuria, ce o vor simți credincioșii, pentru că primesc — cum credeam că doresc — un păstor de limba română. Aceste idei însă mi-au mărit și mai mult amărăciunea, când am văzut, că realizarea lor este combătută din toate părțile. Indată ce-mi ocupai postul, în Septembrie 1857, începură a mă înconjura piedicile, ca niște fantome, ca niște nori grei, plin de vindicta, din toate părțile.”

Magistratul orașului îi contesta numirea pe motivul, că n'a fost consultat. Se mai adăugau apoi și altele, despre cari vorbește astfel: „Dintre confracții, cari numai atunci se rupseseră de către dieceza rusească de Ungvar și se adăugase diecezei române a Gherlei, unii temându-și fundațiunile, nu vedeau alta în numirea mea, decât începutul amalgamizării cu timpul — poate mai avea influență și acea împrejurare, că precum cel ce a petrecut timp mai îndelungat în întunec, nu poate deodată suferi lumina soarelui. Unii din dânșii nu puteau susține proba neașteptată a românismului, iar poporul, care toate acestea le petrecea cu mare luare aminte fiind atent la aceea; cu câtă nepăsare i s'a călcat autonomia, încă prin numirea unui ins străin — din Ardeal — ca popor de oraș, a cărui cea mai proaspătă generațiune era crescută prin manducerea demnului meu predecesor, în limba maghiară, îndemnat de unii și alții și favorizat, se clatină încoace și încolo, ca Petru pe valurile mării. În mijlocul acestor scene triste, cari a le descrie mai pe larg, ar însemna a scrie o istorie întreagă, mă văzui spoliat deodată de tot sucursul, ce-mi imaginasem în efectuarea scopurilor, — nu însă de speranță.”

Un om cu altă fire decât a lui Bran, ar fi căzut învins dela

inceput, sub loviturile unei astfel de stări tragice. El însă, caută să le înlăture pe toate, pentru a ieși biruitor.

Liturghia și predica până la el se făceau numai în limba maghiară. El pune capăt acestei stări deplorabile și introduce limba română, cu toată opoziția și manifestațiile ostile ale unor credincioși maghiarizați, ce părăseau biserica, atunci când auzeau răsunând de pe amvon, limba românească. La un protest vehement al acestora, le răspunde: Vedeți aceste foarfece (depe masa de scris) mai gata sunt să-mi taiu limba cu ele, decât să vă predic ungu-reștel!"

Cu ajutorul clericilor români din seminarul rom. cat. din Satu-Mare, a format un cor bisericesc, după ale cărui melodii cântă și azi publicul unele părți ale liturghiei. Intransigența lui în cauzele naționale a provocat reacțiunea unor Români rătăciți și înstrăinați. Astfel odată 80 de familii amenință pe episcopul Vancea, mitropolitul de mai târziu, că dacă nu va destitui pe Bran, ei vor trece la altă religie.

Ziarele ungurești, contemporane sunt pline de injurii și amenințări la adresa lui Bran. Un român maghiarizat din Satu-Mare, Mihai Nagy, scrie în „Magyar Ujság”, printre altele următoarele: „Dl. Bran are tot dreptul să vorbească românește în cercul familiei sale, nu însă în biserica românească din Satu-Mare.”

Activitatea lui, pe teren național și bisericesc, formează un capitol dintre cele mai mărețe și este prea vastă, pentru ca să o putem cuprinde într'un articol. Ne vom mărgini să arătăm numai lupta energică desfășurată, pentru crearea unei catedre, de limba română, la liceul Regesc catolic de atunci, din Satu-Mare, care era frecventat de un însemnat număr de elevi români.

Deșteptarea la conștiința națională a acestora, o vedea Bran numai pe calea culturii. El însuși era un om cult, mare bibliofil și abonat la toate ziarele și revistele românești contemporane. Pe lângă articole de specialitate din domeniul religios, a publicat mulți psalmi versificați și câteva ode, a scris și articole în cari ia în discuție probleme de limbă românească, pe atunci la ordinea zilei, căci începea lupta între latiniștii din Ardeal și junimiștii din România. Un astfel de articol este publicat în „Federațiunea” Nr. 50 din 1869, cu titlul: „Anomalii limbistice în jurnalele din România”. A scos și un volum intitulat „Mărgăritarie”, o colecție de sentințe filosofice morale, prelucrate după mai mulți autori clasici latini.

Deci, lupta care o întreprinde aici pentru întronarea limbii și

a poporului român în drepturile lui, nu este numai de natură sentimentală. Ea pleacă dintr'o puternică convingere, a unui om înzestrat cu o cultură vastă, care pătrunde lucrurile în adâncime și își dă perfect de bine seamă de repercursiunile ce le poate avea o astfel de luptă în viitor.

Imprejurările între cari întreprinde acțiunea pentru catedra de limba română, nu erau tocmai defavorabile. Ne găsim după terminarea revoluției din 1848, când, în monarhia Austro-Ungară, se întronează un regim absolutistic. Speranțele mari ale Ungurilor în revoluție sunt nimicite, iar cuvântul conducerii din Viena era hotărîtor în toate problemele. Între măsurile bune, luate în acest timp, de către guvernul din Viena în favorul școalelor, este și aceea, de a trimite în țară Comisari Ministeriali, pentru a le inspecta. În urma rapoartelor acestora s'au organizat școlile, conform nevoilor timpului și împrejurărilor de atunci. Organele bisericești încep să-și aibe cuvântul în problemele școlare ale coreligionarilor. Diferitele ordonanțe ministeriale și guverniale acordă o destul de largă înțelegere naționalităților din imperiu, în privința folosirii limbii acestora, chiar și în școlile Statului, din regiunile eterogloate. Între asemenea împrejurări, când în împărăția de tristă amintire se lansase lozinca „drept egal pentru toți” Habsburgii încep — din motive politice — să sprijinească, întrucâtva și năzuințele culturale ale Românilor.

Bran cunoaște situația și caută să tragă foloase din ea pentru neamul și credincioșii săi de aici.

Ultima conferință a protopopilor din districtul Satu-Mare, prezidată de Ioan Gulovici (căci după aceea a plecat la Gherla) a fost în ziua de 3 Martie 1857. Este cea dintâi conferință, la care participă Bran, în calitate de protopop al comunei Craidorolț. Se constată, că la această ședință a venit un om nou, un preot cu alte idei, căci de unde până atunci nu se vorbea de Români — ceea ce se vede din procesele verbale rămase — acum se aduce hotărîrea să se ceară insistent episcopiei, un catehet român, pentru tinerii români, cari studiază la liceul din Satu-Mare, ca să-i învețe ritul oriental și alte studii în limba română. Se hotărăște să fie rugat episcopul, să intervină la Majestatea Sa, ca pentru predarea sistematică a limbii și literaturii române, să se creeze o catedră, la lceul din Satu-Mare, cum s'a făcut la Oradea.

Încă în cursul anului 1857 Bran face cei dintâi pași, pentru exoperarea catedrei și continuă această acțiune cu mai mare

râvnă în anul următor. La 7 Martie 1857 trimite o petiție episcopului din Gherla, să intervină pentru obținerea catedrei. Episcopul intervine la In. Cez. Reg. Locotenență din Oradea, care trimite cererea, pentru a-și da părerea asupra ei corpului profesoral din Satu-Mare. Acesta, opinează între altele astfel: „propunerea limbii române aici nu numai că nu-i de lipsă, ci ar fi chiar periculoasă, de vreme ce Românii de aici se folosesc în general de limba maghiară.” Astfel, cea dintâi cerere a lui Bran, în această privință, rămâne fără rezultat. Acest fapt însă, nu-l face să desopereze și la 21 Iulie 1858 trimite o nouă cerere episcopului din Gherla, de data aceasta mai documentată, în care îi arată că în acest an elevii români dela liceu sunt în număr de 64. În orașul Satu-Mare sunt mulți funcționari, ofițeri și clerici ai eparhiei, precum și cetățeni particulari de naționalitate română. Toți aceștia au nevoie de o cunoaștere mai profundă a limbii și literaturii române și „își arată dorința elocventă de a studia cu cea mai mare poftă limba română, numai să le fie predată.” La tribunalul din localitate nici un funcționar nu cunoaște limba română, pentru a face serviciul de interpret, iar în „cele mai multe comune a acestui județ această limbă este generală.”

În baza argumentelor temeinice de mai sus, Bran roagă pe episcopul Gherlei, să intervină la forurile în drept, pentru a câștiga aprobarea unei catedre de limba română la liceul din Satu-Mare. Episcopul Ion Alexi trimite în ziua de 3 August 1868, Ministerului Cultelor o adresă în acest sens. El arată, că este necesar pentru interesele imperiului, ca funcționarii diferitelor ținuturi, să cunoască cât să poate de bine, limba poporului, cu care vin în contact. În această privință să se țină seamă de majoritatea populației de altă limbă a unui ținut și să se aplice principiul egalei îndreptățiri proclamate de împărat. Poporul român numai atunci va putea fi liniștit, când dreptul limbii sale materne va fi recunoscut. În județul Satu-Mare sunt peste 100.000 români, cari, împreună cu cei din județele învecinate, vorbesc numai românește. Necesitățile culturale ale acestora, pretind înființarea unei catedre de limba română. Odată cu înființarea acesteia, episcopul cere și o retribuție anuală de 600 florini profesorului, pe care-l va recomanda el, pentru anul școlar 1858/59.

La 2 Noembrie 1858 guvernul trimite cererea episcopului, corpului profesoral dela liceul din Satu-Mare, pentru a-și da părerea asupra ei. Odată cu această opinie, se va înainta și un tablou,

despre numărul elevilor cu limba maternă română, începând cu anul școlar 1851/52 și se va designa persoana, care, în caz de aprobare a cererei episcopului, să poată preda limba română.

Directorul liceului de atunci, Anton Mayerhold, răspunde cu un raport, pe care-l înaintează în ziua de 13 Noembrie 1858. Conținutul acestui raport îl redăm mai pe larg, fiind interesant, pentru a cunoaște vederile unui conducător de instituție în această problemă, vederi cari erau împărtășite și de ceilalți.

Directorul începe prin a arăta, că în orașul „cu totul maghiar” Satu-Mare, se află 2 parohii gr. cat. una ruteană și una română. Dacă episcopul de Gherla se străduiește să introducă limba română, ca obiect de învățământ în liceul rom. cat. din Satu-Mare, atunci și episcopul (rutean) din Ungvár, ar putea avea pretenția să se introducă aici limba ruteană. Ce ar deveni atunci — sub influența celor doi episcopi gr. cat. — liceul romano-catolic din Satu-Mare, fondat de Petru Pázmány, pe seama jezuiților, și a cărui restabilire i-au costat atâtea osteneți și sacrificii, pe episcopii din Satu-Mare.

Limba maternă a credincioșilor greco-catolici nu este nici cea română, nici cea ruteană, ci cea maghiară. Din acest motiv, în ambele biserici se predică numai ungurește. Elevii greco-catolici dela liceu sunt Români și Ruteni. Unica limbă maternă a celor mai mulți e cea maghiară, ori odată cu aceasta româna și ruteana. Dintre elevii cu naționalitate română, numai puțini vorbesc românește, iar limba maghiară o pricep cu toții. Nu este adevărat, că funcționarii dela tribunal nu știu românește. Preotul român Petru Bran, în sprijinul cererii sale, a făcut un tablou al intelectualilor români din Satu-Mare, în care se găsesc și funcționari dela judecătorie.

Scrisorile sosite din străinătate, la tribunal, s'au încredințat lui Bran, spre traducere, numai întru cât erau scrise cu litere cirilice.

Se arată apoi, că programa este foarte încărcată, încât elevii n'ar putea suporta un nou studiu și introducerea acesteia ar fi în detrimentul limbii germane. Episcopul de Gherla să se mulțumească cu acel „Gleichberechtigung” (egală îndreptățire) că elevii români au ocazia să primească instrucțiune în limba lor, mai aproape de sediul episcopal, la Beiuș și Oradea, precum episcopul de Munkács se mulțumește că limba ruteană se propune la Ungvár și nu pretinde să se introducă și în liceul din Satu-Mare.

Cultura poporului român să se facă în școlile poporane (pri-

mare) „unde zelosul adept al românismului și separatismului, Petru Bran, în contra dorinței părinților a și introdus limba română din care cauză mai mulți părinți și-au scos copiii din acele școli.

Nu este dorința poporului român să se introducă limba română. Dacă împotriva tuturor celor expuse în raport totuși s'ar ordona propunerea ei, atunci pentru „acest caz neașteptat” directorul recomandă, pentru predarea ei, pe profesorul suplinitor de limba greacă, Ioan Laszlofi, pe care însuși Bran în „Consemnarea” sa, l-a declarat drept cunoscător al limbii.

Acesta este cuprinsul raportului directorului liceului. Din el reese dușmănia și ura cu care ne judecau străinii de aici și în același timp frica pentru introducerea limbii române. Bran este pus aici, într'o lumină cât se poate de frumoasă și simpatică, fiind caracterizat „adept al românismului și separatismului” arătându-și activitatea românească și neplăcerile venite nu numai dela străini, ci și dela frații săi.

Din raport mai reese că Bran, pentru a-și ajunge scopul, trimisese episcopiei între timp și un conspect al intelectualilor români din Satu-Mare. Deci caută să se folosească de toate mijloacele, pentru a reuși.

Despre cele cuprinse în raportul directorului, a aflat și Bran și temându-se să nu-i se zădărnicească lupta întreprinsă de el, până acuma, în această direcție, se adresează și altora, cari, credea, că-l pot sprijini. Este foarte importantă și constituie în același timp o oglindă fidelă a stărilor triste de aici, scrisoarea, ce o trimite la 15 Mai 1859, canonicului — abate — Ioan Pop dela Oradea Mare, pe care-l roagă să-i susțină cererea. Intre altele spune următoarele: „Poporeni gr. cat. din Satu-Mare, prin injuria timpurilor trecute își pierduseră mai de tot, cele mai scumpe tezaure: limba și naționalitatea. Când ajunsei eu aici de paroh, îmi obveni cea mai grea temă de rezolvat: să resuscitez numele de român din decadență și să desleg limba română din cătușele, în care o ținea înăbușită elementul străin. Misiunea mea ar fi în sine frumoasă, dar cu atât mai grea, având pe nesimțite a băga limba română în școală și cu asemenea cauțiune de a o ridica în catedra de unde era proscrisă. Greutățile cu cari avui și voi mai avea timp îndelungat de a mă lupta, mai ales la început, se par a fi tocmai neinvincibile; ele totuși nu mi-au strămutat propusul, nici nu au împușinat curajul de a mă consacra pentru deviza română: biserica, limba și naționalitatea. Din astă luptă, ca să pot eși invin-

gător, pe lângă timp și părtinire sinceră din partea respectivilor, după combinare precalculată, am aflat a fi mai de lipsă: ridicarea catedrei pentru limba română în gimnaziul din Satu-Mare. Numai cu dobândirea acesteia văd eu factorii ridicării românismului pe ruinele, în care zace în Satu-Mare și în tot jurul acesta. Pentru aceasta am făcut cerere la In. Cez. Reg. Locotenentă dela Oradea Mare, pe calea Ordinariatului, dar până acuma fără rezultatul dorit. Cererea pentru ridicarea catedrei de limba română în gimnaziu, dela care se condiționează învierea elementului român, s'a transpus, după cum am înțeles, direcțiunei gimnaziului de aici, spre a-și da opinia în privința ei. Opinia — precum aud — din partea directorului s'a dat cât se poate mai nepărtinitoare, demonstrând între altele, că aici nici o lipsă nu-i de limba română, căci Români în jurul acesta se folosesc de limba maghiară, nu numai în viața comună, ci tocmai și în biserică, aducând exemplu biserica română din Satu-Mare, unde se spun predicile în limba maghiară... Iată introducerea limbii maghiare în biserica română, ce armă puternică, le subministrează contrariilor spre a ne lovi cu ea tocmai în inimă! Cu profundă umilință vă rog, să vă îndurați a vă întrepune la In. Cez. Reg. Locotenentă, pentru dobândirea catedrei de limba română aici, ... căci dela aceasta depinde renașterea parohiei acesteia „ca română” și resuscitarea limbii și naționalității române în jurul acesta.¹⁾

Acest fragment de scrisoare nu mai are nevoie de comentarul nostru, căci își caracterizează singur autorul și vederile lui. După raportul atât de defavorabil al directorului, ne-am aștepta, ca Ministerul să nu admită catedra de limba română. Se vede însă că Bran și sprijinatorii său nu dormeau. Cu siguranță au intervenit pe toate căile posibile ca raportul să nu-și aibă efectul dorit, ceea ce le și reușește. În adevăr, In. Cez. Reg. Locotenentă dela Oradea cu ordinul Nr. 15839 din Satu-Mare, că Ministerul admite predarea limbii române în liceu, deocamdată în mod gratuit și apoi continuă astfel: „direcțiunea va avea de supravegheat frecvența și conduita elevilor, iar la finea anului va face raport de rezultatele învățământului.”

Inre timp, în locul lui Mayerhold care făcuse faimosul raport defavorabil, ajunge director al liceului, Martin Culen, un om mai

¹⁾ C. f. dr. Victor Bojor: Canonicii diecezei gr. cat. de Gherla. Cluj, 1937.

înțelegător. Și episcopul rom. cat. de ici, Mihail Haas, care era în acelaș timp un fel de patron al liceului, se dovedește a fi un om cu vederi mai largi și apreciază pe Bran. După adresa de aprobare a Ministerului, el însuși în calitatea ce o avea, recomandă episcopului de Gherla pe Bran. Acesta, în urma luptei ce o duse pe Bran și a recomandării și de către episcopul rom. cat. din Satu-Mare îl încredințează cu propunerea limbii române.

Bran astfel are satisfacția să-și vadă realizat un vis, pentru care luptase cu atâta energie și înlăturase atâtea piedici, timp de mai bine de 2 ani.

Fiindcă populația românească a fost totdeauna în majoritate în acest județ, e natural, că liceul din Satu-Mare, întemeiat în anul 1642, a fost frecventat în tot timpul de către mulți elevi români. Nimeni însă nu s'a îngrijit de soarta acestora, până la venirea lui Bran. Prin o fericită întâmplare ni s'a păstrat „Protocolul” ședințelor societății de lectură a elevilor români, dintre anii 1859—66. Această societate de lectură ia ființă din indemnul lui Bran, în primul său an de profesorat.

În cuvântul introductiv al acestui registru se spun următoarele: Pe tinerii români, cari au studiat aici, i-a ajuns aceeași soartă, ca și în alte gimnazii, cei mai de frunte în înaintarea studiilor s'au numit și ținut Unguri, cei mai slabi, nu au fost părăsiți de numele de „oláh, bitang” și alte nume de batjocură. Toată istoria studenților români din gimnaziul acesta, dela fundarea lui până la anul 1859 este: Au suferit, s'au luptat cu lipsele cele mai fatale, au crescut pentru națiunea lor într'un întuneric infernal”.

Am reprodus acest citat pentru a arăta starea elevilor, români, înainte de venirea lui Bran. Cu începerea anului școlar 1859/60, conform aprobării exoperată cu atâtea greutate, Petru Bran începe să predea limba română în liceu. „Mi-am început misiunea aceasta nouă — spune Bran — între simțiri de adâncă mișcare, zicând cu bătrânul Simion: Acum... văzură ochii mei”.

Cuvântarea care o ține în fața elevilor săi, cu ocazia deschiderii cursurilor de limba română este o pagină, care face cinste unui mare român și luptător, cum a fost el. Ea are următorul motto:

— Limba românească după o exilare
 Și disprețuire, ce a suferit,
 Astăzi rechemată — s'află în Satu-Mare,
 Primire solemnă, azilul dorit.

Din cauza frumuseții, a căldurii sentimentelor și modul în care face elogiul limbii materne, pentru ca să sădească în sufletul elevilor dragostea față de ea, vom cita din aceasta cuvântare, câteva fragmente mai caracteristice.

„Stăruințele noastre de doi ani încoace, cu nepregetare puse pentru dobândirea catedrei de limba română aici, astăzi, amaiților tineri, le vedem încununată cu rezultat înbucurător. Caritatea voastră v'a deschis cărarea, către liniștea cunoașterii prețiosului tezaur al limbii materne, unicul și cel mai sigur vehicol, către gloria strămoșească. Limba română astăzi începe a se propune depe această catedră, astăzi începe a conversa cu muzele în astă palestră literară, astăzi începe iarăși a se împământeni în vechea sa vatră. Dobânda voastră, tinerilor, prin deschiderea catedrei de limba română în gimnaziul din Satu-Mare, de unde ca și razele solare se va lăși în toate părțile jurului acestuia, e evidentă și mare; ea cuprinde în sine acel tezaur, ce singur se poate numi scump pe pământ: tezaurul limbii materne române — care pe lângă că pentru noi e cheia fidelă spre a pătrunde în vistериile limbii latine, are o influență recunoscută de toate popoarele civilizate asupra sufletului nostru. Limba maternă e depozitarul celor mai dulci aduceri aminte, atât despre fericirea trecută, cât și despre fatalitățile învinse prin îndelungata și neînfrânta paciență; în limba maternă este deprinsă forma și direcțiunea cugetării și a simțirii, încât cu toată certitudinea putem zice că cine nu știe vorbi în limba maicei sale, acela nu va ști nici cugeta nici simți, pentru binele aceleia; și în scurt pe limba maternă e întemeiat caracterul și naționalitatea fiecărui individ în parte și a fiecărui popor în comun. Cu cât e mai cultivată limba unei națiuni, cu atât e mai cultivată și națiunea însăși; și dincontră, o națiune, a cărei limbă e părăsită de fii săi, e aproape de ruina totală.

Natura ne-a înarmat cu dragoste nemărginită către limba maternă, natura a dispus, ca aceea să o sugem deodată cu laptele încă în brațele maicei noastre, pentrucă așa să ne iubim limba, ca și pe maica noastră ce ne-a născut. Cel ce se lapadă de limba maternă, se lapadă de maică-sa și unul ca acela, e un trădător mișel, e un monstru cumplit, pe care mai curând, sau mai târziu, se va descărca blăstămul maicei sale. Să îngrijim deci, „talantul” ce ni s'a dat al limbii române, ca să nu ajungem în starea de orfan, căci după zisa unui înțelept: „Cel ce nu-și cunoaște limba maicei sale, e mai orfan, decât acela, ce n'a apucat a-și cunoaște pe părinții ce l-au născut.”

Profesorul Bran arată apoi, că însuși împăratul a dat atențiunea cuvenită introducerii limbii române în liceele frecventate de Români și vorbită de un popor: „de trei milioane în Ausztria, și în care curg sau cel puțin credem că va curge și ar trebui să curgă, administrarea trebilor nu numai bisericești, ci și mirenești la mai multe oficii, pe locurile, unde locuiesc Români în Monarhie.” Aduce mulțumiri episcopului Ioan Alexi, care cu multă energie, zel și tact, a lucrat pentru câștigarea acestei cauze. Apoi termină în felul următor: „Mulțumită cerului, că am ajuns ora aceasta de mult dorită! Luați acum tinerilor, jugul cel dulce al învățării limbii materne, cu acea bucurie, cu care primesc eu asupra-mi, pe lângă toate ocupațiunile mele cele multe — sarcina propunerii ei.

Cu astfel de cuvinte își înflăcărează Bran pe elevii săi, în prima lecție de limba română. Prin glasul său parcă vorbește un adevărat profet și mântuitor de neam. Am citat poate cam mult din această cuvântare, dar am făcut-o intenționat pentru a arăta ce inimă mare de român bătea în sufletul acestui profesor și prin ce vorbe măestre a știut sădi chiar la primii săi elevi, dragostea de limbă și neam.

BC In anul întâi s'a predat limba română în câte două ore săptămânal la 67 elevi români, dintre care 3 din clasa VIII-a au și trecut examenul de bacalaureat la această materie, cu mențiunea: lăudabil. Ei au fost: Alexandru Gyenge, Alexe Varnă și Alexandru Végső. Numărul orelor de română s'a ridicat în anul al doilea la 4, iar în al treile la 6.

Incepând cu anul școlar 1861/62, o ordonanță Ministerială clasifică liceul din Satu-Mare între liceele mixte, cu limba de predare maghiară și română.

Sfortările lui Bran pentru menținerea și apărarea limbii române intră acum într'o nouă fază. Piedecile sunt tot mai mari, dar datorită energiei și sufletului său idealist, le înlătură și de data aceasta.

Despre această nouă perioadă de luptă vom vorbi în numărul viitor.

SLUGA LA SPAN

de VICTOR EFTIMIU

Am plecat după stăpân
Și-am nimerit la un spân:
— Spânule, bătrânule,
Ia-mă sluga ta, stăpânule!
Nu căta că n'am obiele,
Că-mi vezi oasele prin piele!
Sânt mai vrednic de cât par!
Știu să tac ca un țipar,
Car apă,
Mă duc la sapă,
Fac focul
Golesc bolobocul,
Când ți prinde cu dihonii
Iți adorm coconii,
Când ți vine toana
Iti astâmpăr cocoana!
Simbrie mare nu-ți cer:
Atâta cât să nu pier:
Un codru de mălai
Când vei putea să-mi dai,
O haină mai veche din ladă,
Un surtucel când o da zăpadă,
Două zile la Drăgaica
Să mă duc să-l văd pe taica,
Incolo Dumnezeu cu mila
Și să nu mă fii cu sila!"

Spânul m'a cătat la dinți,
M'a întrebat de părinți,
Din ce sat, la ce hram,
Ce rude mai am,

Ce cred despre necuratul
 Ce fel de popă are satul,
 Clopotul ce fel de zvon,
 Dacă primaru-i farmazon,
 Dacă vr'unul poartă fes,
 Dacă trec solomonarii des.
 M'a pocnit în fluterul piciorului
 Mi-a pus mâna la cocoasa lui,
 M'a pus să mă dau peste cap
 Să fac ca pisica, să săr ca un țap,
 Când mi-o spune dânsul — hopa
 Să vorbesc ca potropopa,
 Când pe nas și când mai gros
 Hopai sus și țupai jos,
 Iar la urmă — De băiete,
 Om mai vorbi pe 'ndelete!
 Deocamdată n'am nevoie
 Du-mi-te cu tata Noie!"

Uite așa!
 Lua-l-ar dracu să-l ia!
 Când te duci după stăpân
 Feri-te, badeo, de spân!

Victor Eftimiu

INFRINGERI

de ALEXANDRU CĂLINESCU

Radu Mohor, m'a găsit în „Poiana dintre pârae”. S'a apropiat cu pași șovăitori, ce-au însăilat în mine prevestirea că o taină voi asculta în curând. Am rămas c'un deget în carte și l-am privit fix în ochii holbați cât fundul de pahar în care se putea, citi panică.

— Ce vrei? l-am întrebat retezându-i cei câțiva pași pe cari îi mai avea de făcut, ca să mi se așeze ca un stâlp în față.

— Vreau să vă vorbesc!

— Vorbește!

— Dumneavoastră stați la Sfânta Mănăstire?

— Și dacă ași fi eu cel pe care-l cauți?... îl întrebai oarecum prudent, observându-i neliniștea.

— V'am căutat acasă. Părintele Stareț, Victor Ignat, mă cunoaște... Mi-a spus că vă găsesc aici. Diaconul Nicodim, pleca în sat să-și dreagă gheata și-a spus că n'am să vă găsesc niciodată, deoarece umblați din loc în loc. Fratele Neculai a bănuît că sunteți la scăldat și tot așa și părintele David.

— Ei și? făcui eu plictisit de toate aceste presupuneri.

— M'am luat după vorba părintelui Victor Ignat și bine am făcut dacă, cu adevărat Dv. sunteți.

Când am înțeles că omul acesta nu-mi poate cauza nici un rău, fiind cunoscut de întreg soborul schitului, i-am răspuns: Eu sunt!

Radu Mohor, m'a privit blând. Identitatea mea i-a luminat deodată fața și 'n ochii lui ceva din privirea sfinților din icoane, luase locul panicei de adineaori. O albină obosită de greutatea rodului, s'a așezat pe obrazul omului făcând un mic popas, apoi s'a avântat iarăși în brațele soarelui.

— Stai jos... Ai venit repede... Pentru ce?

S'a așezat. Pe frunte câteva lacrimi ale trupului obosit de drum scânteiară ca o cununiță.

— Conașule, să iertați îndrăzneala mea de prost. V'ași întreba dacă Dv. ați avut de-aface cu Stanca.

— Cine te-a trimis?... Cine ești?... l-am întrerupt aproape agresiv, lăsând să-mi cadă cartea dintre degete.

Omul s'a strâns ca un arici plecându-și capul, ca și cum însemna chiar el locul unde ar putea suporta mai ușor lovitura, decât acolo în suflet unde am bănuît c'o primise.

— Sunt dascălul Radu Mohor... Nu m'a trimis nimeni, am venit după judecata mea.

Bănuesc și acum că răspunsurile erau pregătite de mai nainte.

— Și ce vrei?

— Vreau să vă 'ntreb dacă ați avut de-aface cu Stanca.

Intrebarea era atât de precisă... Am vrut să nu mă tulbur, să par indiferent și toate astea numai ca să aflu mai curând ce făcea Stanca? pentru ce se interesa dascălul Mohor de viața ei? Dar n'am putut. Sunau atât de urât cuvintele acestea, sunau ca un croncănit de corb peste câmpii de ninsoare.

— Vorbește! i-am strigat.

— Acum două zile — Duminică, — Stanca a fost dată afară din horă, de doi flăcăi ce spuneau c'au văzut-o ieșind dela tirlă într'o dimineață braț la braț c'un boer ce stă la Sf. Mânăstire. Fata a plecat plângând și de-atunci n'a mai ieșit din casă. Ieri noapte, nu se știe, cine i-a boit poarta cu păcură și a tuns coada și coama calului ce păștea priponit în grădină. E mai mare mila de bietul Luț, calul fetei... Umblător și alb ca spuma de pe râu, s'ajungă acum s'alerge prin ocol ca apucat de streche, din cauză că nu se poate apăra de muscă cu coada ce-a rămas ca un armaș! Și dacă n'ar plouă și dacă muncim din greu, plătim păcatele noastre că păcătoși suntem și nu știm să ne îndreptăm. Oameni ca prin locurile astea, eu cred că nici mai sânt, boerule. Eu sunt sărac căci n'am la ce munci, dar dacă s'a 'ntâmplat așa cu fata, ce-a zis părintele: cere-o Radule de nevastă. Tu ești cinstit și muncitor. Te cunun eu. Fata nu-i proastă și are stare. Păcatu-i dela diavolul și noi suntem ai lui Dumnezeu și trebuie să iertăm, căci așa spune în sf. noastră biserică.

— Ce să ierți? M'am răstit la el.

— Păcatul, boerule, păcatul!

L-am strâns de mână. Nu mai puteam asculta. Capul îmi vâjâia, aerul mi se părea oțetit, pădurea răspândea miros de cadavre, iar acolo, sub mine, pământul mă ținea ca pe-o schije de plumb. Nici o mișcare n'ar fi fost posibilă în clipa aceea! Privirea se lipise des-nădăjduită de titlul cărții din iarbă: „Maitreyi”. Pentru ce atâta durere în dimineața aceea, pentru ce? Omul și-a tras mâna din a mea și a început să-și răsuciască o țigară din tutun negru ca pământul. În mine tragedia deslănțuită peste viața fetei, se schimba în cataclism. Soarele începu să mă ardă ca mușcătura unui bici, murmurul pâraelor îmi pătrundea în auz, ca un plâns înăbușit cu pumnii la gură, iar trupul „Magdalenei” din Prahuda, se însinua în tăcerea dintre noi mototolit, boțit așa cum va sta de-acum într'un ungher plecat peste plescăitul războiului. Nu va mai juca niciodată! niciodată! Buchețele de mușcată nu-i vor mai incendia la tâmplă părul de culoarea mătasei de porumb crud, iar violetele ochilor ei, mereu se vor ofeli... Iată dar unde a 'ncetat viața — dintr'un capriciu — să mai arunce cu zaruri albe... Iată adevărul, iată dreptatea, iată puhoiul lunei cum se 'nbrânțește ostentativ să

batjocorească jocul unui destin cu lunecări prăpăstioase, am gândit atunci și... Nu știu ce frământări, reminiscentă căror haiduci străbuni ce-și torc în mine visul, s'a răsvrătit, căci am simțit deodată o poftă tantică să răcnesc, să mă prăbușesc, să mușc pământul. Dar în acel moment Radu Mohor s'a ridicat. L-am fulgerat c'o privire pe care am bănuțit-o după puțin timp, sălbatică, deoarece omul a ngenunchiat din nou, lipindu-și — vinovat — privirea de obrajii mei căzuți.

— Ce vrei? N'a răspuns și poate a făcut mai bine, căci dacă în furia mea de-atunci glasul lui ar fi rostit aceeași întrebare, l-aș fi trăsut în cap cu „Maitreyi”. Il uram și 'n el uram tot satul, toți munții dimprejur și păsările cerului ce vâsliau ciugulind lumina cu țipete sălbatic.

Părul îi cădea în plete fumurii pe umerii cămășii de sărbătoare. Privirea serafică fixa acum năsturașul de borangic încununat cu petalele moi și albe ale unei flori cu care venise și acum o regăsise 'n iarbă. Oricâtă desnădejde, oricâtă umilință inspira figura lui de mucenic, din acel moment, îl uram. Omul acesta putea din clipă 'n clipă să-mi întunece rațiunea până la rătăcire... Vedeam în prezența lui spectrul celor mulți cari știu să exploateze o situație. Mohor nu era pentru mine flăcăul cu sufletul înjunghiat de fapta iubitei, ci unul din acei infomețați de pământ, de situații materiale. Pentru asta îl uram. Acum, se demasca grosolan rolul preotului, omul care conducea din umbră ca un regisor toată această afacere și care avea să primească la urmă cea mai bună parte din zestrea fetei. Și dacă flăcăul era trist și neliniștit, asta numai pentru că știa de pe acum bârfelele ce-l vor aștepta în fiecare uliță a satului. În imaginația mea l-am văzut furișându-se aici, ca să afle adevărul, ca să poată ști de mai 'nainte adâncimea prăpastiei, pe marginea căreia se simțea acum.

— Ascultă, flăcăule, nu ești tu acela care să poți ierta păcatele!... Dacă fata ar trece dintr'un pat în altul, ei bine, să știi că ție nu-ți va aparține niciodată... niciodată! Cu cât va păcătui mai mult, cu atât distanța dintre voi se va mări, figură de mucenic fățarnic! Cuvintele l-au biciuit ca o grindină. A lăsat să-i cadă din mână năsturașul de borangic, împrejurul căruia nu mai era nici o petală. Le rupsesse pe rând, una câte una.

— Cum ați cunoscut-o? Mă întrebă desnădăjdut, dar totuși hotărât să afle până la urmă adevărul.

— La horă, la han la Poenița. Eram obosit și-am făcut popas de-o oră. Era sărbătoare. Nu mai fusesem niciodată prin locurile astea. Figura fetei m'a amețit din prima dată. Purta și-atunci în gura puțin întredeschisă, un fir de iarbă. M'am așezat la masa celor bătrâni și-am cerut de băut. Țigani s'au apropiat de mine și unul din ei pe care oamenii îl strigau Maței, m'a întrebat lingșitor de unde sunt. Le-am cerut să cânte „Ciocârliă” și „Păltineanca”. Jocul a început mai întâi încet, ca un acord de instrumente, pe urmă s'a încins sălbatic. Trupul fetei mi s'a părut o

flacăra fluidă, strămutată din loc în loc, în camera mică unde soarele dela asfințit trimitea câteva sulii oblice, prin fereastra în care râdeau flori de mușcată. Când arcușele au tăcut, Stanca, a căzut pe bancă între mine și-o femeie care a nceput să-i treacă un șervețel pe frunte. Era mama fetei. Din vorbă 'n vorbă, am aflat că sunt dela Prahuda și c'au venit aici la o cumătră pe care n'au găsit-o acasă. Fata râdea într'una; îmbujorată își tot presa cu palmele la tâmpile, două flori de mușcată. Mai târziu s'a pierdut pentru puțin timp între fetele adunate ciorchine într'un colț al hanului. Nu știu de ce cât a stat acolo, o tristețe mi-a tot turnat vin în pahar. Când s'a reîntors s'a așezat mai aproape de mine. În câteva rânduri privirile noastre s'au întâlnit conspirative. Invocând constatarea că modelul de pe cămașă nu semăna întru nimic cu restul celor din cârciumă, m'am putut pleca mai mult asupra umerilor rotunzi și a pieptului ce-si contura voluptatea sub pâza albă ca zăpada, înflorată cu fir și mătase.

— Fiecare își are lucrul lui domnișorule, îmi răspunse un cor de femei, ce-au început a clătina din cap explicativ.

— Și cu catrințele se 'ntâmplă acelaș lucru?... mă arătai eu surprins și totodată vesel de bunăvoința oamenilor, nu mai puțin bucurăși că-mi pot desvălui frumusețile lor.

— Tot! răspunseră scurt. Fata se pare însă c'a înțeles. A zâmbit gândului din ea și cum ar închide o cortină de fir, a strâns marginile caștrintei desființând despicătura dintre ele, prin care până acum zâmbise albul mat al îmbrăcămintei de desupt. Hanul devenise aproape gol. Toată veselia se retrăsese treptat ca și ultimele hemoragii de soare dela fereastră. La mese prin colțuri de lumină ștearsă, grupuri de trei, patru, mai beau licoarea vâjâietoare. Pe pereți umbrele lor schițau gesturi obosite.

S'au ridicat și cele două femei și odată cu ele am spus și eu omului să ia trăistile din capul cailor. În drum fata s'a apropiat de căruță, a privit bagajul, apoi s'a întors la mamă-sa pe care hangița o ținea în prag.

Caii au pornit. Am întors capul să mai privesc odată în urmă. Fata era plânsă. Am închis ochii și-am urmărit, o vreme, căldura de pe șoldul drept comunicată de trupul ei cât am stat pe banca din han. Aici, a doua zi, când am scos hainele la soare, am găsit în reverul paltonului care stătuse de-asupra pe bagaj, o floare de mușcată...

Am cutreerat toți munții dimprejur, toate satele, l-am ocolit însă întotdeauna pe acela unde știam că m'ași fi putut întâlni cu Stanca. Bănuiam încă de pe atunci că o durere, așteaptă, în umbră, ziua, când să mi se lipească de viața dinainte ca o rană fără sfârșit. Sufeream. Dar în mine o latură mistuitoare ca un cântec dulce și trist, păstra trupul fetei ca pe un fum argintiu. Acum s'a spart un nor și din ocolul lui o ploaie rece cu stropi de ghiată învinețește amintirea.

N'am vrut! Iat-o adusă de destin pe cărări dușmănoase fetei,

ce 'ntr'o bună zi avea să-i încununune tinerețea. Totul s'a terminat. Steaua ei a 'ncetat să mai înfloriască în piscul cerului. S'a pierdut în lumea de praf a celor ce desemnează „calea robilor”. Dar asta numai pentru voi. Veți putea s'o ucideți până la sfârșit fără a se prăbuși catapeteazma bisericii peste voi? Ce nebulie se ascunde în prostia voastră, în obiceiul din sângele moștenit dela acei strămoși hărăgoși, nesupuși. S'au refugiat aici numai pentru a fi liberi, fără stăpân, pentru a-și păstra obiceiurile, datinele, credința.

Dar mă rog, ce obiceiuri demne de păstrat au avut? Ce moștenire v'au lăsat? Să ungeți porțile cu păcură? Să vă dați afară din horă? Să tundeți coada cailor? La priveghi jucați și râdeți. Vă 'mbrăcați în blană de urs și judecați faptele celui care a 'ncetat de a se mai apăra. Pentru ce-l injurați când poartă între degete crucea, când nu vă răspunde, când a 'ncetat de-a mai fi între voi?

— Du-te Radule, du-te în satul tău și-ți caută fată după starea ta. Trebuia însă ca, nevinovăția fetei să-i fie cunoscută, de aceea l-am oprit iarăși.

Am întâlnit-o pe Stanca după două săptămâni dela venirea mea aici. Era pe dealul ce coboară în „Masa boerului”. Stătea acolo la târlă, avea oameni la coasă. M'a văzut. Nu puteam să nu mă opresc. Am stat de vorbă jos pe marginea drumului, în arșița soarelui. Nu interesează ce-am vorbit atunci și nici pe urmă, timp de-o săptămână cât ne-am revăzut în fiecare zi. Trebuia însă ca situația aceasta să ia sfârșit. Venisem aici pentru odihnă, pentru a vindeca unele răni pricinuite de viața-mi nesățioasă de vârtejuri. Acum o altă „Julietă” mi se insinua în sânge. Absența ei îmi devenea din ce în ce mai chinuitoare. De aici dela mănăstire până acolo știi, că-i drum de două ore. Ei bine, îl străbăteam cu părul căzut în față, cu gulerul dela cămașe smuls. Slăbeam îngrozitor. Nu eram așa când am venit aici. In'tr'o dimineată n'am mai putut cobori din pat. Am rămas toată ziua în camera mea bolnav. Atunci m'am hotărât să nu mai urc dealul niciodată... Aveam să mai stau câteva zile pe aici. Ajuns în orașul meu o voi uita, îmi spuneam. Imi voi căuta refugiul în ocupații cari nu-mi aparțin. Dar când încetam de a mai gândi astfel, iarăși simțeam fulgurea cuvintelor pătrunzându-mi în auz, iar trupul crud și mlădios ca un fir de iarbă își insinua căldura ca o arșiță în sângele-mi ce 'ncepea să svâcnească prin vine, cu scăpărări vertiginose. Imi simțiam ochii oboșiți de absența ei și pojarul pleoapelor devenea multă vreme lipicios peste pupilele culcate 'n întuneric. Stanca! silabiseam șters, trecându-mi palmele peste obrajii căzuți de febra nopților lungi de indeciziune. Aveam impresia că mă sfârșesc departe, în chilia cu miros de leventică, dintr'un schit aproape necunoscut, rătăcit într'un creier de munte.

Și nopțile se repetau cu același tragic sfârșit când în zorii mă descopeream alb și inutil.

Când n'am mai putut rezista frământărilor, m'am ridicat — rămașiță de viață — și-am coborât scările în ograda care m'a primit printre fâșii albastrii de lună, ca pe-o halucinare de vis.

În vale Năruța lovea cu acelaș sunet monoton, albia. Stelele scăpărau deasupra codrilor de brad, ce se ridicau în față închizând orizontul, iar Calea robilor părea o punte aeriană suspendată peste valea cu câteva căsuțe, a căror șindrilă strălucea ca niște peștișori de argint în bătaia lunii. Cerul era înalt, stropit cu untdelemn aprins. Piuitul greerilor mărea nesfârșirea din jur. Din când, în când, cădea câte o stea asemenea unui paianjen de lumină, atras de misterul lunii de jos.

Mergeam purtând în mine acea tristețe nejustificată care și azi a rămas un mister, când încerc să-mi deslușesc ce gânduri, ce porniri, se frământau în mine, când pătrunzând fără de teamă în streășina pădurei de pe munte, n'am mai văzut nimic din toată galanteria nopții de jos. Mirosul rășinei, luase locul celui de leventică; sub picioare vreascurile trosneau asemenea unor cioburi, iar din întuneric fantasmile se apropiau îmbrățișate, mi se urcau în spate, se alergau cu pași de păslă. Și aici, ca și în vale pilituri fosforescente lăcrămau jos, acolo unde bănuiam zdreanța pământului, sau sus pe putregaiuri măcelărite de vreme.

Târziu cerul mi s'a arătat iarăși înalt, sfredelit cu aceiași puzderie de mituri jucăușe, iar fâșiile de lună cădeau acum oblice pe „Masa boerului”. Din loc în loc, focuri cu limbi subțiri, luminau siluetele albe lungite pe căpițe de fân. Cosășii dormeau.

M'am oprit privind îndelung pacea de jos. Cu fața în sus, cu mâinile răstignite pe pământ am fixat multă vreme licărirea tainică și indiscretă a stelelor. Luceafărul vibra ca un tril.

Departe a hămăit un câine, desteptat de-o talancă scuturată agresiv. Mai departe un altul, i-a răspuns. Și cocoșii porniți să amintească siluetele de pe căpițe și mie ora lașității și-a tuturor indeciziunilor, au cântat pe rând, precizând din noapte depărtările dintre târle.

Nu știu, poate c'am adormit sau poate c'am închis numai pleoapele, vrăjit de imensitatea liniștei din jur, căci atunci când le-am deschis, Stanca era alături cu capul în pumni în bătaia lunii. Nu s'a 'ntâmpnat nimic în mine. Nici o tresărire n'am avut ca și cum prezența ei devenea acum inutilă după atâtea nopți de febră sau ca și cum era firesc să se afle acolo în bătaia lunii plecată peste oaza de gânduri. Numai mâinile au astupat cu câmpia palmelor luminile ochilor și gura a silabisit iarăși șters: Stanca!

— De când te-astept, a răspuns ea neclintindu-se cât de puțin din poziția de mai 'nainte. Această constatare am făcut-o mai târziu, când liberându-mi ochii, am avut exact aceiași impresie dela început că fata plângea. Dar nu aburise nici o lacrimă ochii pe care-i știam de culoarea violetelor. Era în ei numai tristețea nejustificată, poate incertitudinea acestei regăsiri, care devenise pentru ea, de mult, o imposibilitate.

Târla era aproape. Se putea vedea de-acolo locul unde căzusem frânt de oboseală. M'a ajutat să mă ridic și sprijinit de brațul ei am intrat în încăperea cu strune de lumină întinse în curmezișul pereților. Erau razele lunei ce se strecurau prin spațiile dintre grin-zile afumate de vreme. M'am așezat jos pe un braț de fân cu floare și-am mâncat fructe aduse de ea dintr'un colț, unde întâmplător, sau poate voit, s'a aflat în acea noapte și o sticlă cu țuică parfumată cu sâmburi de prune, pe care am trecut-o de câteva ori, dela unul la altul, ca pe o păpușe.

— Știi — îmi spuse ea mergând în genunchi până aproape de căpătâiul meu. A cântat adineaori o buhă aici... sus pe acoperiș. Când am ieșit afară, a sburat. Atunci te-am văzut: când m'am uitat după ea. Erai acolo jos. De ce n'ai venit?... De ce ai rămas acolo?... Poți să răcești... nu ești obișnuit. Dar de ce-o fi cântând buha?

I-am luat capul în mâini. Ea s'a apropiat mai mult. Apoi am mințit-o pe rând: de ce n'am mai venit, de ce am stat jos, acolo unde m'a găsit, de ce-a cântat buha și la urmă de ce tremur. Era atât de bine acolo lângă ea... lângă pământ... Viață, tinerețe, pe unde te-am cheltuit puțin câte puțin dar continuu?... Glasul ei în miezul tăcerii suna atât de dulce, încât nu-l voi uita niciodată. Peste ea se vor prăbusi întâmplările vieții una după alta, asemenea fructelor putrede. Muncind din greu se va trece repede ca o floare strămutată mereu dintr'un loc în altul. Nimic nu va mai stărui în vreme, glasul calm va începe a suna și el confuz ca o orgă desacordată. Dar acolo în mine, pe o muche de suflet neatinsă de nici o putere din afară, figura fetei din Prahuda, va rămânea multă vreme ca o gravură în coaja unui copac. Era atâta suflet în glasul ei, atât de mare și necondiționată dragostea ei, încât fără să vreau, mi-am amintit, ca pe-o zdreanță, o altă seară când neinsuflețit sub lumina mătăsoasă și conspirativă răspândită de evantaiul păunului de pe noptieră, am suportat prefăcându-mă atent, glasul unei femei, care vorbindu-mi pronunța mereu fără să vrea un nume... altul decât acela ce-l port, ce-i era cunoscut...

— Stanca! știi că peste câteva zile voi pleca...

— Știam c'ai să pleci odată. Ieri dimineață a nins pe Petrosul. Am rămas multă vreme pierdut în nemărginirea gândurilor, de data asta ca ntr'o pustie. Pentru ce nici un cuvânt care să-mi arate că plecarea mea a deslănțuit în ea tragedia pe care eram obișnuit s'o trăiesc cu fiecare iubită, cu fiecare despărțire. Nici un păstrăv al sufletului ei, n'a răspuns apelor ce văjâiau în mine. Dacă fata nu-mi poartă decât o dragoste fățarnică? m'am gândit și desamăgit, mi-am plecat fruntea. I-am lăsat capul din mâini și nu știu poate că o clipă fericită refugiata din altă parte s'a strecurat în mine, căci fără să știu m'am pomenit deodată strângându-i pieptul în care descoperisem un hulah ce se sbătea să spargă încăperea, devenită prea strâmtă în acel moment. Suferea deci. Pentru ce dar nu mărturisia? Pentru ce își ascundea rana? Pentru ce mă

invăța că numai aceasta e adevărata durere, aceasta pe care n'o mai poți striga?...

— Și nici de data asta n'ați avut de-aface? mă 'nterupte Radu Mohor cu aceiași întrebare ce-i obseda țeasta.

— Lasă-mă, i-am strigat șuierător. Cum ași fi putut? Cum? Era atât de nealterată viața din ea, atât de necondiționată dragostea ei, atât destin părea îngrămădit în Camele ochilor, încât m'am temut de ce va fi pe urmă... m'am temut ca de-o prevestire biblică. Luna apăruse în golul unei grinzi absente. Degetele au continuat să facă inele din părul de culoarea mătasei de porumb crud și nici un corb n'a croncănit în liniștea din mine. Am privit-o mult până ce fășiile albastrii de lună s'au retras în altă parte și 'n întuneric nu mai aveam acum decât aceeași arșiță, aceeași convulsione a trupului întins cu fața în sus, cu capul închis în unghiul cotului meu pe care se sprijinea. De afară venea prin ușa deschisă cântecul intermitent al greerilor. Un cristei deșteptat din somn, a strigat în reverie o urmă de vis, apoi a tăcut. Și mirosul fructelor ce le știam pe-o policioară și parfumul florilor din brațele de fân cosit — sofale pe cari stăteam ca două umbre îmbrățișate — se plămădia în întuneric.

Știam acolo înaintea mea peretele pe care într'o dimineață văzusem un fund dreptunghiular cu fața stearsă de vreme. Alături purta un sноп de busuioc afumat.

— Ce-i ăsta? o 'ntrebasem zâmbind.

— Busuioc!

— Si-aici?

— Nu știu ce sfânt o fi fost.

— Al! asta a fost icoană?

— Da, e icoană mi-a răspuns ea puțin supărată, deoarece observase că-mi stăpâneam râsul.

— Ascultă Stanca. Asta nu mai e icoană. Odată ce figura sfântului a dispărut, aceasta e o scândură obișnuită, un lemn atât.

— Nu... făcu ea deodată. E lemn... dar e sfințit.

— Sfințită a fost figura, nu scândura. Poți lua deci fundul acesta de-aici. Noi ne 'nchinăm sfântului, figurei, nu lemnului.

— Și ce să fac cu ea? mă întrebă micșorându-și ochii.

— O pui în foc sau o dai pe râu.

Nu știu ce va fi mai gândit. A rămas cu privirea la răsărit, acolo unde un cerc de săbii începură a se ivi roșii. O albină amețită de aerul rece al dimineții, a intrat pe ușa larg deschisă și atrasă de mirosul snopului de busuioc, s'a așezat pe fundul coșcovit, sărutând îndelung imaginea sfântului.

Toate acestea mi le-am amintit cu mâna trecută pe după mijlocul fetei, ținând în palmă căldura unui sân mic cât pumnul de copil.

— Stanca, o întrebai pentru a rupe aripa tăcerii ce se lăsase peste sufletele noastre.

— Ce-ai făcut cu icoana?

— E tot acolo! bufni în răs.

— N'ai dat-o pe apă?

— Nu mai râde de minel... De unde apă aici? Pe Pețic abia de poate pluti o frunză... Dar la răsărit ce sfânt e. Nu-l văd nici-odată și totuși mă 'nchin la el.

N'a mai continuat! Zvon de care a început de departe. Stelele erau acum coapte. Nu mai scăpărau. Și cântecul cocoșilor s'a pornit iarăși de data asta să anunțe ora tuturor posibilităților.

M'am ridicat. Era prudent să plec. Când am ieșit, doi cosași tocmai treceau pe aproape. Am vrut să mă retrag, dar privirile lor m'au fixat pe locul unde am rămas hipnotizat, cu mâna trecută pe după mijlocul fetei.

Cei doi au clătinat ușor din cap, apoi s'au depărtat.

— Care va să zică... Incercă dascălul să mai mă întrebe iarăși ceva.

— Atât! i-am răspuns obosit.

— Și pe urmă?

— Pe urmă n'a mai fost nimic. N'am mai văzut-o și mâine plec, am adăogat mai mult pentru mine.

Nici acum nu știu cu rădăcina cărei flori în suflet s'a ridicat omul și s'a șters ca o umbră în noaptea pădurei. Știu că-i făcusem semn că mai rămân. Știu că m'am simțit deodată singur, mai singur ca 'n pământ și mai știu că mâinile mele în iarba unde stăteau ca două scoici răsuceau inele.

Sădisem în sufletul lui un ram unul din acelea ce-avea să înflorească de-acum corole albe?... sau numai planta cu suc amar în țevi, în țevi în cari flueră copiii?...

Pentru ce numai desnădejde în ziua aceea? Pentru ce atâtea infringeri? Incepusem de dimineață cu a lui Allan, am înăbușit-o cu a fetei din Pahuda, adineaori am sădit-o poate în Radu și acum o trăiam eu cu fruntea lipită de pământ, mușcându-mi gura.

Cum au rămas zadarnice atâtea nopți în cari m'am încuiat în camera mea, numai ca să mă cruț de această durere!... Cum? Era atât de bine ieri! Ieri, când mă știam numai pe mine suferind! Ieri, când mai puteam gândi! Recapitulasem atâtea zile, atâtea nopți când sfredelind întunericul cu ochii deschiși, înjghebam situații, trăiam presupuneri. Atunci am trăit, rând pe rând atâtea scene, atunci când mai puteam gândi.

O duceam pe Stanca în grădinița din fața casei, îi explicam cum se sădește fiecare floare, îi arătam altoiuri ce fac să crească pe acelaș ram, o floare în trei culori. Ii arătam cum se aprinde lumina, lucruri necunoscute ei. Dar toate aceste însăilări de viață ireală țineau atât de puțin, erau atât de nestatornice, ca primii fulgi de zăpadă, dispăreau a doua zi când coborând din ocolul pereților priveleştea din jur, mă absorbea până la neființă.

Ce-ar însemna viața ei departe de freamătul pădurii, de murmurul intermitent al apelor, de vâjăitul morilor? Mă întrebam trăgând în mine nesățios aerul rece cu gura larg deschisă, cu nările

dilatate ca la o fiară ce-și caută prada. Și-atunci figura fetei pe care o știam de un bronz arămiu în bătaia soarelui, deodată se spălăcea ca frunzele acelor plante strămutate într'un pământ necunoscut. Pentru ce dar aveam să aduc moartea luminișului de viață ce scânteia atât de simplu, atât de firesc în ea? Aveam să mai găsesc pe buzele ei savoarea sărutului sălbatic ce mi-a clocotit în sânge, sau numai amăgeala fardului îndeajuns cunoscut?... Alături de mine ar fi purtat rochii fără noutate la pipăit, evaporând parfumuri întotdeauna cunoscute, iar gura mea pe părul coafat, n'avea să 'ntâlnească mirosul levănticăi și-a florilor de muscată. Ce-mi mai putea aminti răceala mătasei de porumb crud? Nimic. Iar într'o seară răscolit în suflet de acul amintirilor — de ași fi rugat-o, lăsând perdelele — să îmbrace veșmintele ascunse pe fundul unui cufăr, să-și pună la gât mărgelile de sticlă și florile de foc la tâmpole, câtă decepție ași fi avut! N'ași mai avea nimic schițând o 'mbrățișare anostă nepotrivită improvizației. Nici un cuvânt n'avea să-mi amintească de glasul ei melodios. Iar acolo în cameră, ca într'o scenă aș descifra în ochii violeți tragedia ac-triței ce-și prăbușește rolul. Infățișarea ar schița un gest ridicol...

Era mai bine dar așa să mușc pământul, să răsucesc inele din iarba moale...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alexandru Călinescu

LOGODNA

de ȘTEFAN MIHAIL LAZĂR

Vezi, vorba rămase 'ntre noi ca o tăcere amară,
afară trecu drapelul negru al vântului de seară.
Prinț, uitat din Mijlociul Ev, eu eram palid;
privirea ta, ca o mână bună, mă mângăia metalic.

Așteptam întomnași landoul de gală,
landoul de aventură, de nuntă, de fală;
inimile ne cântau tristele concerte,
umbre mortuare în convoiu galant de nuntă treceau alerte,
flori albe — razele lunii — se aruncau în cale jerbe. —

Nu erau pe aleele ruginii ale sufletului margini ori oprire,
numai un nesfârșit drum de mătase spre aventură.
Nici luceferii dela o vreme nu ne mai văzură,
căci munții multe figări fumară 'n neștire ...

* * *

Și apoi. Cortegiu lunar.
In zale de raze părea prințul spre zori:
— Dă-mi mâna, Domniță, sunt prea multe flori.
Nu vezi? Ce albe, de cretă! Nu-ți dau fiori?
E-o noapte mortuară.
Nu vezi pe-afară
pădurile 'n negru cum se drapară?
Cine e mortul? Nu cumva eu? ... Spune!
(Frunzele pădurii straniu 'ncepură să sune)

— Prințe lunar, ne-așteaptă sombru cortegiu —
logodna începe. Auzi? Vine vesel vârtejul.
Și cerul e vânat, luceferi ne-așteaptă ...
Fii ceremonios, ia-mi mâna dreaptă!

*Ard ochii 'n porcelanul alb al feții
— afară se întinde 'n zare giulgiul dimineții —
de ce e 'ngrijorată Domnița cea pală?
Sărutul pe paloarea-i căzu ca o petală.*

*Și acum îl chiamă cu'n farmec straniu spre lună
— spre un tărâm de moarte — să se cunune.*

Bușteni, 15 Septembrie 1937.

ȘTEFAN MIHAIL LAZĂR

CRIZA ROMANTISMULUI

de PERICLE MARTINESCU

Cultura modernă a Europei cunoaște până acum două momente culminante a încercărilor nenumărate făcute de spiritul uman pentru câștigarea unei libertăți absolute din legile firești ce-l încâtușează. De două ori dela Renaștere încoace, adică de când omul începe să aibă conștiința infinitului de teama căruia se refugiază în el însuși, spiritul european a încercat să spargă bolta opacă din jurul său spre a pătrunde, pe calea visului, a poeziei sau a evadărilor aventuroase, în zona cunoașterii absolute. Aceste momente, situate în istoria europeană la distanță de un secol și ceva, diferite mult între ele și totuși putându-se pune alături ca două ramuri crescute una dintr'alta, sunt: romantismul german și suprarealismul francez. Nu s'a scris încă până în prezent un studiu comparativ între aceste două încercări temerare ce au la bază acelaș scop: evadarea omului din el însuși. Dar poate că nici nu e nevoie de un studiu comparativ, deoarece suprarealismul francez, în ce are el mai esențial nu este decât o prelungire, sau mai bine zis o secundă apariție a romantismului german. Chiar unii dintre capii mișcării suprarealiste recunosc lucrul acesta, fie în mod indirect prin opera lor, fie în mod direct afirmând paternitatea romanticilor asupra unora dintre principiile lor de bază. În ultimă analiză, s'ar putea spune fără nici o exagerare că suprarealismul nu e decât o desăvârșire a romantismului, oricât de paradoxală ar părea această afirmație. Bineînțeles însă, nu e vorba aici de acel romantism decorativ, de excitație lirică superficială, cum suntem obicinuiți, mai ales noi, să caracterizăm romantismul după calapodul poeților francezi de pe la 1830. Romantismul francez studiat cu precădere mai în toate școlile din Europa, nu este față de adevăratul romantism, cel german, decât ceea ce poate fi o parodie a unei piese grave adoptată de o trupă de actori ambulanti exigențelor unei mentalități de periferie. Suprarealiștii se ridicau în lupta lor împotriva acestui romantism superficial, bombastic, cu ceva pompiersc în el, dar nu puteau să nege vala-

bilitatea, marea semnificație și splendida aventură a romantismului german. De aceea, dacă s'ar putea face abstracție de timpul ce-i desparte, grupul suprarealiștilor ar putea fi pus alături de al romanticilor germani, fiindcă experiența unora este aproape identică cu a celorlalți.

Această explicație e suficientă, credem, pentru a arăta cât de puternică și semnificativă a fost aventura temerară a romanticilor germani. Izbucnită într'un moment de criză sufletească și spirituală ce încheia secolul XVIII-lea, aventura romanticilor a rămas deschisă timp de un secol și ceva, câștigând tot mai mulți aderenți și realizând experiențe cu atât mai tragice cu cât deveneau mai vaste. În vremea lui Novalis și a lui Schlegel, romantismul nu era decât o revoluție spirituală ce încerca să impună o modă nouă în câmpul spiritualității europene; existența lui se reducea la un grup de câțiva indivizi cu o strânsă coeziune între ei, contagiați de o maladie spirituală ce-i făcea inapți, pentru viață, a căror dramă se desfășura numai înăuntrul grupului lor și al căror exemplu nu putea fi urmat, înțeles sau confirmat de nimeni. Dealungul secolului XIX însă, romantismul devine o maladie universală, invadând tot spațiul culturii europene prin prezența câtorva focare de genialitate luciferică ce-au trasat în spiritualitatea modernă căi cu totul noi. Dela 1798, anul în care prima întâlnire a romanticilor avu loc în casa fraților Schlegel, și până în 1935, anul când, se pare, suprarealismul a încheiat șirul experiențelor sale ciudate, spiritul european a evoluat neîncetat, prin sacrificiul atâtor cazuri individuale, spre acea tensiune extraordinară atinsă dintr'odată, ca printr'un miracol, de grupul fantasc al primilor romantici. Europa a fost contagiată de romantismul german, ca de o boală ascunsă a cărei prezență nu se trădează decât prin rare simptome izolate și ale cărei consecințe ies la iveală târziu de tot. Fiindcă romantismul german propriu zis a existat ca manifestare efectivă numai în primele trei decenii ale secolului trecut. Aventura s'a încheiat apoi; grupul cu o coeziune atât de strânsă a dispărut, lăsând în urma lui doar o operă ce a îmbolnăvit elitele spirituale din urma sa pe o distanță de un veac. Tot secolul XIX a fost turmentat, obsedat de experiența romanticilor. Un grup de aventurieri ai spiritului, asemeni celui romantic, n'a mai existat însă, cel puțin până după războiul mondial, când apare suprarealismul. Legătura între suprarealism și romantici e făcută de o serie de spirite superioare, cari au trăit, izolate și pe planuri diferite, aceeași mare aventură a romanticilor, grandioasă și sumbră, ce le-a creiat iluzia unei înălțări mai strălu-

citoare ca o renaștere, dar i-a dus la o prăbușire finală mai penibilă ca moartea. Acum, experiențele acestea sunt înțelese și față de ele nu-și mai exprimă nimeni nici admirația nici compasiunea, fiindcă au devenit specifice preocupărilor spirituale din ultima vreme. Mai cu seamă în urma războiului mondial, romantismul s'a dovedit a fi nu numai o caracteristică a câtorva indivizi cu afinități între ei, ori o manifestare a unor structuri spirituale deosebite, ci numai de a trăi, propriu foarte multor oameni ce se luptau în mod tragic să împace mediocritatea condiției omenești cu înălțimea aspirațiilor lor interioare. Dacă romantismul părea, așa dar, în momentul când a apărut o nebunie a unor dezechilibrați sau falimentul unor existențe deficitare, a devenit mai târziu o situație definitiv recunoscută ca proprie tuturor oamenilor epocii noastre infectată de morbul experienței romantice.

Nu vom îndrăzni să facem o analiză științifică, bazată pe probe medicale, a fenomenului romantic. Vom încerca doar să căutăm a defini acest fenomen, după datele și simptomele psihologice și spirituale sub cari s'a manifestat sau pe cari le-a stimulat el. Ni se pare chiar că singura modalitate indicată pentru a observa, explica și înțelege fenomenul romantic, e numai aceasta. Deoarece romantismul nu e o elaborație culturală, ci o excrescență vitală, un mod de a trăi viața la o tensiune deosebită, unde prudența se pierde în risc și comoditatea se pulverizează în aventură.

În vorbirea curentă, prin romantism se înțelege de obicei o formă de viață dezordonată, în care locul principal îl deține visul, contemplația, indiferența față de legile sociale și îndatoririle vieții, în sfârșit, o existență dominată de acea „artă divină a lenii”, în care omul trăește mai mult apatic, lăsându-se pradă obsesiunilor sau reveriilor sale plăcute ori dureroase. Nu excepția aceasta ne-o vom însuși noi în cercetarea ce urmează.

Există un alt sens al romantismului — cel adevărat — în care viața încearcă să fie transfigurată după puterea voinței și spiritului fiecărui om. Viața aceasta e prea limitată, nu satisface niciuna din dorințele de absolut ale spiritului omenesc și atunci omul încearcă să evadeze, să se refugieze într'o lume de dincolo de ființa lui pe care vrea s'o învingă și depășească, fie printr'o realizare artistică, fie într'o existență aventuroasă ridicată la înălțimea mitului, așa cum făcuseră romanticii germani în grup, cum au făcut, după dânsii, cele câteva spirite agitate ale secolului trecut, sau cum au făcut, iarăși în grup, suprarealiștii contemporani cu noi. Experiența romantică e o experiență mistică și spirituală, o aven-

tură a cunoașterii, o tragedie a conștiinței care își dă seama că se află într'o lume condusă de iluzii și încearcă să distrugă aceste iluzii pentru a pătrunde în acea „zonă interzisă” a realității ultime. Forța biologică a organismului nostru nu poate rezista la o tensiune spirituală atât de încordată, de aceea în romantism, totdeauna, lumea reală, biologică, devine în conflict cu lumea ideală a spiritului. De aceea, această experiență, pentru toți cei cari au încercat-o, s'a încheiat printr'un eșec dureros. O încercare luciferică de a se ridica mai presus de nivelul comun al condiției omenești, de a înțelege ceea ce numai lui Dumnezeu îi e dat să înțeleagă, o sete patetică de a intra până în ultima esență a lucrurilor și fenomenelor vieții, de a distruge orice iluzie, de a satisface acea curiozitate diabolică ce nu poate accepta nici un fenomen înainte de a-l dizolva complect într'un laborator de disecție spirituală negativă — iată ce este, în linii generale, romantismul. Intr'un cuvânt, căutarea Absolutului.

Ceeace trebuiește mai cu seamă subliniat e că, în această accepție, romantismul nu e numai o experiență sentimentală, ci — și asta constituie paradoxul său — e o stare de sentimentalism însoțită de o luciditate cu desăvârșire crudă. Ingerul binelui din fiecare om, care îndeamnă individul spre un misticism religios, inconștient, salvator și liniștitor la umbra iluziilor, e însoțit de un demon al răului ce sădește în om setea de cunoaștere și dorința de realizare, întărindu-i orgoliul într'o asemenea măsură încât nu mai cedează în fața nici unui metafizic.

Acesta e romantismul. Așa a apărut pentru prima oară la Germani, ca o expresie a aceluși „rău al secolului”, ce nu era altceva decât o consecință a deselor tulburări religioase apărute în urma Evului mediu — mistic prin excelență — și a Renașterii — laică, esteta, acordând libertate complectă ambițiunilor de tot felul, punând bază orgoliului și egocentrismului modern.

În mod oficial, romantismul a fost considerat ca o manifestare revoluționară față de clasicism. Intr'adevăr, așa este, însă a reduce numai la atât romantismul înseamnă a nu lua în considerație decât scheletul unui organism viu, fără a ține deloc seama de celelalte elemente și manifestări ale lui. E adevărat că cel mai evident succes a fost obținut de romantism în artă, unde a răsturnat complect legile clasice ale raționalismului, întronând o serie de legi noi ce nu făceau altceva decât să contopească într'un singur obiect și într'o singură existență opera de artă și pe producătorul

ei. După romantici, opera de artă nu mai e o creație conștientă, făcută cu un efort rațional, după anumite reguli, între anumite limite, ci ea se naște în mod spontan, urmând un proces organic. Nu mai e o imitație a modelelor vechi, realizată printr'o tehnică legiferată, ci e o creație liberă a imaginației și a inspirației, a sentimentului și a pasiunii, a intuiției și a spontaneității. Pentru săvârșirea ei artistul nu pune la contribuție numai eforturile lui intelectuale, ci toate posibilitățile de trăire biologică și psihologică. (Suprarealiștii numeau aceasta artă automată). Clasicismul nu cunoscuse conflictul dintre sentiment și rațiune, de aceea romanticii reproșau clasicismului atât de echilibrat, de senin și armonios, care știa să-și înfrâneze atât de bine pasiunile și să-și ordoneze năzuințele, că n'a cunoscut decât jumătate din viață. Ei voiau să cunoască viața în întregime, să se aventureze până în cele mai riscante poziții ale existenței, numai pentru a distruge limitele și a acorda libertate complectă eului interior. Lucrul acesta se observă mai bine în acea experiență supremă a cunoașterii care e Dragoste. Prima și cea mai mare dramă romantică este faptul că s'a acordat o importanță egală, punându-se pe acelaș plan, luciditatea și afecția, adică trăind iubirea prin luciditate. Din această tentativă hazardată, ineficace, fatală chiar, s'a născut toată confuzia, neliniștea, dezordinea și dezechilibrul romantic. Iar cea dintâiu concluzie derivată din această experiență este situarea fatalității pe un plan interior. Pentru clasici fatalitatea era obiectivă, conducea omul din afara lui; pentru romantici ea e interioară. „Depinde de noi ca lumea să fie conformă cu voința noastră”, spunea Novalis. Aceasta înseamnă că omul nu are de aici încolo decât un dușman cu care se luptă în viață: pe sine însuși. Lumea exterioară nu mai are nici o importanță și nici o influență asupra celui care simte în el și demonul și îngerul său păzitor. Singur în fața lui însuși, romanticul se înspăimântă, tremură față de necunoscutul din el și se lansează în cele mai complicate probleme de eliberare și de realizare. De aci încolo conflictul nu mai poate fi între individ și forțele oculte ale existenței obiective, ca în Antichitate, Evul mediu sau Renaștere, ci între individ și el însuși. Cu alte cuvinte dublarea eului îl face pe om să se izoleze de lumea obiectivă, într'o singurătate care nu mai e o singurătate propriu zisă ci un permanent duel cu el însuși, un nesfârșit dialog interior. Romanticul este în acelaș timp actorul și spectatorul vieții sale, sau, ceea ce e și mai tragic, în fața conștiinței personale el rămâne și acuzatul și acuzatorul actelor sale.

În consecință, cea dintâi caracteristică a romanticilor e descompunerea eului. Romantic în adevăratul sens al cuvântului e acela care și-a dedublat personalitatea, făcând din contradicție un principiu de viață și din lupta cu destinul său interior o lege implacabilă. Aceasta este tema preferată de toți vizionarii germani și reluată, după ei, de toți romanticii superiori ai secolului trecut. Hölderlin, care e clasic prin forma poeziilor sale, e romantic pur prin substanța operii și a vieții lui. El reia tema sofocliană a luptei dintre om și destin, făcând însă din om și cauza și instrumentul propriului său destin, spre a fi de acord nu numai cu principiile școlii sale, dar și cu sensibilitatea timpului său. Acelaș lucru se observă la toți contemporanii săi. Fiecare tratează aceeași temă, cu mijloace și elemente deosebite. Hoffmann, de pildă, a trăit drama acestei dedublări mai tragic decât oricare din eroii săi, în dorința de a se învinge și de a-și anihila slăbiciunile ce-l caracterizau. Fiindcă idealul perfecției ce și-o doria nu-l putea găsi în realitate, unde armonia eului e greu de atins, el s'a refugiat în fantastic, atât în ce privește opera, cât și viața lui care s'a desfășurat în deplină consecvență cu acele coșmaruri ce formează mobilul povestirilor sale. Cel mai plastic exemplu al realității romantice ni-l prezintă însă Chamisso cu al său Peter Schlemihl. El a introdus în conștiința modernă mitul omului care și-a pierdut umbra — mit ce vrea să exprime în realitate tocmai realitatea aceasta de care era torturat el dimpreună cu toți tovarășii sau admiratorii săi literari. Și așa mai departe, toți romanticii au fost preocupați de această problemă capitală a debutului eului. Până la sfârșit, destinul lor capătă o nuanță tragică, întrucât singura concluzie la care-i putea duce această dedublare a personalității nu e decât un război între cele două părți antagonice, război ce nu se poate încheia decât prin capitularea uneia, capitulare care înseamnă însuși falimentul existenței. De aceea lecția romanticilor e descurajantă, fiindcă ei ne dezorientează prin misterul vieții lor și ne înspăimântă prin sfârșitul aventurii lor.

Romanticii germani au fost însă numai un grup de poeți, unii dintre ei chinuți și de preocupări religioase, cari au introdus în conștiința modernă o serie de mituri, de obsesii și probleme ce aveau să fie reluate, cu mai multă luciditate și cu un mai accentuat patetism de urmașii lor, cari fără a se integra într'o mișcare romantică sunt totuși romantici prin definiție. Problema dedublării eului, care-l făcuse pe Novalis să spună că orice gândire adevărată e un dialog și că geniul e o personalitate la puterea doua, și-a că-

pătat o confirmare integrală în decursul secolului trecut. Nietzsche ajunsese să arate că eul e o criză în care dualitatea devine antinomie și că singurătatea sa e o tragedie deoarece nu poate fi o singurătate absolută: eu mă privesc, mă analizez, mă judec, deci comunic cu mine însumi — iată inexorabilul. Romantic prin natura sa, el a căutat să învingă acest stadiu „sentimental”, încercând să se ridice la nivelul unei vieți transfigurate după idealul elenilor vechi. Firește, n'a izbutit să-și realizeze scopul, fiindcă armonia greacă nu putea fi atinsă decât de ființe străine de tragicul complex al dedublării. De aceea, din punct de vedere al salvării, el admira mai mult romantismul francez decât cel german, fiindcă Francezii au încheiat experiența romantică în mod mai fericit declanșând în preocupări sociale imediat ce au simțit pericolul haosului metafizic. Dar tot Nietzsche recunoaște că singurul domeniu în care romantismul s'a realizat cu desăvârșire e muzica, prin excelență Schumann.

Tot secolul trecut a fost străbătut de câteva experiențe luciferice — în afară de romanticii germani, Kierkegaard, Edgar Poe, Nietzsche, Amiel, Baudelaire, Rimbaud, Eminescu al nostru, Bergson, Leopardi și toți câți au fost omiși — cari n'au făcut altceva decât să realizeze acea mare aventură de cunoaștere și epuizare, să pătrundă în „zona interzisă”, să „forțeze secretul” spre a-și apropia ultimele taine ale firii și a aduce inconștientul, depozitul tuturor bogățiilor și misterelor vieții, în lumina conștiinței. Toate experiențele acestea însă n'au ajuns la nici un rezultat, sau au ajuns la unul negativ. Toți marii romantici au sfârșit tragic. (Ar fi interesantă o statistică a sinuciderilor, directe sau indirecte, provocate de Romantism). Romantismul ca atitudine biologică e o experiență avortată. Ceeace constituie tăria romanticilor adevărați e tocmai curajul de a înfrunța această lege fatală sub care se situează aventura lor și de a continua să o ducă până la sfârșit numai pe plan spiritual.

Romantismul german avea o grație feminină, o frumusețe de adolescență turmentată; toate dramele lui pot fi puse pe seama acelei confuzii metafizice a vârstei în care planul biologic și cel spiritual se lovesc și se amestecă într'o dezordine plină de furori. Cam în felul acesta ar putea fi privite figurile din grupul romanticilor germani. Celelalte existențe romantice însă capătă un caracter mai tragic, tocmai fiindcă făcând abstracție de orice sentimentalism biologic, caută să rezolve totul prin conștiință și luciditate.

Nietzsche și Rimbaud, în deosebi, a dus experiența romantică până la cele mai impresionante culmi spirituale. De aceea aventura lui cea mai teribilă din câte există, atât prin consecvența cu care a realizat-o, cât și prin identitatea indestructibilă dintre spirit și realitate, identitate săvârșită dealungul vieții sale chiar cu riscul acestei vieți. Intre romanticii germani și suprarealiști, Rimbaud e un caz izolat, singular, ce a realizat o aventură a cărei semnificație, grandoare și patetism egalează și sumbra seriozitate a celor dintâi și extravaganta eflorescență lirică a celor de pe urmă. Romanticismul german renaște după o sută de ani în suprarealism prin intermediul lui Rimbaud. Ca și Novalis, el afirma dualitatea eului cu un accent mai puternic decât însuși Messia fraților Schlegel: „Je est un autre”, spunea Rimbaud. Ca și Hoffmann, el își situa existența pe un plan deosebit de al lumii reale: „La vraie vie est absente. Nous ne sommes pas au monde”. Hoffmann, ca toți romanticii de talia sa, se refugia în creație și în reverie; Rimbaud, fiindcă nu doria să se pună la adăpostul niciunei iluzii, fiindcă ambiția lui era de a distruge orice iluzie, s'a refugiat într'o aventură reală a spiritului și a cărnii spre a descoperi „adevărata lume”. Până la sfârșit n'a găsit decât suferință și cădere. Ca și suprarealiștii, apoi, Rimbaud făcuse abstracție de orice sentimentalism decorativ, de orice paleativ: „Ce qui fait ma supériorité, c'est que je n'ai pas du coeur”. Prin această afirmație el se înfățișează ca un romantic al conștiinței pure, așa cum aveau să fie, în grup, discipolii săi direcți, suprarealiștii.

Dar cazul lui Rimbaud, ca și a celorlalți titani ai secolului XIX-lea au fost numai cazuri izolate în evoluția gândirii și sensibilității occidentale din acest secol. Romanticismul propriu zis, ca mișcare oficială, încetase de mult să mai existe. După cum el luase locul clasicismului și raționalismului din secolul XVIII-lea, tot astfel alte curente aveau să-l înlocuiască acum. Realismul, impresionismul, simbolismul, parnasianismul, etc. își cereau dreptul la viață și-și revendicau pagina istoriei. Câtva timp romanticismul a fost considerat definitiv mort și înlocuit cu alte curente. Cazurile izolate ce-i întrețineau flacăra ici și colo, nu izbuteau să impună și prezența lui permanentă în istorie. Oamenii căutau concepții mai sănătoase despre viață și atitudini mai comode. Romanticismul părea destul și nu mai prezenta nici o atracție pentru cei ce ar fi încercat să reia experiența. Un Anatol France sau Flaubert, de pildă, se situează pe poziții exact opuse romanticismului. Impreună cu ei, tot

sfârșitul secolului ignoră complect această mișcare. În realitate, romantismul nu murise însă. În artă, în literatură fuseseră aduse formule noi, dar viața oamenilor a rămas aceeași, plină de contradicții și de lupte interne, romantică, fiindcă romantismul nu e o formulă artistică, ci un mod de viață.

Din acest motiv, influența romantismului rămăsese în sufletul occidental sădită ca sămânța unei maladii incurabile și invizibile. Prima caracteristică a romanticilor era lipsa de virilitate, acea fatalitate a pasiunii lipsită de înțelepciune — căci tocmai împotriva rațiunii se ridicaseră ei. Romantismul introduce în viața europeană o feminitate nostalgică și melancolică, neînstare niciodată să satisfacă sufletul omului modern. Din această cauză omul, nesatisfăcut, dezechilibrat sufletește, înspăimântat de el însuși și de lume, se revoltă în contra forțelor reale din Univers, caută să pătrundă cât mai mult în el însuși, în inconștient, pentru a deslănțui acea fatalitate a pasiunii în care credea că-și va găsi suprema etică și suprema salvare psihică și biologică. Rezultatul e altul însă. Omul nu face decât să se adâncească și mai mult în el însuși, să se desprindă definitiv de lumea reală, ba chiar să îngroape această lume în sine. Adâncindu-se în misterul ființei sale, omul nu descoperă acolo decât vicii, monștri, obsesii, spectre și coșmaruri cari fuseseră camuflate până acum de civilizație sau de preocupări exterioare, și ies la iveală acum spre a întregi blestemul omului și a-l distruge liniștea. Arta contemporană nu e decât o simfonie a universului macabru descoperit de om în el însuși.

Pe drumul acesta vin suprarealiștii. Scopul lor a fost ca printr'o revoltă fără seamăn împotriva tuturor legilor logice și fizice din lume să elibereze omul de sub teroarea monstruoșităților din el însuși. Conștienți de falimentul sentimentului și al pasiunii în tentativa de a creia o morală nouă, ei exclud dela început aceste slăbiciuni. Conștienți că romantismul a contaminat Europa cu o feminitate bolnăvicioasă, ei caută leacul contra ei. De aceea apelează la spirit, crezând că prin spirit vor putea distruge universul plin de spaime și terori care le domină inconștientul. Ceeace e caracteristic la suprarealiști e reducerea dragostei la o funcție biologică automată. (De aceea în suprarealism nu există eroine, ca în romantism, ci, cel mult... eroi!) De altfel, femeia nici nu putea obține locul câștigat în romantism, fiindcă generozitatea debordantă a romanticilor, e transformată la suprarealiști într'un orgoliu spiritual indestructibil. Romanticii își sprijineau toată viața în femeie

(antiteza bărbatului); pentru suprarealiști femea nu există în viața și preocupările lor decât ca sex. Spiritul nega femeea.

În fond, suprarealismul nu este decât un romantism evoluat. Efervescența lirică — care, dela romantici, n'a cunoscut o afirmare mai violentă ca la suprarealiști — individualismul anarhic, reacția furibundă contra noului Aufklaerung dinaintea războiului mondial, fac din suprarealism un romantism autentic. Ca și experiența romanticilor, și experiența suprarealiștilor avea să fie o experiență avortată. Romanticii sunt mari și patetici prin falimentul vieții lor; suprarealiștii sunt „anormali” și „absurzi” prin aceeași, concluzie. Ca o contracarare a delirului lor psihologic, romanticii noștri au ancorat în politică, după ce s'au convins că pentru salvarea internă a omului nu există remedii. Conversiunea suprarealismului la politică nu e decât ultimul refugiu și ultima sa răzvrătire înaintea morții. De altfel și romanticii făcuseră acelaș lucru: ancoraseră în politică, direct, sau prin intermediul filosofiei. Schelling, Fichte și Hegel nu înseamnă în romantism decât o încercare de a regăsi echilibrul rațional distrus de frenezia stărilor lirice. Romantismul se închiase cel puțin printr'o concluzie nobilă: idealismul filosofic. Suprarealiștii, neputând crede nici în eficacitatea filosofiei, au recurs la realismul politic fără nici o ezitare. Ei au închis porțile erei deschise de romantism, după ce s'au convins de fatalitatea romantismului. Romantismul dusesese la paroxism adâncirea omului în el însuși. Suprarealiștii, ultimii romantici, înțelegând că pe această cale nu se poate găsi nicio salvare pentru om, sugerează ideea reînțoarcerii în afară, a reintegrării omului în ritmul marelui Întreg cosmic. De această idee se leagă nădejdea că revoluția politică de astăzi va izbuti să deschidă o eră nouă în istoria europeană, atât pentru cultură cât și pentru om.

Pericle Martinescu

BANDIT ȘI MAREȘAL DE RUSIA

de G. GAROESCU

Mai mult decât pe timpul marelui/revoluții franceze, valorile morale și intelectuale în Rusia au fost doborâte și înlocuite cu valori de circumstanță. Cu o neînchipuită ușurință și cu o uitare depășind biblia, s'a trecut peste trecutul imoral al individului, dacă aportul său revoluționar se manifesta printr'o atitudine sângeroasă, contra oricărui cetățean bănuït cel mult de indiferență față de noile idei sociale ale lui Lenin și Compañia.

Așa a apărut pe scenă lăcătușul Kleim Vorosilov, fierarul Vasili Konstantinovici Blücher, banditul de drumul mare Kotovsky, câte-și trei ridicăți mai târziu la treapta de mareșali ai republicii, pentru meritele și serviciile aduse revoluției.

Dacă motivul ascensiunii acestor lucrători ar fi fost capacitatea lor militară, explicația ar fi fost plauzibilă până la un punct oarecare.

Polonia, Ceho-Slovacia, Jugo-Slavia, când și-au creiat și organizat noua armată, au renunțat la serviciile nu numai ale ofițerilor activi streini, încorporați noului stat, dar s'au dispensat chiar de ofițerii activi conaționali, cari făcuseră parte din cadrele armatei austro-ungare sau ruse. S'au preferit ofițerii legionari — cari luptaseră pentru fundarea noului stat, și cari aveau mai puține cunoștințe militare, — decât ofițerii activi, cu o pregătire militară mai amplă, dar cu o educație socială și politică nesigură, care le înstrăinase sufletul și-i făcuse inadapabili stărilor noi sociale și naționale.

În Rusia însă a predominat mai mult sentimentul de răsbunare și de cruzime în alegerea viitorilor mari comandanți, cari totuși au continuat să se ajute de corpul ofițerilor țariști.

Pentru a ilustra adevărul fixat în rândurile de mai sus vom

depăna viața aventuroasă a mareșalului Kotovsky, șeful cavaleriei roșii, original din Basarabia.

Acesta s'a născut în 1887 în satul Găncești, județul Chișinău, din Basarabia, fiind al cincilea copil al inginerului Kotovsky, funcționar la distileria prințului Manuk-bey.

Plăcându-i mai mult sporturile și romanele pasionale, este eliminat din liceul real. Încearcă să urmeze școala de agricultură de la Kokorozeni, dar murindu-i tatăl, o părăsește pentru a intra ca vechil pe moșia prințului Cantacuzino.

Cu fizicu său plăcut, produce o atât de caldă impresie asupra principesei, încât aceasta se îndrăgostește la nebunie de acest aventurier. Soțul prinde de veste, îi aplică o bătaie strașnică și-l dă afară. Kotovsky se răsbună; omoară pe prinț, dă foc conacului și apoi fuge în lumea largă, devenind cel mai înverșunat dușman al ordinii sociale.

De frica pedepsei, se ascunde din loc în loc, din sat în sat, din pădure în pădure, terminând prin a-și strânge o bandă de 12 oameni, cu cari începe să dea, în Basarabia, cele mai înspăimântătoare lovituri de banditism, creindu-și o aureolă de legendă similară cu aceia a lui Karl Mor de Schiller și Dubovsky de Puskin.

Prin aceste acte criminale, vizând mai mult pătura avută, grupul terorist-social-revoluționar se simte obligat să strângă relațiile de prietenie cu acest bandit de drumul mare!

Faptele săvârșite de Kotovsky sunt așa de numeroase și îndrăznețe, încât redarea lor ar umple volume întregi.

Intr'o zi din anul 1904 îmbrăcat ca un mare proprietar se prezintă la un recunoscut cămătar. Este primit de simpatica sa fiică, care-l poartă să aștepte în salon. Bancherul apare. Se prezintă: Kotovsky. Fata leșină, tatăl rămâne tablou. Foarte gentil cere 1000 ruble pentru locuitorii unui sat incendiat. La plecare lasă câteva vorbe pe albumul d-rei: Tatăl și fiica sunt încântători.

Deghizat ca nobil din Kerson, printr'un cunoscut, pe care-l încântase cu manierele lui elegante, intră în casa marelui magnat Semigradov, din Chișinău, unde avea loc o strălucită serată, la care lua parte tot ce era mai select din regiunea Chișinăului.

După masă, vinul înălțând moralul, Semigradov aducând vorba despre Kotovsky, începe să se laude, că regretă, că nu-l întâlnește odată, că l-ar culca la pământ cu un singur glonț de revolver.

În aceiași noapte, banda Kotovsky, intră în apartamentul acestui nobil, care dormea dus și-i fură tot ce era mai de preț. La plecare, banditul îi lasă următorul bilet, chiar pe revolverul cu care

ar fi vroit să împuște pe Kotovsky: „Nu te mai lăuda înainte de a începe războiul”.

În urma unei lovituri date Spitalului din Kostiujani, toată lumea bănuia mâna lui Kotovsky. Acesta revoltat, într-o bună dimineață, se prezintă la casa inspectorului de poliție Kagi-Koli, care urmărea cu înverșunare pe bandit. Fără a-i da timp să-și revie din buimăceala somnului îi spune: „Sunt Kotovsky. O minciună m'a adus la D-ta. Nu sunt autorul furtului dela Kostiujani. Autorul să-l cauți printre polițiștii D-tale”.

Terminând se îndreaptă spre ușe, se urcă în trăsura ce-l aștepta în poartă și dispăre într'un nor de praf.

Afirmația lui, cercetându-se, s'a dovedit a fi justă.

Denunțat de un agent provocator Goldman, a fost arestat și închis în citadela orașului. Grație unei doamne din înalta societate, îndrăgostită de cavalerul roșu, a reușit să evadeze din închisoare.

Libertatea n'a ținut mult; din nou alt agent, Jeremicici, l-a atras în casa sa, unde a fost arestat de insepctorul de poliție Kagi-Koli. Și de data asta a reușit să scape, dar la 24 XI. 1906, Kotovsky, grație aceluiaș agent, cade în mâinile poliției, care-l depune într'o celulă din ultimul etaj al turnului citadelei.

Între timp este judecat, condamnat la zece ani de muncă silnică și expediat pe jos în Siberia, la Niercensk.

Firea sa de aventurier și de mare iubitor de libertate îi răscolesc în minte tot felul de planuri de fugă. Într'o zi, în iarna anului 1913, se aruncă asupra celor două santinele care-l păzeau, le omoară cu pietre și se afundă în pădurea fără sfârșit, care înconșura închisoarea. Pe jos, din sat în sat, din oraș în oraș, din pădure în pădure, străbate mii de kilometri, până când ajunge în toamna anului 1914 în Basarabia, angajându-se ca administrator al unei mari moșii din apropierea satului Stomatov.

Muncitor, energic, prevăzător, econom, serios, cinstit (!), câștigă încrederea tuturor, cu cari își acopere în totul o a doua personalitate, acea de bandit, de care uzează în negura nopții, conducând o ceată abilă de dezertori.

Poliția se alarmează și un agent provocator îi demască culcușul, unde este asaltat, rănit grav la piept și prins în mirarea disperată a stăpânului său!

În Februarie 1917, Consiliul de războiu îl condamnă la moarte prin ștreang, deși ceruse singura grație de a fi executat prin împușcare.

Grație soției Generalului Șerbacov, hipnotizată de curajul ace-

stui criminal, execuția a fost amânată, până când, într'o bună zi, a izbucnit marea revoluție, care a adus în fruntea republicii pe Kerensky.

Marele scriitor Fiodorov, în urma unei întrevederi cu Kotovsky, se interesează într'atâta de energia și bravura acestui bandit, încât intervine direct la Kerensky, pentru a fi pus în libertate. Guvernul, fiind sigur, că Kotovsky tot va fugi din închisoare, a preferat să-l puie în libertate.

Hotărât să rupă cu viața aventuroasă din trecut, se angajează în arma cavaleriei, pe frontul român. Priceperea, curajul, spiritul său întreprinzător, îi aduc crucea Sf. Gheorghe și gradul de Locotenent.

Cum frontul rus începuse să se prăbușească, Kotovsky își formează un detașament de revoluționari desperați, cu cari vine la Odesa și începe lupta contra „Albilor”.

Variațiile șanselor războiului civil, îl împing până la Kremlin, de unde primește misiunea să se strecoare în Odesa, sub o identitate falsă, pentru a mina activitatea albilor, cari dețineau Odesa.

Aci, Kotovsky începe viața de bandit și de criminal revoluționar: omoară pe membrii poliției și pe agenții indicatori, aruncă groaza în serviciul de spionaj alb, pune mâna pe casa de bani a generalului Denikin, atacă și răpește casele de bani ale diferitelor bănci, asasinează pe cei mai de seamă luptători albi, omoară burghezii albi, cari procurau bani oștirilor albe. Poliția Odesei îngrozită de apariția lui, nu poate să-l prindă, cu toate cercetările și premiile puse pe capul lui.

Activitatea lui criminală continuă până la 5 Aprilie 1919, când Odesa căzând în mâna armatelor roșii, este supusă la alt măcel îngrozitor, la care însă nobilul bandit Kotovsky nu ia cea mai mică parte!

Dela această dată, Kotovsky începe o carieră militară strălucită, pe care o urcă cu pași gigantici. Luând comanda brigădei 2 din divizia 45 cavalerie, de sub ordinele lui Jakir, luptă cu succes contra cetelor austro-ucrainiene ale hatmanului Simeon Petliura. Energia și bravura lui Kotovsky îl impun Moscovei, ca să fie trimis la Petrograd, unde Guvernul Lenin și revoluția erau amenințate de trupele Generalului Iudenici. După ce și acest general alb este înfrânt și cu aceasta marile palate din Petrograd lăsate goale de orice podoabă, Kotovsky, este avansat general și i se dă comanda unei divizii de cavalerie, cu care este trimis în iarna lui 1920, să

dea lovitura de grație armatelor de sub comanda generalului Denikin.

După luptele nenorocite dela Orla, Berezova, Potozkoie, Odesa, alții s'au îndreptat spre Tiraspol, pentru a trece Nistrul în România. Kotovsky le taie retragerea în apropiere de Kandel și face prizonieri 10.000 de soldați, ofițeri, civili, femei, copii, etc. Ca un adevărat cavaler, în loc să-i execute, le dă libertatea, fără chiar să-i desbrace de haine și încălțăminte care lipsea așa de mult călăreților săi. Majoritatea sunt înrolați în divizia lui de cavalerie.

Pentru aceste fapte vitejești i se acordă ordinul „Drapelul Roșu” și este înaintat mareșal.

Chemat pe frontul Ruso-Polon ia parte la luptele dela Tarași, Bielaia-Tzierkova, unde atacă diviziile polone în capul călăreților săi, — apoi Puzirkov, Katerburg, Kremeniet, care aduce după sine prăbușirea frontului polon și împingerea lui până sub zidurile Varșoviei. În momentul când ajunsese aproape de Lwow este chemat spre nord, pentru a susține retragerea armatelor mareșalului Tukacevski, bătute de genialul plan al mareșalului Pilsudski și al generalului Weygand, mâna dreaptă a mareșalului Foch.

După zile și nopți de lupte grele și nesfârșite pentru a salva armatele ruse în retragere, divizia lui este înconjurată în apropiere de Kremeniet de cavaleria bine organizată a Generalului Kraiewski. Nevroind să cadă prizonier, el care luptase o viață întreagă pentru libertatea lui și a aproapelui, într'o bună zi se năpustește asupra Polonezilor, rupe frontul și scapă ultimele rămășițe ale eroice sale divizii. În această luptă Kotovsky este greu rănit de un obuz. Numai tăria fizicului său, l-a scăpat dela o moarte sigură pe care medicii nu mai sperau s'o înfrângă.

Pe când la Riga se stabilea frontiera ruso-polonă, mareșalul Kotovsky lupta contra rămășițelor armatelor lui Petliura, Pavlurko, Peremkyn, susținute în ascuns de Polonezi, pe cari a reușit să le împrăștie sau să le distrugă. Numai organizația de sub comanda potcovarului Ivan Matiukin din Guvernământul Tambov, a rezistat, fiind acoperită de simpatiile țăranilor. Neadmițând insuccesul, a recurs la înșelăciune. S'a dat drept hatmanul cazac Frolov și prin intermediul unui prizonier alb Etkov a obținut o întrevvedere din partea lui Ivan Matiukin. Pe timpul unei bogate cine, care pecetluia această prietenie, Kotovsky și trei partizani deghizați în cazaci, au omorât personal pe Matiukin, dar a fost și el lovit în piept de două gloanțe. Ceilalți albi, cari se aflau în satul Kobelenko au fost

prinși sau împușcați, de restul tovarășilor lui Kotovsky, ascunși în marginea acestei localități.

Cu anul 1922, nemai fiind lupte, cariera mareșalilor roșii și a lui Kotovsky se încheie. Acesta ia comanda Corp. 2 Cavalerie care se găsea în Ucraina.

În această calitate stăpânește așa de bine administrația, instrucția și disciplina unităților de sub comanda sa, încât populația poreclește regiunea pe care se afla corpul de cavalerie: Republica Kotovia.

Independența, energia și curajul lui Kotovsky, nu plac nici Inaltului Comandament nici Guvernului central. Republica de care se bucură și mai ales ideile politice concretizate prin republica Kotovia, nasc serioase bănueli contra mareșalului Kotovsky. Republica este prea tânără, ca să nu se teamă de orice umbră...

La 6 August 1926, s'a înlăturat și această teamă, care frământa Moscova: Mareșalul Kotovsky a murit subit, în satul Cebauko, la 3 verste de Odesa.

Nimeni n'a crezut informația jurnalului Pravda, organul oficial al partidului, și mai puțin pentru un atlet ca Kotovsky. Centrul l-a suprimat cu câteva gloanțe trase de vagmistrul Maiorov. Sistemul era prologul asasinării celorlalți mareșali roșii, — exact după 11 ani, — cari aruncau oarecare umbră temătoare asupra Kremlinului roșu. Pentru a masca pueril gestul G. P. U.-lui, s'au făcut funerarii naționale mareșalului Kotovsky, dar vagmistrul Maiorov a reușit să scape nepedepsit!

Așa s'a închis viața acestui celebru general. S'a înălțat prin crimă la gradul de mareșal, a trecut prin crimă în lumea necunoscutului. Soarta s'a răsbunat.

G. Garoescu

UN NOU EV MEDIU?

de ION DIDILESCU

Când, acum aproape două decenii, apărea cartea lui Berdiaef — „Un nouveau moyen Age”, — atât titlul lucrării teologului rus cât și concluziile sale surprindeau ca un paradox.

A pretinde că epoca pe pragul căreia ne aflăm va fi o etapă în care spiritul european va face un „mea culpa seculari” și se va reîntoarce la atitudinea medievală. Era o afirmație cu care trebuia să te familiarizezi pentru ca apoi să-i adâncești întregul cuprins.

Tema s'a reluat de atunci de multe ori și a antrenat numeroase discuții; subiectul nu-i nici azi epuizat.

Deoparte se așează apologetii medievalismului — mai toți teologi catolici de factură tomistă — cari cu o admirabilă perseverență relevă comorile medievale, în timp ce alții, de cealaltă parte, arată lipsurile și ororile aceleași epoci sau, și mai mult, incapacitatea religiei în genere și a catolicismului în specie, de a mai anima omenirea și a mai da caracterul noiei civilizații.

Discuția a depășit însă de mult terenul pur teoretic devenind obiect de pasionate polemici. Nu mai e vorba de discriminarea, pur și simplu, a caracterelor unui ev nou, ci prin direcția neoscolasticilor, discuția s'a transformat într'o adevărată luptă de a impune o anumită direcție culturii moderne, direcție care să ne instaleze deadreptul în veacul al treisprezecelea.

Nu mai e vorba de a analiza obiectiv spiritul culturii moderne ci de a renunța la el și a readopta pe acela al evului mediu.

Gânditori cu prestigiu se dedică scormonirii filosofiei medievale pentru a scoate „adevăruri uitate” iar publicațiile cari au ca obiect evul de mijloc sunt din ce în ce mai numeroase. Să amintesc de periodice ca: *Revue Thomiste*, *Revue de Philosophie*, *Revue Néoscholastique*, *Revue de science philosophiques et théologiques* și studii ca ale lui Garrigou-Lagrange, Gilson, Maritain, Sertilange și a., pentru a nu cita decât câțiva francezi?

Discuțiunea europeană n'a fost lipsită de răsuneț chiar în țările mai mici, ca la noi, unde problema unei culturi-ortodoxe și a unei culturi raționale s'a discutat timp îndelungat.

Cum nu latura confesională ne interesează, ci problema în sine a revenirii omului modern la evul-mediu, la mentalitatea me-

dievală, vom desprinde premisele pe cari le implică o asemenea filosofie a culturii și vom examina validitatea lor.

Mai întâi trebuie să recunoaștem dela capăt că civilizația medievală a fost, într'un fel, o splendidă eflorescență culturală, o minunată realizare a unei forme de viață și că unitatea ei a însemnat un monument de o admirabilă armonie.

Cu mult înainte de neo-medievaliștii de astăzi și înainte chiar ca Biserica papală să se fixeze oficial la o filosofie medievală, ceea ce s'a întâmplat abia în 1879, Auguste Comte a evidențiat măreția evului-mediu.

Auguste Comte, care n'a fost un spirit religios iar catolic n'a fost nici când, a căzut în misticism, în a 54-a lecție a „Cursului de filosofie pozitivă” scrie un inspirat panegiric catolicismului, entuziasmându-se pentru modul în care catolicismul a armonizat elementele civilizației medievale și pentru instituțiile de înalt umanitarism pe cari le-a creat. Ordinele călugărești — incarnație a nobilului sentiment de jertfă altruistă, — cavalerismul, subordonarea piliticeii de către morală pentru a înfrâna pornirile celor puternici și a apăra pe cei slabi, instituția celibatului eclesiastic prin care s'a înlăturat ereditatea sacerdotală și înființarea unei caste preoțești, condamnarea războiului, sunt, toate, mărturiile unui avântat spirit spre ideal. „Organizația socială a sistemului catolic este până aci, în ansamblul ei, cea mai mare capo-d'operă a înțelepciunii umane”.

„Până aci”, precizează însă A. Comte, spre deosebire de neoscolastici, pentru cari evul-mediu nu-i numai cea mai admirabilă sinteză de valori realizată până azi, ci este cea mai înaltă formă de civilizație pe care omenirea o poate atinge.

Cu toate acestea, civilizația medievală, construită pe o admirabilă ierarhie, a primatului spiritului, înfiorată de un profund simțământ metafizic și folosind un raționalism universalist în acelaș timp, n'a fost nicidecum expresia perfecțiunii. E îndeobște cunoscut că primatul spiritului s'a dovedit de multe ori un teocratism stăpânit de un orb conservatism, opac la scelipirile primelor raze ale lumii moderne.

„Mai e nevoie să ne reamintim, seîntreabă filosoful francez René Gillouin, că conflictele spiritualului și temporalului umplu evul-mediu, că faptul de a fi creștinătate n'a împiedecat niciodată, nici măcar n'a înducit războaiele naționale, la care papii însăși, ca suverani temporali, au luat o însemnată parte? Că cruciadele au lăsat printre popoarele „ortodoxe” amintiri de violențe și de jafuri cari sunt, astăzi încă, una din principalele obstacole la reuniunea Bisericilor? ... Că suveranitatea teologiei a multiplicat piedicile dezvoltării cunoștințelor umane?”¹⁾

Să mai adăogăm că imperialismul, pe care neoscolastici il

¹⁾ R. Gillouin: *Le Destin de l'Occident*. Paris, 1929. Pag. 31—32.

arată ca pe un viciu al culturii moderne, a înflorit în catolica Spanie medievală?

Civilizația medievală a avut astfel destule pete. Unele sunt specifice, altele sunt din categoria celor cari bântue și lumea modernă.

A da drum liber pe dinaintea ochilor la tot ce această civilizație a avut static, intolerant și primitiv și a fixa cu acul numai ceea ce servește anumite pasiuni, e un procedeu care nu lasă prea multe iluzii pentru noul ev-mediu...

Făcând abstracție deci de toate defectele civilizației medievale, neoscolasticii idealizează, deformând, epoca istorică respectivă; în același timp însă, făcând abstracție de ceea ce cultura modernă are în ea sănătos și superior, o deformează, la fel, până la transformarea ei într'o hidoasă caricatură.

Iar explicația acestei evoluții istorice stă pentru ei, nu într'un fatal proces istoric, ci în intervenția unor factori cari au săpat la temelii civilizației medievale și au dizolvat ethosul ei, catolicismul: renașterea, cu Descartes, protestantismul cu Luther și Kant și Revoluția Franceză.

Renașterea a însemnat cea dintâi „fisură” în civilizația medievală iar acțiunea ei de descompunere a fost condusă de două genii rele: Luther și Descartes.

Luther afirmase că „este imposibil de a reforma Biserica, dacă teologia și filosofia scolastică nu vor fi smulse din rădăcină” și că „trebuie să-ți părăsești rațiunea, ... s'o nimicești complet. căci dacă nu, nu vei intra niciodată în cer”.²⁾

Prin aceasta Luther a smuls biserica de pe pedestalul universalității — rațiunea — și i-a substituit individul, „lovind întreaga civilizație a evului mediu fundată pe ordine și rațiune”.³⁾

Cu Descartes și-a făcut apariția idealismul filosofic pe care mai târziu îl va desăvârși Kant. Ori, idealismul concepând cunoștința umană nu ca rezultatul adaptării spiritului nostru la lumea exterioară ci dimpotrivă, ca adaptarea lumii la tiparele spiritului, face din rațiunea omenească creatoarea lumii, suprimându-i acesteia existența reală. Transformând spiritul din subiect de cunoaștere în subiect de creație, metafizica a devenit nu numai imposibilă, ci un non sens. Odată metafizica decretată imposibilă și absurdă omul s'a îndepărtat de absolut și și-a coborât destinul pe pământ. Idealismul e adevăratul răspunzător de pozitivismul în care a naufragiat lumea modernă.⁴⁾

De aceea „revoluția kantiană a fost o catastrofă istorică pentru civilizația occidentală... E abdicarea spiritului”.⁵⁾ Civilizația noastră e superficială pentru că nu are comunicație cu absolutul și

²⁾ I. Maritain: *Trois Reformateurs*, pag. 44 și 48 nota b.

³⁾ *Ibid.*: 212.

⁴⁾ I. Maritain: *Réflexions sur l'intelligence*, pag. 300 și urm.

⁵⁾ *Ibid.*: p. 36.

e dezolantă pentru că nu-i susținută de nici o credință. Inteligența noastră a pierdut neliniștea necunoscutului, „răul prin excelență a pământului, dar aceasta a făcut-o cu prețul unui fel de degradare și a unei lașe renunțări la destinul său”.⁹⁾

În sfârșit, la acțiunea celor doi, colaborează și Rousseau pentru a conduce direct la exaltarea individualității omului modern. El adaugă la opera lor ideea că omul e infailibil dela natură, că persoana umană „e atât de demnă și atât de divină, încât nu poate în mod valabil, să asculte decât de ea însăși”.⁷⁾

Mai poate surprinde concluzia că „tot pământul e plin de orbi și de estropiați cari nu-și cer tămăduirea”?⁸⁾ Acesta e tabloul lumii moderne privit din perspectiva scolastice. Citatele le-am dat mai mult pentru a ilustra spiritul în care se desbate problema căci altcum nu vrem să ne oprim la modul de a explica nașterea lumii moderne și nici asupra aprecierilor acestei lumi, ci asupra problemei centrale pe care o pune neoscolastica și anume dacă e posibil să revenim la evul mediu și la mentalitatea scolastică.

Ne mulțumim doar să remarcăm că dacă protestantismul a însemnat întrucâtva poarta de invazie a individualismului e totuși bizar că democrația cea mai anarhică n'a fost practică în țările protestante — și că protestantismul însuși poate fi explicat ca o izbucnire a tendinței spre libertate a omului, tendință suscitată de practicele catolicismului medieval.

Atribuirea paternității materialismului contemporan lui Kant, pare iarăși arbitrară, dacă ne gândim că activitatea științifică se desfășoară independent de orice metafizică și că aplicațiile științei decurg din aceasta în modul cel mai natural.

De altcum chiar neoscolastici nu refuză materialul oferit de știința modernă ci numai „spiritul filosofiei moderne, principiile ei specifice, orientarea ei de ansamblu, termenul final la care tind”,⁹⁾ adică tocmai ethosul culturii moderne. Numai acest spirit trebuie înlocuit cu spiritul scolastic și anume cu spiritul „coroanei filosofiei medievale”, acela al filosofiei lui Toma de Aquino, regândind după doctrina sa toate problemele timpului nostru.

Nu identificăm neo tomismul cu neo-scolastica. Dificultățile care le ridică direcția mai largă a neo-scolastice se înmulțesc însă în cazul directivei mai precise, de altcum, a neo-tomismului.

Neotomiștii cred într-o reînstalare a spiritului și principiilor medievale, prin revenirea la doctrina lui T. de Aquino. De aici eforturile lor nu numai de a arăta superioritatea acestei doctrine filosofice, față de cele moderne, dar și de a dovedi convergența științei actuale în o metafizică tomistă. Se știe bunăoară cât au fost de utilizate în acest scop rezultatele experiențelor biologului

⁹⁾ Gonzaque Truc: *Le Retour à la Scolastique*, pag. 162.

⁷⁾ I. Maritain: *Trois Reformateurs*, pag. 204.

⁸⁾ I. Maritain: *Antimoderne*, pag. 58.

⁹⁾ I. Maritain: *Antimoderne*, pag. 146.

german H. Driesch. (Vezi în special lucrarea lui Maritain: *Les Degrés du savoir*).

Dar admitând că într'adevăr toate științele ar confirma metafizica, fizica și psihologia aristotelică, ce ar decurge de aici? Că odată cu reînvierea entelehiilor aristotelice, s'ar impune implicit și adaosul teologic pe care T. de Aquino îl face acestei filosofii? Nici decum.

De vreme ce aceeași filosofie a existat odată fără completările teologice ale lui T. de Aquino, a existat, fiind creată și înțeleasă în cu totul alt spirit decât cel din sec. al 13-lea, revenirea la aristotelism s'ar face azi într'un spirit cu totul altul decât cel în care a fost înțeleasă în evul-mediu. Retopirea sistemului aristotelic cu elementele sufletului modern ar da desigur un cu totul alt aliaj decât cel aristotelic-tomist. Vorbind tocmai de „schimbările cari rezidă în spirit”, și de ambianța fiecărei epoci istoricul filosofiei medievale Etienne Gilson — tomist și el — recunoștea cu multă justețe: „Omul secolului al XX-lea nu se naște în aceeași lume ca omul secolului XII-lea... Oricât de liberă ar putea să fie o gândire filosofică... ea debutează... totdeauna prin un act de supunere; ea se mișcă liber, dar în interiorul unei lumi date”.¹⁰⁾

Sunt cu alte cuvinte anumite schimbări cari rezidă în spirit și cari fac imposibilă reluarea unui sistem, în spiritul epocii care l-a creat. Adoptarea logică a unui sistem nu antrenează și adoptarea psihicului complex în care a fost montat sau din care a isvorât.

Implântarea lui Aristotel în atmosfera evului mediu a dat tomismul; în lumea noastră nu-i cel puțin riscat a pretinde că trebuie să dea tot tomism?

Un sistem filosofic poate fi reînviat în logica lui nu însă și în psihologia lui.

Trecând peste această obiecțiune ce se ridică în calea neotomismului, să ne ocupăm de întreaga mișcare a neo-scolasticeii în care intră și curentul neo-tomist.

Neo-scolastica repudiază civilizația modernă și militează pentru revenirea la principiile evului mediu. Dar civilizația medievală a fost o eflorescență a unor adâncuri profund religioase; ea a fost expresia unor conștiințe sbuciumate de simțământul de dependență a omului față de puterea divină și de teama terorizantă de această putere, de acel „tremendum majestas”.

Civilizația medievală este astfel, așa zice, emoțională. Raportul omului cu lumea au fost, în această perioadă, de ordin afectiv; rațiunea avea un rol accesoriu. Rațiunea se exercită și opera asupra datelor primite, din necesități afective. Intreaga filosofie medievală e o țesătură silogistică, a cărei urzeală erau „adevărurile revelate”. Îmbătați de frumusețea regulelor logice, ei utilizau rațiunea ca pe o jucărie. Filosofia medievală e un joc gingaș, dar un joc inutil ca toate jocurile.

¹⁰⁾ E. Gilson: *La Philosophie au Moyen Age*. Paris, 1925, pag. 308.

Nu e de mirare dealtcum, că rațiunea a decăzut din rolul pe care Grecii, un Socrate sau un Pitagora i l-au dat. Evul mediu, etapă în care se educă triburile barbare, însemnează un pas regresiv. În stare de quasi-barbarie, omul este dominat de „anxietate”, de afect și reprezentările sale despre lume, poartă pecetea acestei agitații psihice.

Este un fapt hotărît că ameliorării regimului personalității îi corespunde o îmbunătățire în regimul explicației, că explicația și personalitatea stau în raport de dependență.

E destul un sentiment de o oarecare intensitate pentru ca întreaga logică să fie deformată. Ribot demult a studiat „logica sentimentelor”, cari dovedește tocmai acest raport. Reitoarcerea la starea normală a unui astfel de bolnav — un cuprins de nebunia pasiunii — zice Essertier, se manifestă prin încetarea sofismelor.

Apariția spiritului critic la om, coincide la fel cu formația personalității, adică cu momentul când subiectivitatea face loc obiectivității, când tendințele individuale sunt ierarhizate și controlate, în sensul lui P. Janet. Fazele explicației și viziunea lucrurilor atârnă de planul în care se găsește personalitatea.¹¹⁾

E deajuns o situație în care existența individuală să fie amenințată, pentru ca teama să atragă imediat turburarea întregului lor psihism, și raportul rațional individ-cosmos să fie înlocuit cu unul emotiv individ-divinitate.¹²⁾

Dar în cele cinci secole cari s'au scurs, lumea a făcut un salt considerabil. Incepând cu Descartes raporturile omului cu lumea s'au schimbat. În locul adevărilor revelate isvorâte din afectivitate, s'au instaurat adevărurile clare, evidente, dovedite rațional. Emoției îi urmează rațiunea și atribuțiunile acesteia se întind și se adâncesc în paguba afectivității. Fiecare pas în câștigarea adevărilor științifice marchează — cu tot relativismul de care este bântuită încă știința actuală — o justificare în plus a încrederii în rațiunea umană. În conștiința contemporană aceasta primează. Aceasta este dealtcum contribuția imensă a lui Descartes. El a spiritul omenesc. Trăgând în lături soluțiile scolastice el scoate pe primul plan problemele. Nu e cazul să analizăm circumstanțele cari au favorizat această revoluție și nici să-i arătăm întreaga amploare.

Fapt e că Descartes redresează explicația lumii regăsind „condițiunile eterne ale gândirii adevărate: constanța și libertatea sufletului, desinteresul, curajul, îndoiala generatoare de probleme, inepuisabila fecunditate a unei inteligențe care nu se ferește de sar-

¹¹⁾ D. Essertier: *Les Formes inférieures de l'explications*. Paris, Alcan 1927, pag. 382 și urm.

¹²⁾ Constatările sociologico-psihologice privitoare la divinitate, nu ating cu nimic valoarea obiectivă a ideii de divinitate, care este de competența metafiziceii.

cinile grele cari îi incumbă asupra funcțiilor inferioare: pura mens.¹³⁾

Cu Descartes sufletul omenesc realizează un „nivel mintal” — în termenii lui P. Janet — nou și superior celui atins de evul mediu; nivel care înseamnă utilizarea unui sistem de funcțiuni de apariție nouă, cari nu numai s'au suprapus celor vechi, dar le-au și subordonat. Fiecare nivel mintal, marchează însă și o formă deosebită de explicație a lumii.

Astfel când Descartes declară că „In ceea ce privește doctrinele false socoteam că le cunosc îndeajuns valoarea pentru a nu mai putea fi înșelat prin promisiunile unui alchimist, nici prin prezicerile unui astrdog, nici prin minciunile unui magician, nici prin artificiile sau lăudăroșia niciunui din aceia cari își fac o profesiune din a ști mai mult decât știu”, această declarație a sa ne arată nu numai o nouă sintetizare funcțională psihologică dar și începutul unui alt „sentiment al realității”, unei alte modalități de explicare proprie lumii moderne.¹⁴⁾

A cere revenirea la o formă inferioară de explicație — cum o fac neo-scolastici — e o atitudine filosofică, în cazul cel mai bun, romantică. Ea este tot pe atât de nefondată teoretic pe cât e de imposibilă în fapt.

Că se remarcă azi o recrudescență a „princiipiilor” evului mediu? Aceasta e adevărat! Dar ea nu dovedește altceva decât că anumite spirite se pot mai cu greutate domina și că există anumite împrejurări, cari au produs în sufletul contimporan o oscilație spre un nivel depășit.

Imprejurările acestea nu sunt decât stările sociale și politice cari într'adevăr produc „angoasă” — turburări — multora, așa cum în viața individuală sunt deasemenea cazuri când individul, amenințat, coboară la un nivel inferior.

Antrenat de cinci secole într'o direcție, sufletul omenesc nu o poate părăsi decât instalându-se în una nouă, corespunzătoare unui progres al conștiinței.

Iar neomedievalismul va rămâne o mișcare, mărturie a unor așezări omenești în schimbare. Când lumea își va găsi liniștea, el va dispărea — refuzat de aparatul critic al omului nou.

I. Didilescu

¹³⁾ D. Essertier: Les Formes inférieures de l'explications. Paris, Alcan 1927, pag. 329—330.

¹⁴⁾ Discours de la Methode — Flammarion, pag. 8.

CRONICA EUROPEI CENTRALE

de ALEXANDRU OLTEANU

ANTECEDENTELE ANSCHUSSULUI — TENTATIVELE PENTRU REORGANIZAREA ECONOMICĂ A „STATELOR DUNĂRENE” — PROTOCOALELE DELA ROMA — ACȚIUNEA D-LUI MILAN HODZA — REZULTATUL.

Istoria Europei postbelice a intrat în faza dramatică. Ditanismul german a pus-o în fața unui fapt împlinit. Anschlussul a schimbat dela o zi la alta situația politică internațională și a fixat definitiv la ordinea zilei chestiunea Europe Centrale.

Azi nu mai avem niciun motto să contestăm că Hitler a ales bine momentul. Puterile occidentale erau ocupate cu micile lor conflicte de interes. Evenimentele din Spania marcau o serie de victorii importante naționaliste ceea ce nu mai lăsa nici o îndoială că generalul Franco, însfârșit, va învinge. În Marea Britanie politica italofofă a lui Eden a dat faliment și s'a ridicat dorința de a atenua tensiunea internațională. Din cauza frământărilor interne, Franța era pusă în situația de a nu putea reacționa. Italia avea indispensabilă nevoie de solidaritatea germană spre a-și consolida și definitivă cuceririle din Etiopia.

În chestiunea austriacă puterile interesate nu mai erau de acord. Franța, Rusia și Cehoslovacia, ostile oricărei expansiuni germane, preferau restaurarea Habsburgilor, iar Marea Britanie, Italia și micile state naționale din Europa Centrală și Balcani s'au opus din răspuțeri, putând să accepte mai de grabă soluțiunea justificată prin principiul naționalităților, decât orice „soluțiune istorică”.

Deci, era de prevăzut că, dacă Hitler nu va rezista tentației și va ocupa Austria, Europa nu va putea reacționa unitar și mai bine va accepta faptul împlinit, decât să deslănțuiască un nou război european înainte a se fi fixat definitiv pozițiile.

*

Atitudinea Europei față de Anschlussul înfăptuit a dovedit că acesta nu a fost o surpriză. Toată lumea își dădea seama că Austria independentă fusese o ficțiune, care nu se putea menține din propriile sale puteri. Superanitatea ei era iluzorie, pendinte de capriciile Marilor Puteri, cari i-au „garantat” independența cu unicul scop de a salva principiul intangibilității tratatelor. Această „garanțiune” a fost operantă numai atâta timp cât a girat-o și Italia care, până la terminarea expediției militare din Abisinia, se arăta ostilă Anschlussului.

În Europa principiului naționalităților străduința de a uni pe toți ger-

manii într'un singur stat era atât de firească, încât orice acțiune ce i-ar fi fost ostilă, era contrară și spiritului tratatelor.

Conferința de pace și-a dat seama că Austria independentă, cu un teritoriu insuficient chiar și pentru alimentarea Vienei, nu se va putea menține mult timp. De aceea a admis ca Austria, Cehoslovacia și Ungaria, în termen de cinci ani dela semnarea Tratatului de Pace, să se constituie într'o confederație vamală spre a învinge consecințele economice ale desmembrării Monarhiei Austro-Ungare de odinioară.

La 21 Martie 1931 s'a dat publicității proiectul uniunii vamale germano-austriace, care a reînviat vechiul plan al lui Carol Naumann pentru reorganizarea economică a Europei Centrale sub conducerea germană (Mittel-europa Berlin 1916). Acest plan, după cum se știe, a eșuat din cauza împotrivirii Franței și Italiei.

Văzând că „Drang nach Osten” reînvie sub o formă agresivă, d-l Tardieu, în acel timp șeful guvernului francez, a încredințat pe d-l Elemer Hantos, fost subsecretar de stat și profesor la Universitatea din Budapesta, unul dintre cei mai buni cunoscători ai problemei dunărene, să elaboreze un proiect pentru colaborarea economică a „statelor dunărene”: Austria, Ungaria, Cehoslovacia, România, Jugoslavia și Bulgaria. Proiectul expus în „Memorandum sur la crise économique des pays danubiens” a fost prezentat comisiei de experți de pe lângă conferința monetară și economică ținută la Londra, în 1933, care l-a și adoptat.

D-l Hantos susținea că, în afară de consecințele dezastruoase ale crizei generale, criza economică a acestor state ar avea motive și structurale: desmembrarea monarhiei austro-ungare de odinioară, care ar fi constituit „o unitate economică perfectă”. În consecință: a propus ca statele creditoare „statelor dunărene” să-și stabilească moneta pe un curs redus pentru ca debitorii lor să-și poată plăti datoriile, iar micile state să lichideze regimul de restricțiune a circulației deozelor și să încheie convențiuni vamale preferențiale.

În baza acestui proiect amplificat (Hantos: *Integritatea economică a Ungariei*, Budapesta 1932), d-l Tardieu, în Martie 1932, a propus „statelor dunărene” să pună în discuție problema destinderii relațiilor lor economice. De această dată însă planul francez a fost torpilat de Germania și Italia, dovădindu-se odată în plus că „problema dunăreană” nu poate fi soluționată atâta timp cât Marile Puteri, nu sunt de acord asupra ei.

La 16 Februarie 1933 Mica Înțelegere încheie un pact economic prin care România, Jugoslavia și Cehoslovacia își propun să creeze între ele „o legătură economică organică”. „Acest pact — scria d-l Dr. Eduard Beneș în „Figaro” din 5 Aprilie 1935 — nu a constituit numai o bază stabilă pentru colaborarea economică a statelor Micii Înțelegeri, ci a format fundamentul unei puternice construcțiuni de colaborare economică central-europene, în general”.

Pactul a intensificat relațiunile economice ale statelor Micii Înțelegeri, dar nu a putut obține adeziunea celorlalte state central-europene. Italia și Germania au avut grija ca Austria și Ungaria să se sustragă de sub influența Micii Înțelegeri.

În luna Septembrie 1933 guvernul italian a remis reprezentanților „sta-

telor dunărene" și ai Marilor Puteri un memoriu, prin care a admis destinderea relațiilor economice ale „statelor dunărene” în baza unui regim vamal preferențial.

Acest memoriu a constituit un considerabil progres al concepției italiene, care la Stresa desaproba regimul preferențial. Nu și-a putut atinge scopul pentru că se vedea că este o maneră destinată să asigure aprovizionarea Italiei pentru eventualitatea dacă, din cauza conflictului italo-etio-pian ce se prepara în culise, i se vor aplica sancțiuni economice.

Italia însă nu putea începe războiul contra Abisiniei fără a fi pusă la adăpostul eventualelor efecte, ale acestor sancțiuni economice pe cari Mussolini le-a prevăzut și le-a așteptat cu precizie. În luna Februarie 1934, d-l Suoich, ministrul afacerilor străine al Italiei și Dolfuss, cancelarul Austriei, fac o vizită la Budapesta, preparând o conferință a celor trei state. Iar la 17 Martie 1934 ducele Mussolini, cancelarul Dolfuss și generalul Gombös semnează la Roma două protocoale, prin cari Italia, Austria și Ungaria pretind că realizează condițiunile obiective ale colaborării cu celelalte state pentru menținerea independenței lor și pentru reconstrucția economică a Europei, intensificând traficul comercial între ele și colaborând în spiritul memoriului italian din 29 Septembrie 1933 pentru reorganizarea economică a „statelor dunărene” și pentru lichidarea regimului autarhic central-european.

La 7 Ianuarie 1935 are loc întrevvederearea Mussolini-Laval la Stresa unde interesele italiene și cele franceze sunt armonizate pentru moment. În scopul de a combate expansiunea germană spre Orient, Franța autorizează Italia să procedeze la reorganizarea Bazinului Dunărean, promițându-i că nu se va împotrivi unei expediții militare în Etiopia.

Incurajat de această conferință, ducele Mussolini convoacă reprezentanții guvernelor austriac și cel ungar la Venezia pe ziua de 4 Mai 1935 spre a discuta cu ei convocarea unei conferințe dunărene. Aici Ungaria pune condiția recunoașterii egalității sale de înarmare. Din cauza acestei condiții pe care Mica Infelegere nu ar fi putut-o accepta decât sub rezerva garanțiunei că propaganda revizionistă va înceta, conferința dunăreană nu s'a putut întruni.

La sfârșitul anului 1935 d-l Elemer Hantos a constatat deja că Ungaria pe care Italia vroia să o pună necondiționat în serviciul intereselor sale proprii, nu a profitat aproape nimic din colaborarea economică italo-austro-ungară (Situafia economică a Ungariei după convențiunile dela Roma. Budapesta, 1935).

★

Cu toate acestea „problema dunăreană” este menținută la ordinea zilei. La Praga, Viena și Budapesta se constituie institute speciale, pentru studierea și propagarea colaborării economice a „statelor dunărene”. În coloanele gazetei „Wiener Wirtschaftwoche” a d-rului Heinrich Mataja, fost ministru de externe al Austriei, își dau întâlnire bărbații de stat ai „țărilor dunărene” (Kamil Krofta, Gheorghe Brătianu, Paul Magyar, Elemer Hantos etc.), expunându-și părerea asupra problemei. Se propagă ideea reorganizării „statelor dunărene” din propriile lor forțe, fără intervenția efectivă a Marilor Puteri,

deși se știe că Germania se va opune oricărui aranjament de acest gen, pentru că nu vrea ca Austria să se angajeze într'un bloc autonom care, chiar dacă nu ar avea veleități antigermane, în tot cazul ar refuza să primească sugestiunile Reichului. Cancelarul Hitler așteaptă momentul oportun să înfăptuiască *anschlussul*.

În toamna anului 1934 atacurile presei germane la adresa Cehoslovaciei devin mai violente, prevestind că guvernul cehoslovac prepară în culise o nouă acțiune pentru împăciuirea Micii Înțelegeri cu statele blocului dela Roma. Noul șef al guvernului: Milan Hodza, cunoscut în toate statele succesorale, se angajează pentru realizarea acestui plan extrem de dificil. D-sa crede că va isbuti să-și apropie Austria care, în timpul conflictului italo-etio-pian, s'a convins că Italia nu ar mai ridica arma pentru apărarea independenței ei.

La 17 Ianuarie 1935 invită pe cancelarul Schuschnigg la Praga, propunându-i încheierea unei convenții economice între Cehoslovacia și Austria ceea ce nu s'a realizat decât abia la 10 Martie 1936. Probabil că cei doi bărbați de stat au discutat și alte chestiuni, deoarece la 9 Februarie 1936 îl găsim pe d-l Hodza la Paris, unde declară ziariștilor că: „Austria în decurs de o lună se va ralia Micii Înțelegeri”.

D-l Hodza a crezut că Italia, fiind ocupată în Abisinia, nu poate rezerva suficientă atențiune chestiunilor central-europene. Prima decepție a avut-o încă din 29 Februarie 1936 la Belgrad unde a trebuit să se convingă că Jugoslavia este net ostilă planurilor d-sale prietoare la Austria (restaurarea Habsburgilor), pentru că nu vrea să-și periclitizeze relațiunile economice cu Germania. Acțiunea d-sale însă a primit lovitura de grație prin conferința italo-austro-ungară ținută la Roma, în 23 Martie 1936, unde cele trei state au hotărât că „se constituie în grup”, obligându-se ca niciunul să nu întreprindă negocieri politice cu privire la chestiunile dunărene fără o consultare colectivă prealabilă. Aici guvernele italian, austriac și cel ungar au constatat că destinderea relațiunilor economice ale „statelor dunărene” este de dorit, dar aceasta, deocamdată, nu se poate realiza decât numai prin convențiuni bilaterale.

În luna Iulie 1936, d-l Hodza face ultimul efort spre a convinge pe cancelarul Schuschnigg despre utilitatea apropierei de Mica Înțelegere. De astă dată, însă, vizita d-sale la Viena a fost provocată de înțelegerea pe care cancelarul Hitler în aceeași lună a încheiat-o cu cancelarul Schuschnigg, înțelegere, a cărei text îl cunoaștem din lucrarea acestuia: „Autriche ma patrie” (Paris 1938).

Modus vivendi, încheiat la Berchtesgaden, în Iulie 1936, în realitate, este primul pas concret spre realizarea *anschlussului* pe care cancelarul Hitler l-a preconizat ca scop principal al politicei externe germane (Mein Kampf, vol. II, cap. 13 și 14). Prin acesta Austria a recunoscut formal că este un stat german și că nu-i este permis să facă o politică incompatibilă cu interesele rasei germane.

Nu este momentul să examinăm motivele, cari au determinat pe cancelarul Schuschnigg, înfocat și sincer aderent al independenței austriace, să facă această mărturisire de o importanță capitală în desfășurarea evenimen-

telor de mai târziu. Este suficient dacă subliniem faptul că d-sa era informat despre schimbarea părerilor dela Londra, Roma, Belgrad și Budapesta în chestiunea austriacă și nu s'a mai putut dispensa de indulgența Reichului. Austria era fericită dacă își poate prelungi agonia. În momentul când d-sa, probabil la o sugestiune franceză, a ordonat cunoscutul plebiscit pentru a repara greșeala făcută în Iulie 1936, era mult prea târziu să reziste presiunii Reichului. Anschlussul a venit ca o consecință logică și firească a greșelilor și a neînțelegerii puterilor interesate.

A. Olteanu

SCRIITORI ȘI CĂRȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

G. CĂLINESCU: ENIGMA OTILIEI. (Ed. Naționala-Ciornei).

Calități frumoase de scriitor a dovedit de mult încă G. Călinescu, mai frumoase încă decât acelea de critic și ceea ce e paradoxal, chiar în critica sa a strălucit prin calități de literat și de stilist. Dela eseurile cu multă ironie, cu finețe și vibrație interioară, trecând prin acea sugestivă și nervoasă evocare critic-lirică din „Masca apolinică a lui E. Lovinescu” apărută în „Vremea” prin 1931 și până la foiletoanele, cele mai adesea capricioase, nedrepte, mișcate de resorturi psihologice parțiale, din „Adevărul literar”, peste tot în scrisul său ideologic, G. Călinescu s'a menținut ca un stilist de rasă. Mai puțin reușită a fost literatura propriu zisă a sa, căci „Cartea nunții”, unde găseam admirabile fragmente de evocare romantică a trecutului — vezi capitolul „Casa cu molii” — era în întregul ei un eșec literar. În schimb în „Viața lui Eminescu” scriitorul și criticul se întâlneau pentru a scrie cea mai bună biografie a marelui poet.

Nu pot spune că „Enigma Otiliei” este o carte în linia obișnuită a scriisului lui G. Călinescu. Dimpotrivă, mi se pare că ea este o săritură, nu înapoi, nu înainte, ci la o parte. „Enigma Otiliei” nu mai are calitățile de stil frumos ale întregii literaturi a lui G. Călinescu. Din contră romanul acesta e prost scris, adică e scris, simplu, fără artificii, curgător, fără frumuseți, fără lirism, dar cu o uimitoare adecuare a stilului la viața pe care o redă. „Enigma Otiliei” e destul de prost scris, dacă-l judecăm după criteriul frumosului, pentru a constitui un foarte bun roman realist. Și chiar aceasta este. Cu stilul frumos autorul a ratat o carte, „Cartea nunții”; cu celălalt stil; el realizează o alta.

În „Enigma Otiliei” G. Călinescu a izbutit să redea un admirabil fragment de viață, un mare fragment, creind o atmosferă și o vastă galerie de personaje de o captivantă naturalitate. O lume întreagă se mișcă și se sbate în acest roman, trăește atât de convingător și de profund, că nu mai ai pretenție ca romanul să fi avut o idee centrală, o axă pe care să se construiască armonic, arhitectonic. Îți ajunge că romanul e un bloc imens de viață în care totul se orânduiește după ritmul și regulile arbitrare ale vieții și nu pot să-i aduc autorului obiecția că i-ar fi trebuit cărții o idee, un contur, deoarece acestea ar fi artificializat-o. Așa cum e „Enigma Otiliei” e un bun roman deoarece palpită de viață.

G. Călinescu prezintă o familie în Bucureștii din pragul secolului nostru, din acel înainte de război când actuala metropolă cosmopolită care e Capitala țării noastre nu era încă decât tot un fel de oraș de provincie mică,

pe la margini cu aspecte de sat. În acel București vedem o familie burgheză cu toate tarele mahalalei bucureștene, iar în jurul ei o întreagă faună de tipi completează aspectul psihologic al cărții. Romanul nu are o latură socială și dacă i se poate găsi consecințe și aluzii sociale, aceasta numai indirect. Internațional romanul rămâne pe planul psihologic.

Autorul și-a concentrat întreaga acțiune în jurul iubirii lui Felix, un tânăr adolescent abia ieșit din liceu și intrat în facultate, pentru Otilia, o copilă și ea, dar în care femeia e mai trează și mai conștientă decât e în Felix bărbatul. Această intrigă nu-și are un corespondent în vreo idee centrală, astfel că tot romanul ar rămâne simplu în exterior, dacă autorul n'ar dovedi o virtuozitate neașteptată în creația de personaje vii. Am spus că toată cartea foaște de tipuri, cari de cari mai interesante și mai caracteristice.

Moș Costache, avarul, e cu atât mai desăvârșit realizat cu cât după atâtea tipuri de avari pe cari le are literatura universală, mi se pare că G. Călinescu a dat totuș un avar original, un avar care e numai al lui și care nu e avarul clasic, ci e avarul cu puternica pecete a individualității sale deosebite. Moș Costache e avarul blând, încăpățânat și totuși nehotărât, ușor influențabil, plin de bune intenții dar slab sufletește ca un copil.

Un nebun, Simion Tulea, e tot atât de bine conturat în progresul ei lent, ca și diferitele forme ale avariei lui Costache. Căinoșenia hrăpăreață, egoismul animalic, feroce, al Aglaei, alături de această nebunie, lângă care stau tâmpenia calmă a lui Titi și exasperarea erotică a Aurichii, fată bătrână în neîncetată goană după bărbați, toate la un loc formează tabloul familiei Tulea, din care mai face parte și Olimpia, figură ștearsă și fără nici o semnificație.

Și Felix e bine analizat, unul din personagiile principale, adolescentul naiv și plin de incertitudini, de ambiții și speranțe zi de zi exasperate și încovoiate și Otilia, cu ușuratică ei atitudine, cu gustul pentru lux. Mai e și Dascalopol moșierul vârstnic care dă târcoale Otiliei, un elegant și generos cavalier, un om inimos și săritor, plin de afecțiune și solicitudine pentru Otilia și pentru Felix.

Dar cel mai extraordinar tip e Stănică Rațiu. Tipul lichelei desăvârșite, golan fără pereche, șmecher, intrigant, palavragiu și excroc, sincer totuși, cu multă grandilocvență, puturos, trăind din expediente, alergând după vagi combinații și după lovituri mari, profitor, gata oricând să tragă chiulul, Stănică e cel mai conturat tip din tot romanul. Ceeace i-a reușit autorului la Stănică mai mult decât la ceilalți, a fost să-i pună în gură cuvinte și tirade cari îl caracterizează cu o profundă complexitate. Desigur că e o calitate generală a cărții acesteia, scrisă în autenticul mod românesc balzacian, de a crea psihologia indirect, prin reprezentarea gesturilor și a vorbelor eroilor. Dar în tiradele lui Stănică autorul s'a întrecut pe sine, reușind să dea echivalente adesea, ale tiradelor personagiilor caragaliene.

Pentru exemplificare scot câteva din frazele lui Stănică. Astfel, discutând chestiuni religioase, eroul exclamă: „Dar vă spun eu, pe onoarea mea, că Dumnezeu are alte treburi decât să păzească sufletul dumitale” (Vol. II. pag. 208). Acest „pe onoarea mea” adus ca argument teologic spune mai mult asupra personajului decât zece eventuale pagini de analiză. Sau această declarație: „Eu sunt român, deci mă rog lui Dumnezeu” (Vol. II. pag. 210).

are o logică de un comic fără egal. Iată și cum se manifestă grandilocvența bombastică a lui Stănică: „Ce-a fost, a fost, morții din groapă nu se mai scoală. Să-i venerăm și să avem ochii ațintiți spre noua generație care se ridică” (Vol. II. pag. 289).

E destul pentru a vedea felul în care își lucrează G. Călinescu personagiile. Până și acelea secundare, ca Weissmann, Marina, Georgeta, Popa Tuică, au aceeași energică linie realistă, aceeași pecete de autenticitate. Viața svâcnește în fiecare rând din această carte, în fiecare personagiu.

Evident că toate aceste personaje aruncate simplu pe hârtie nu ar fi reușit să facă din roman o realizare. Dar ele au fost angrenate într'o dinamică, au fost legate între ele prin pasiuni și interese așa că „Enigma Otiliei” își merită calitățile de roman balzacian. Toată acțiunea e de fapt bătălia care se dă în jurul moștenirii lui Moș Costache, pe care Aglae vrea să-l împiedice de a-și lăsa averea lui Otiliei, fata lui vitregă, din o a doua căsătorie. Avida preocupare a Aglaei și naivitatea ei, viclenia lui Stănică, adevăratul moștenitor pentru că el va lua banii prădându-l pe bătrân și provocându-i moartea astfel, indiferența Otiliei care-l iubește pe bătrân și nu așteaptă nimic dela el, grija lui Pașalopol, grație căruia moș Costache îi lasă totuși ceva și Otiliei, ura Aglaei împotriva Otiliei, paza acesteia în jurul lui Costache, formează un ansamblu pasionant și substanțial. Scena când Moș Costache se îmbolnăvește și Aglae pune stăpânire pe casa lui împreună cu familia ei, cu Titi, Aurica, Olimpia și Stănică, e de o puternică realizare epică. Tot egoismul și toată crâncena îndârjire a patimilor, toată lipsa de umanitate a acelor oameni josnici și lipsiți de scrupule, reies cu un relief tragic aproape, în evidență. Tot astfel e scena când Aglae se scapă de Simion trimițându-l la casa de nebuni, unde îl lasă în uitare. Spectacolul degradant al celui mai odios egoism, animalic, abject e cu măiestrie redat.

Din punct de vedere artistic romanul poate că păcătuiește prin lipsa unei simbolice, prin lipsa faptelor pe planul superior al unei idei în jurul căreia să se adune toate. De aceea poate că și ar romanul acel aspect de neînceput și nesfârșit, de amor, cu toate că nu e lipsit de o compoziție echilibrată. Dar romanului îi lipsește coloana vertebrală.

Însă din punct de vedere strict epic, romanul e o realizare certă. Implementată cu intriga dintre Felix și Otilia, lupta din jurul moștenirii lui Costache și cu alte câteva fapte secundare, ele dau cărții o structură de viață, colcăitoare de pasiuni și interese, plină de omenesc, în care figuri se amestecă și se svârcolesc într'un ritm vii.

Incheind trebuie să subscriu concluzia pe care o pune Pompiliu Constantinescu:

„Romanul d-lui G. Călinescu este unul din cele mai bune romane din ultima vreme”.

E poate unul dintre cele mai bune romane românești de după război.

CARTI CREȘTINE

de GH. STANICĂ

FABIOLA SAU BISERICA DIN CATAcombe.

**Roman de Cardinalul Wiseman, trad. de Al. Lascarov-Moldovanu.
(Ed. „Cugetarea”**

Atmosfera plăcută a diferitelor momente din viață ne urmărește multă vreme, dacă nu întotdeauna. Un om plecat din șes, din ținutul lanurilor de grâu, duce cu sine acea mireasmă a sfârșitului de ploaie — mireasma grâului ori a miriștei ude — care a rămas în inconștient, mai ales pentru satisfacția ce-o produce ploaia, țaranului, dându-i siguranța zilei de mâine prin belșugul brazdei. Acest fenomen psihic — care se întâlnește sub alte forme și înfățișări după diferitele ocupații ale oamenilor — l-am putea numi o trăire psihică, care sub formă explicativă ar fi: cunoașterea ori retrăirea a diferitelor emoții avute, numai pe bază de memorie și imaginație.

Un gând și o atmosferă plăcută te urmărește lăsând din mână *Fabiola*, cartea Cardinalului Wiseman.

Un mijloc literar este de a reda viața cunoscută prin intuiție, ce se poate analiza și reda prin analiza sufletească a eroilor. Cu totul deosebit este mijlocul literar folosit de autorul *Fabioli*.

Fabiola cuprinde în formă concisă — 370 pagini — persecuția creștinilor din imperiul roman sub împăratul Maximilian. Persecuția se începe în 303 și se continuă până în timpul împăratului Constantin cel Mare, care în 312 dă libertate credinței creștine. Această epocă de persecuție înfățișată de Cardinalul Wiseman, în *Fabiola*, este reconstituită după diferite date istorice, după viețile sfinților martiri din acea epocă și prin darea dinamicului de viață a întâmplărilor de atunci.

Fabiola este un rod al credinței și este născută din venerarea și retrăirea momentelor de înaltă credință și sacrificiu. Această carte nu putea fi scrisă decât de un om credincios, tradusă tot de un astfel de om și nu poate fi citită cu plăcere decât de cine poate simți frumusețea sacrificiului pentru credință, căci altfel învinovățește pe primii creștini și pe autor de prea multă imaginație.

Printr'o formă de expunere liniară, după cum spune și traducătorul, fără fastul descrierilor cari să depășească fondul, Cardinalul Wiseman ne face cunoscut puritatea credinței și a moralei creștine din primele veacuri. Autorul nu privește unilateral credința și viața creștină ca izvor în sine de creație artistică, ci prin acestea ne face mai bine cunoscută decaderea vieții păgâne.

Mai groaznică este o prăpastie în apropierea unui pisc de munte și mai simțită gingășia unei flori în timpul furtunii.

Galeria creștină care abundă în figuri plăcute de toate vârstele și de ambele sexe, se deschide cu familia creștină: Lučina văduvă de martir și Pancratin fiul ei. Lucina însoțită de speranța creștină așteaptă ca să vadă roadele credinței sădită de ea în sufletul lui Pancratin. El, copil numai, în vârstă de 14 ani, mărturisește credința creștină și săvârșește fapte demne de mărturisirea ce-a făcut-o. Iartă pe Corvinus, camarad de școală dar mai în vârstă și păgân, pentru lovitura ce i-o dă și mai târziu, când are ocazie îl scapă dela înec. Se lipsește de multe lucruri scumpe și le dă săracilor făcând această faptă știută numai de bunul său prieten și îndrumător Sebastian. Își primejduetșe viața sfârticând edictul de persecuție a creștinilor afișat în For și incurajează prin prezența și ajutorul său pe creștinii cari lucrau la Fermele lui Deoclețian. Aici este prins de Corvinus, care este un aprig dar prost urmăritor al creștinilor. Pancrațiu dus la judecată mărturisește credința și este condamnat să fie aruncat în circ, la fiarele sălbatice. Multe fiare nu îndrăznesc să se apropie de el. Pancrațiu cere o panteră ca să aibă moartea ce-a avut-o și tatăl său, care a fost sfâșiat tot de o panteră. El se 'nfioară la gândul' că nu va muri chiar atunci și cu gând curat spune: „Nu întârzia, am dat destulă mărturisire despre tine acelora cari nu cred. Arată-mi acum mila ta, mie, celui ce cred în tine!” Pantera adusă își împlinește datoria.

Sebastian, ostașul creștin, pune în slujba credinței creștine situația și mărnimia sa. Convertește pe Cromafiu, fost judecător împărătesc și-l scapă dela moarte, informându-l să fugă de Corvinus. Fabiola, nobilă romană dar păgână, îl consideră pe Sebastian modelul tuturor virtuților bărbătești și începe a privi cu alți ochi pe creștinii pe care-i disprețuia.

Contrastul izbitor între creștin și păgân ni-l face cunoscut autorul în două feluri: de partea creștinilor ni-l arată pe Pancrațiu martir și-l pune față 'n față cu doi păgâni: Corvinus și Fulvius. Corvinus păgân decăzut și lipsit de orice calități intelectuale ajunge unealta lui Fulvius, păgân cult, care cu mișcări de felină se fofilează prin lumea și moravurile romane cu scopul de a se îmbogăți prin orice mijloace. Mijloacele lui intră în acțiune dar nu-și ajunge scopul. Fuge de lumea ce n'a putut-o învinge folosind pumnalul contra Fabiolei, dar își greșește ținta, lovind pe propria-i soră.

În al doilea fel de evidențiere al contrastului dintre creștini și păgâni, ne așează față 'n față pe Fabiola, nobilă păgână dar virtuoasă și cultă, iar de cealaltă parte pe gingașa și nobila Agnia, copila creștină.

Cuvintele ce le adresează una alteia ne arată prețuirea reciprocă și totodată și deosebirea.

Agnia fiind închisă este vizitată de Fabiola. Agnia în discuția pe care o are cu vara sa îi spune: „Văd în tine o aleasă inteligență, înclinări mărնimoase, o inimă iubitoare, un spirit cultivat, sentimente rafinate, o viață virtuoasă. Ce mai poate aștepta cineva dela o femeie? Și totuși, peste aceste daruri splendide, se întinde un nor, o umbră deasă — umbra morții. O, ce făptură slăvită va face din tine creștinismul, Fabiola!...” Fabiola cerând trupul Agniei i se adresează judecătorului: „O, stăpâne, tu nu știi ce-ai răpit lumii astăzi! Era cea mai curată, cea mai dulce, cea mai sfântă făptură

pe care am cunoscut-o vreodată; cinstea și podoaba sexului nostru, cu toate că era abia o copilă...”

O altă figură plăcută a acestei cărți este Syra sclava Fabiolei. Syra pe numele ei adevărat Miriam, este o adevărată creștină. Se simte mulțumită cu rolul ce crede că i s'a încredințat, de a creștina pe stăpâna ei, pe Fabiola. Syra este folosită de autor ca *raisonneuse*. Ea duce lupta cu filosofia păgână, arătând micimea epiemianismului față de plăcerea vieții veșnice a creștinismului. Poate fi mai presus viața omenească pe pământ decât viața veșnică care are de prototip însăși zeitatea? se întreabă Syra în fața stăpânei sale. Când Fabiola se apropie de creștinism, tot această sclavă, ce-și apără stăpâna sacrificându-și propria sa viață, îi dă primele îndrumări și-i arată frumusețea adevăratei vieți creștine, ce se scurge întotdeauna supraveghiată de Dumnezeu care este pretutindeni și chiar în conștiința noastră. Syra moare cu mulțumirea țintei atinse — creștinarea Fabiolei.

Din toată această carte radiază forța și frumusețea creștinismului. Creștinismul se lățește învingând joshnicia păgânismului și semănând pe unde ajunge floarea păcii și a dargostei. Cartea Cardinalului Wiseman împlinește o necesitate, căci întotdeauna s'a simțit nevoia de cărți bune.

Gh. Stanică

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

de TEODOR SCARLAT

I

RARE ORI CAPITALA a trăit, se pare, cu mai multă intensitate o tristețe, ca aceea prilejuită de moartea lui Octavian Goga.

Săvârșită sub semnul unei sbuciumate dar eroice existențe, trecerea în cele veșnice a lui Octavian Goga poate fi privită mai de grabă ca o împlinire de destin, decât ca un popas firesc și definitiv al drumului său prin viață, al drumului pe care poetul s'a grăbit să-l termine într'o tulburătoare zi de Florar.

În permanentă luptă pentru izbândă — în propria lor țară! — a frașilor săi de sânge, căroră altădată le cântase, înlăcrimat, robia, Octavian Goga duce, odată cu el, în lumea de nepătrunsă enigmă, a morții, nu numai „cântarea pătimirii noastre”, dar și o viguroasă intransigență, a unui mare luptător. Doliul care își flutură încă eșarfele în văzduhul României, este, totuși, departe de a fi semnul unei banale despărțiri; pentrucă acest doliu aduce mai mult cu o pioasă comemorare, a unui Om care a pășit demn, în sanctuarul nemuririi. Ascultați șipotele Oltului transilvan! Lipiți urechea, atenți, pe zidurile închisorii dela Seghedin! Priviți câmpurile „de mătasă” ale Ardealului desrobiți!... Nu simțiți oare prezent, în gând și suflet, toată sfânta neliniște pe care o întruchipa Octavian Goga?...

II

PRESA BUCUREȘTEANĂ a comemorat nu de mult, două decenii dela moartea lui Barbu Delavrancea. Câteva asociații — unele de breaslă — au inițiat ca această comemorare să se desfășure în cadrul unei șezători publice, nu numai în coloanele reci ale gazetelor. Mai mult decât laudabilă, inițiativa a reunit în amfiteatrul Colegiului Național Sf. Sava un număr destul de mare de intelectuali și elevi ai liceului, în care celebrul scriitor și orator a înoățat să descifreze tainele vieții și ale frumoslui.

În atmosfera de o desăvârșită pietate au evocat figura și opera lui Barbu Delavrancea, d-nii: Valjean Bacaloglu, Șt. Pop, V. Haneș, Lică Zamfirescu și d-na Claudia Miliian; iar d-na Agepsina Macri-Eftimiu și d-l Calboreanu dela Teatrul Național au interpretat fragmente din „Viforul” și „Lucafăru”.

Comemorarea lui Barbu Delavrancea a găsit în publicul bucureștean o neașteptată înțelegere, fapt destul de mulțumitor într'o vreme în care pentru foarte mulți înși existența tinde să devină o enigmatică problemă și deci o

preocupare de căpetenie, mai ales a intelectualilor, din care comemorările, ca aceea a lui Delaorancea, își recrutează publicul. Dealtfel în ultima vreme — și asta ne bucură — oficialitatea Capitalei a instaurat, printr'un solemn pelerinaj la mormintele scriitorilor din cimitirul Bellu, un adevărat cult al marilor noștri creatori de vis și slovă. Comemorarea lui Barbu Delaorancea, a cărui personalitate nu vom căuta s'o fixăm în aceste puține rânduri, vine, din acest punct de vedere, ca o fericită continuare a unui mare și laudabil început.

III

ȘI ÎN ACEASTĂ PRIMĂVARĂ, ca în atâtea altele, a adiat peste turele și blockhausurile Bucureștiului, suflul de tinerețe și livezi înflorite, al Soc. „Tinerimea Română”. Venerabilul sexagenar Nae Dumitrescu, președintele acestei societăți a dat anul acesta o mai măreață desfășurare festivităților cari au unit, într'un avântat elan, tineretul studios din toate unghiurile țării. Obosiți de larma cotidiană a străzilor, mecanizați de o viață împărțită după ceasornic, bucureștenii au reținut pentru câteva zile, cât a durat șederea în Capitală a elevelor și elevilor concurenți. Costumele pitorești, vigoarea și vioiciunea flăcăiandrilor, roșul natural și candid din obrajii fetelor, în apropierea cărora păliseră, ca de toamnă urgentă, toate frumusețile artificiale de pe Calea Victoriei, tot acest val dinamic de tinerețe, a deschis pentru bătrâna cetate a lui Bucur, porțile de lumină ale adevăratei primăveri românești. O primăvară pe care am fi dorit-o cât mai lungă.

IV

PREMIUL NAȚIONAL de literatură „Regele Carol II” a fost decernat anul acesta, d-lui Adrian Maniu, pentru opera sa poetică.

Străin de zgomotul reclamei care ridică de multe ori capetele boilor la pretenții de efigie, d-l Adrian Maniu s'a mulțumit să-și șlefuiască tăcut și însingurat poemele cu o cucernicie care îi face cinste, căci pentru d-sa poezia nu este numai o necesitate, ci și un prilej de a lua contact cu divinitatea. Există în poezia d-lui Adrian Maniu atâtea laturi neexploatate de critici, atâtea virginale suavități, încât acela care s'ar încumeta să le facă accesibile tuturor, printr'un studiu critic, va trebui să fie el însuși poet. Asta pentru că lirica d-lui Adrian Maniu, în ceea ce are ea mai esențial, nu se desoaluje decât poezilor, singurii (după modesta noastră părere) cari pot intui sensul și valoarea estetică a poeziei adevărate. Iată de ce premiul „Regele Carol II” nu numai că încununează, în persoana d-lui Adrian Maniu, un fruntaș al liricei Românești contemporane, dar precizează și un moment de înțelegere a poeziei autohtone, care se pare că începe să-și croiască drum însoțit spre stepele bântuite până acum de furtunile politicianismului, ale oficialităților noastre culturale. Simpatia cu care atât publicul cât și literații au primit premiarea d-lui Adrian Maniu, ne scutește de a da prezentelor rânduri amploarea meritată de evenimentul pe care ne mulțumim să-l semnalăm numai, în cadrul restrâns al unui meritat elogiu.

V

OPERA DE STAT din Frankfurt am Mein manifestată recent pe scena Operei Române din București, prin tetralogia wagneriană a depășit cu mult limita evenimentelor obișnuite. Sub conducerea muzicală a d-lui Franz Konvitschny a cărui baghetă a dat viață autentică celebrelor drame ale „Ringului”, ansamblul celebrei opere germane a servit publicului bucureștean, timp de aproape o săptămână, o adevărată lecție de artă.

Technicieni de o desăvârșită cultură teatrală, d-nii Hans Meissner — director de scenă — și Walter Binse, director tehnic au ridicat prin priceperea și fantezia lor, spectacolul, la ultima limită a posibilităților.

Dintre soliști amintim numele și calitățile excepționale (în voce și interpretare) ale d-ilor: Jean Stern, Albert Seibert, Gonszar și d-na Henny Trundt — în rolul Brunnhildei. — Incheind această notă care nu se vrea mai mult decât informativă, (rolul de comentatori revenind puținilor noștri experți muzicali) nu trebuie să uităm numele harnicului director general al Operei Române, poetul și omul de cultură, d-l Ion Marin Sadoveanu, prin a cărui străduință și pasiune pentru frumos, Capitala a trăit în această primăvară, celebrele mituri germane, în cadrul unor spectacole de grandioasă realizare.

VI

INTR'UNUL din numerile excelentei reviste a Fundațiilor Regale, gospodărită cu multă competență de către d-nii Camil Petrescu și Radu Cioculescu, d-l I. Suchianu a scris sub titlul „Actualități culturale europene” un studiu amănunțit asupra unei cărți a cărei valoare marchează, în cultura noastră tânără, un adevărat eveniment. E vorba despre „Modalitatea estetică a teatrului”, de d-l Camil Petrescu, apărută în primăvara acestui an în editura regală a Fundațiilor.

Cu o desăvârșită înțelegere și autoritate, d-l Camil Petrescu a descifrat, în „Modalitatea estetică a teatrului”, sensurile încălcite ale artei dramatice cartea d-sale, dovedindu-se, din acest punct de vedere, un veritabil îndreptar, atât pentru directorii și regisorii teatrelor noastre, cât și pentru actorii cari vor să-și cultive gustul și aptitudinea. Asta nu înseamnă însă că „Modalitatea estetică a teatrului” este un fel de manual dramatic; ci o carte grea de gânduri și judecăți estetice, o carte pe care dacă o citești atent, cu greu mai poți tolera nimicurile debitate cu emfază pe scenele unor teatre, sub numele de artă dramatică. O carte care revoluționează, prin sistematica și vederile ei noi, întreaga concepție a teatrului contemporan, bazat pe convenționalism și artificialitate. Iată de ce titlul studiului d-lui I. Suchianu a fost fericit ales și tot de ce „Modalitatea estetică a teatrului” fixează o piatră unghiulară în evoluția destul de lentă a teatrului românesc.

VII

ȘI PENTRUCĂ veni vorba de teatrul românesc înseamnă aici, cu regret, moartea lui Paul Prodan, fostul director al Teatrului Național din București.

Fiu legitim al protipendadei bucureștene, Paul Prodan n'a înțeles, se

pare, coborâșul spre înțelegerea tuturor, în calitatea de deținător al destinelor primei noastre scene.

N'a înțeles Paul Prodan, că teatrul nu este și nu trebuie să fie o instituție de satisfacție burgheză, ci o școală înaltă de educație publică. Ne referim, bineînțeles, nu la repertoriul jucat sub directoratul lui; ci la relațiile fostului director al Teatrului Național, cu diverși colaboratori, pentru cari defunctul nu știa să fie decât „director”. Astfel se și explică de ce, în lumea restrânsă, de altfel, a acestora, numele lui Paul Prodan este pomenit, astăzi, cu o justificată nepăsare. Și totuși Paul Prodan n'a stat cu mâinile în sân, la direcția Teatrului Național. Marele număr de piese românești jucate sub directoratul lui, lupta pe care a dus-o el pentru pensionarea actorilor vârstnici și înlocuirea lor cu elemente tinere, încurajarea acestor elemente prin sistemul bursei în streinătate, etc., pledează îndeajuns că Paul Prodan nu era lipsit de dragoste pentru instituția pe care o conducea. Regretul cel încercăm acum, când Paul Prodan a încetat de-a mai fi printre noi, se justifică, astfel.

VIII

ACEST ULTIM răvaș l-aș dori un mesager al primăverii bucureștene, un mesager care să ducă la granița de Vest a țării românești salutul ultimei luni de primăvară ce își pregătește sborul spre alte țărâmurî. O mână grea îmi apasă umărul însă, iar adierîlă de afară, încărcate de miresme îmi șoptesc parcă: „Zadarnic”. Și mă înfloară aceste categorice imperative, pe cari sufletul meu le primește ingenunchiat. La ce bun toată această risipă de exuberanță? Pentru cine să-ți înmoi pana în neliniștea primăverii și în calea cui să-ți așterni, ca pe un covor, sufletul răoșit? „Zadarnic!”... și pana îmi cade resemnată parcă, asemeni unei aripi rănite — elogiu și înfrângere țintașului surâzător, căruia îi place să se dea drept om. — Morala: feriți-vă de oamenii!

București, Florar 1938.

Teodor Scarlat

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

DOI ÎNAINȚAȘI: DELAVRANCEA ȘI GOGA

Aceia cari dau literaturii românești sensul ei adevărat și care singur și sigur va birui își îndreaptă astăzi privirile umezite de lacrimi spre două morminte: unul de mult părăsit în Iașul tragicei pribegii, iar celalt care acum se deschide, cu mult înainte de vreme.

Se adună atâtea amintiri cu privire la Delavrancea, A fost de la cele d'întăiu manifestări literare, afară de ale adolescentului, aproape copil, un înviitor. Unul fără teorie, fără program, și fără voință. Firea sa, care nu era ca a altora, i-a cerut imperios să se manifeste cum era. Așa-i poruncia înaintașii cari erau în el: grânarii țărani străbătători de văi și munți, răscolitori de zări, adunători de privesți și tesaurisatori de impresii. Ei toți, sfătoși cum li era rostul și buni de toate poveștile culese în cale, și-au dat drumul de-odată printr'însul. Altă viziune, altă gândire, peste obișnuita logică, alt graiu, un altfel de românește, de munte-nește, decât cum știam noi până atunci după forma măestru artificială a boierului savant Odobescu și a zețarului orășean Ispirescu. Neschimbat, în navelă, în teatru, el a fost așa: n'a luat de la nimeni și, chiar să fi vrut, n'a putut lăsa nimănui: nici acest dar, cu totul deosebit, al scrisului și nici doborâtoarea năvală a unei elocvențe capa-

bile să ardă convenționalismul tuturor tribunelor și catedrelor. Un om de vedenii, cum însuși era, în pădurea părului creț de supt care privirile ieșiau împungătoare ca două fosforice flăcări, o minunată și impresionantă vedenie.

Nu așa acela a cărui pierdere pentru literatură o plâng astăzi cei cari-i iartă că a părăsit poesia pentru scopuri zădarnice pe care ilusia lui ucigătoare le-a socotit imense și imperioase. Goga, care răsărise ca un nou lampadofor poetic al milenarei lupte ardeleno și care de aceia a fost îmbrățișat ca un tânăr făt-frumos, purtător al glasului smuls din durerile robiei, de înțelegătoare lume de boierie a anilor 1900, aducea cu dânsul, din strămoșească moștenire și la el, tot ce trebuia pentru ca, de la uimitoarea vădire de la început a noului profet din mila Dumnezeuului tuturor răbdărilor, să meargă treptat, pe căile de înțelepciune ale anilor, spre și mai depline roade ale neobișnuitei sale înzestrări. Dar lui, de la o vreme, în urmărirea fugarelor satisfacții ale politicii, îndeletnicirea aceia căreia închinase primii ani, și pe care n'o putea tăgădui, cu atât mai puțin distruge, i s'a părut o efemeră jucărie, aproape compromițătoare, așa încât nici nu-i plăcea ca ea să-i fie amintită. Corului celor aleși i-a preferat tunetele aclamațiilor în care credincioșii adevărați nu se mai pot osebi de strigătul spre triumf și pradă al vulgului.

Și, totuși, pe cel care părăsise literatura ea l-a urmărit, dintr'o iubire care nu putea să moară. I-a spus la ureche cele mai frumoase taine ale ei, și vraja pe care o exercita el nu venia de la idei, împrumutate, de aici sau de peste graniță, ci de la acele mistere ale ei. Și ceia ce era în adevăr viu în el era această obsesie a cuvântului nobil a comparației plastice, a perioadei largi și bogate.

Îmbătrânit politicește în neizbânda ce i se putea profetisa, el isprăvește tânăr în suflet prin toate mijloacele acestei minuni care, peste orice rămâne poesia.

(„Cuget Clar”)

N. Iorga

OCTAVIAN GOGA

A murit Octavian Goga, fiu al plaiurilor ardelene, ale căror dureri din trecut i-au sângerat inima și s'au revărsat în versuri sfinte.

A murit acum, primăvara, așa cum singur a prevăzut dar nu un sat, cum credea el, ci o țară întreagă își pleacă cucernic capu, își simte sufletul cernit.

A dus cu el plânsul robiei de veacuri iar răsunetul strunei înfiorate a rămas pecetluit în literatura română căci cântarea pătimirii Ardealului va fi veșnic amintitoare a trecutului.

A plâns cu doinele.

A simțit durerea Mureșului și a bătrânului Olt încins cu lanțuri.

În roua de pe trandafiri a văzut lacrimile visului neimplinit.

Și-a înfrățit cântarea cu aceea a privityhetorilor din codri.

A înțeles că pământul, vechiul nostru tată, păstrează semănată în negrele-i ogoare, nădejdea neamului românesc.

Sub pana măiastră, coboară din vechi icoane, figuri minunate: ale apostolului, a dascălului, a dascăliței și a

lăutarului. Moșneagul albit de zile negre, în glasul căruia plâng patimi, e preotul, magul vestitor al vremurilor ce vor să vie. Sfielnica, bălaia dascăliță, — un trandafir crescut în umbră, — e intruparea celei mai neprihănite jertfe de sine pentru luminarea satului. Iar lăutarul, poartă în vaerul strunelor sale durerile noastre ferecate, amarul nădejdlor. Dar când soarele mândru va aprinde scânteia dorurilor ascunse, jalea pribeagă se va prefăce în măreață cântare de nuntă.

Profet al timpurilor ce au venit, a proorocit; eranic izbăvitor a trezit din somn pământul românesc și a scuturat marasmul unui neam, întărindu-i sufletul și pregătindu-l pentru marea victorie care a venit.

Poetul redeșteptării și-a văzut visul împlinit.

Copil al gliei străbune, silit să plece printre streini, a cântat dezrădăcinarea, în accente profund duiioase.

Casa bătrânească din sat are acum păreții îngălbeniți și pragul putrezit. Vatra, cu veascurile de mult stinse, îi amintește vraja poveștilor străbune. Momentul despărțirii de părinți e sfâșietor și trist:

Stăpâne codru, crai bătrân:

Mai ții tu minte oare?

— La umbra unui fir de nalbă

Plângea o floare de cicoare, —

Și-un firicel de izmă creață

Se săruta atunci cu Oltul...

Atunci m'am dus în lume eu,

Feciorul lui Iosif preotul!

De-ar fi rămas la plug — ar fi fost un gospodar cinstit de tot satul, ar fi avut nepoți cărora le-ar fi spus povești cu împăratul roșu. Iar când va fi fost să moară cineva ar fi întrebat: — Pe cine 'ngropi, părinte, azi? — Pe-un om de omenie! Pe acest om de omenie, îl plângem azi toți, căci sufletul său a vibrat pentru toți — a dat

viață conștiinței naționale a tuturor, izbucnită vulcanic, exaltat și frenetic prin condeii său. A fost un luptător dărz, un deschizător de drumuri, un vizionar.

Glasul său a amuțit, pana lui s'a frânt, corpul neînsuflețit dispare acum dintre noi pentru totdeauna. Versurile sale, cari ne-au întovărășit copilăria, vor dăinui mereu. Vor rămâne ca ceva veșnic și divin, căci dumnezeesc a fost harul cu care a fost binecuvântat.

Coca Popovici

CĂTEVA AMINTIRI DESPRE ÎNCEPUTURILE POETICE ALE LUI OCTAVIAN GOGA

D. I. Lupaș publică în revista „Țara Noastră” închinată memoriei lui Octavian Goga câteva amintiri despre începuturile poetice ale celui ce avea să devină cântărețul pătimirii noastre. Octavian Goga se afirmă dela început cu sursa de inspirație în durerile neamului. El nu este un poet al sentimentelor de tânguire personală, el își instrunează coarda poetică pe durerile neamului.

La vârsta de 12 ani, în anul 1893 (14 Maiu), copilul Octavian Goga scrie versurile de mai la vale:

*Cum este de necăjit Românul în
Ungaria?*

Românul de dimineața până seara
Tot lucră neconținut
Dar cu toată osteneala
Tot este neprețuit.

Dar va să vină odată vremea
Când Românul nu va suferi
Când se va schimba și lumea
Când opinca va domni.

Rășinari 14 Mai 1893 Octavian Goga

Peste zece ani, în anul 1902, în poe-

sia „Domnului să ne rugăm”, cântă astfel suferința poporului:

Tu le îndopi cu pâne gura
Ce scupă fruntea-ți asudată
Și dai din mână bucătura...
Și ei îți calcă bătătura'
Și vin cu bice să te bată

Iubit popor! Mai mare rău
Pe lumea asta pământeană
Noi știm că n'a dat Dumnezeu,
Dar azi jelim la capul tău
Cuvântătorii tăi din peană

Jelim, dar treji și la răvaș
Noi le 'ncreștăm orice păcat:
Că pentru vite n'ai imaș
Că ești sărac și nevoiaș
Și că te fură și te bat.

Dar peana noastră necăjită
Când pe hârtie ne-o purtăm
Pân'cade mâna ostenită,
Plini de-o nădejde negrăită
Lui Dumnezeu noi ne rugăm:

Ceresc Părinte, veșnic Tată,
Cărui durerile ne plângem
Adu-ne vremea așteptată
Să ne-aruncăm peana odată
Și spada lată s'o încingem!

Deci pentru clipa răsării
Acelui soare ce-așteptăm
Și pentru ceasul răsplătirii
Obezilor înlănțuirii
Noi Domnului să ne rugăm.

Versurile acestea n'au încă nici o valoare estetică; din ele nu se poate bănui poetul inspirat de mâine. Ele sunt, însă, un document viu că inspirația naționalistă a poeziilor lui Octavian Goga se găsește în el însuși, în eul său topit în colectivitatea neamului. Technica versului este nepreten-

țioasă de aceeaș factură ca a altor poezii de acest fel. Pe cât am cunoscut simțul estetic al unor anumiți „doctori”, suntem convinși că n'au fost sub nivelul estetic al mediului, ei au fost păstrate și au găsit rezonanță în sufletul cititorilor.

Sever Stoica

DINASTICUL GOGA

Prin cutremurul morții se scutură tot balustrul omenesc de viață mărunță și meschină și ne apare Goga în toată splendoarea sa eroică. Originar dintr'un colț al Ardealului cu țărani harnici, înstăriți, cari nu știu să se plece, Goga apare cu dârzenia lor, cu spiritul de revoltă în fața asupritorului.

Primele poezii le publică în „Familia”, ca și Eminescu. Când în 1905 apare primul său volum de poezii el este primit cu entuziasm și chiar cu plăcută surprindere, ca ceva nou. Versul lui este ca o trâmbiță profetică, spun criticii de atunci. D-l Iorga vede în Goga pe Ardeleanul cel mai reprezentativ, față de Coșbuc și Iosif, mai mult sau mai puțin ardeleni. Stere este impresionat de glasul care se ridică pentru țărănul muncitor; însuși T. Maiorescu își schimbă unele concepții despre poezie și vede că nu de material (patrie, etc.) depinde poezia, ci de atitudinea și talentul poetului. Goga apare ca un sincer și profund înțelegător al etnicității noastre naționale.

Cetindu-l, Goga ne apare cu un mesianism dinamic, profetic. Desrădăcinat numai prin poziția sa socială, Goga este reprezentantul autorizat al țărănului obidit, al unui neam asuprit de veacuri care aștepta de mult o sărbătoare. Timpul nu-i permite să spună totul pe șleau, de aci formule mistice, vagi, dar evocative: Crai nou, mântuitor etc. Poezia lui Goga, deși visul s'a împlinit, rămâne în picioare tot mai frumoasă, mai puternică și mai răscolitoare; ceea ce dovedește că opera

sa este eternă. Goga e poet în proză, în teatru și în cuvântările sale. La el inima vorbește și vorbește vibrant și puternic. Pateticul străbate toată viața și opera sa. Ziarist, ne apare ca un pamfletar de mare talent, elegant și totdeauna la înălțime.

Ce momente extraordinare au fost acelea, când glasul lui Goga și Lucaci răsunau puternic pentru intrarea noastră în acțiune.

Numai Eminescu a mai avu totață fuziune de aspirații și simțiminte ca Goga. Ideia națională este principiul călăuzitor la Goga. El rămâne profund dinastic, căci a înțeles rolul covârșitor al Craiului nou, cântat de el.

(dintr'o conferință)

George Bota

DOCTORUL GH. MARINESCŪ

A murit profesorul Gh. Marinescu: un exemplu unic de muncă pasionată și modestie și unul din puținele nume prin cari spiritul românesc era prețuit peste hotare, și poate singurul prin care câștigase notorietate universală.

A murit un mare român — în cea mai nobilă și gravă accepție a cuvintelor și un om de excepțională valoare.

Și cât e de regretabil că la d-rul Marinescu nu s'a scos, din viața lui, comoara de învățăminte, că nu s'au desprins liniile vieții lui, de gigantică arhitectură, pentru a se da un minunat exemplu tinerelor generații! Când defectul nostru — care ni se așează ca un val în calea înaintării — este lipsa de perseverență, ușoara plutire pe deasupra adâncimilor lucrurilor, diletantismul impresionist și vorbărie menită să ție loc oricărei realizări, ce minunată educație s'ar fi putut face — nu mai subliniez recunoștința — relevând exemplul cel mai viu de muncă, de stăruință, de adâncire și modestie, care a fost viața doctorului Marinescu. Vorbăriei umflate a atătora, el i-a

opus cu un admirabil entuziasm constant, fapta.

D-rul Marinescu a reprezentat în iureșul ușurințelor ante, dar mai ales post-belice, dela noi, imaginea acelor posedată de ideal și de știință, cari se întâlnesc doar în civilizațiile strălucite ale apusului copt: el a trăit pentru știință, pentru umanitate și pentru neamul său, făcând din ele finalitatea vieții sale.

Ceeace este mai caracteristic în personalitatea doctorului Marinescu este munca. El a muncit într'una, oriunde și în ori și ce condiții.

Intors dela Salpêtrier în 1897 cu autoritatea câștigată deja de mare savant, doctorul Marinescu devine profesor la Universitatea din București. Intr'un local cu totul impropriu, nevoit să parcurgă zilnic kilometri până la Pantelimon, (unde avea spitalul) lângă București, pe jos, doctorul Marinescu nu s'a lăsat cuprins de cunoscuta scuzată sub tot atât de cunoscuta formulă, „n'avem mediu” (cultural) ori „n'avem mijloace”. La o măsură de brad, instalat la microscop, genialul medic scrie cea mai mare operă a lui și cea mai completă lucrare asupra acestei chestiuni: „La cellule nerveuse”, cu care a devenit cunoscut pretutindeni. Din 1890 și până la moarte, timp de o jumătate de secol, doctorul Marinescu nu cunoaște răgaz. Studiile, comunicările, conferințele sale sunt în număr imens; ele figurează în toate revistele cu prestigiu, la toate congresele, în toate limbile europene. L-au slăvit savanți străini, l-au sărbătorit Universități glorioase și l-au primit între ai lor, Societăți și Academii din întreaga lume.

Ca nimeni altul doctorul Marinescu a înțeles că cultura românească nu se poate încercui la un mediocru localism, al „problemelor proprii”. Când atâtea lenevii universitare se închircesc în teme cari n'au nici meritul de a

servi în deslegarea unor probleme specifice culturii noastre, doctorul Marinescu a activat pe plan universal. Și tot astfel ar fi activat oricare i-ar fi fost disciplina: cine se identifică cu o știință nu o poate servi altfel.

A fost prin aceasta mai puțin Român? Cine nu-și amintește cu câtă căldură cita pe Pasteur, în cuvintele în cari acesta arăta ce înseamnă Patria pentru el? Cu cât entuziasm s'a avântat d-rul Marinescu în lupta eugenică?

În una din cele din urmă zile, d-rul Marinescu confia unui apropiat: „Ultimele puteri pe cari le am, vreau să le consacru sănătății poporului meu...”

Om de știință desăvârșit, devotat fiu al Patriei și al omenirii, doctorul Marinescu a fost o rară întrupare a idealului de om. Nu va fi o mai frumoasă operă educativă — și omagiu de recunoștință mai nemerit — decât o biografie a acestui minunat om.

Fundațiile Regale o pot lua asupra lor.

I. Didilescu

OVID DENSUȘIANU

Și a treia moarte pe care o înregistram în rândul marilor noștri oameni, după Octavian Goga și Gh. Marinescu, este aceea a lui Ovid Densușianu profesorul de admirabilă cultură filologică, despăcătorul de drum nou în scrișul românesc ante belic și îndrumătorul calm și sigur pe calea creației și a adevăratelor valori al unei generații nervoase și grăbită.

Învățământul nostru pierde, prin moartea prematură a profesorului Ovid Densușianu, pe unul din rarele exemplare, filologia noastră pe unul din cei mai serioși savanți, iar cultura pe cel mai calm cizelator al bijuteriilor salbei ei.

În Pantheonul recunoștinței acestui neam foarte încercat, Ovid Densușianu își are locul său.

M. S.

NOUII LAUREAȚI:

AL. T. STAMATIAD ȘI AL. CAZABAN

Anul acesta premiul național de poezie a fost acordat lui Al. T. Stamatiad, iar cel de proză lui Al. Cazaban. E o justiție care diriguește destinele vieții oamenilor și a operelor. Și ea nu dă greș, cu toate îmbulzelile grăbiților și gălăgioșilor, și cu toate cântecele sirenelor.

Al. T. Stamatiad e poetul care a cizelat versuri de aur în poezia română. D-sa, este drept, s'a oprit pe pragul unui început, după ce a desăvârșit, încununând cu aureolă strălucită de vârf de pisc, o perioadă care se încheia. Reprezintă un popas în cursul triumfal al scrisului nostru. Câți din noi nu ne-am răcorit sufletele de adolescenți exaltați cu frânturi din versurile lui Al. T. Stamatiad!

Că nu s'a lăsat ademenit de curențele la modă după război?

Un motiv mai mult ca să-l prețuim.

Al. Cazaban, acel talent viu, al cărui vervă cucerește, a trebuit să tacă mult timp, ostracizat de o mafie bine organizată. A îndrăznit să epigrameze o nuanță exagerată în atitudinea unor neopotențați pe atunci la noi. Și această îndrăzneală i-a semnat sentința de moarte, prin ignorare. Scrie ortodox, românește pe deasupra, cu talent și cu spirit, scrie frumos, urmând cursul marilor înaintași ai slovei românești, reliefându-și, bine înțeles, viguros personalitatea.

Ce însemnau aceste valori, într'o epocă de revărsare și lăbărtare, într'o epocă în care alt substrat călăuzea etica vieții noastre?

Azi, geniul bun al neamului, a părăsit pentru o clipă mâlul revărsat al unui Nil producător pentru viitor poate, dar mâl, și întorcându-se spre cei uități, spre cei valoroși, le-a uns din

nou frunte cu harul divin, încununându-i cu laurii dreptei răsplătiri.

Noi le-am deschis iar cărțile și ne-am astâmpărat din nou setea de frumos și de românesc, recitindu-i.

PE MARGINI DE CĂRȚI DE OCTAV ȘULUȚIU

Cronicarul nostru literar, Octav Șuluțiu, și-a strâns o parte din cronicile sale și, după ce le-a pieptănat de toți paraziții greșelilor de tipar și a unor scăpări de stil, le-a editat într'un volum elegant la editura „Miron Neagu” dela Sighișoara. Volumul acesta care urmează după „Ambigen” și „Brașov”, evidențiază o personalitate care se grefează viguros în scrisul românesc. Octav Șuluțiu este scriitorul născut, dublat de un perfect profesor. De aci scrupulozitatea, seriozitatea și independența cari caracterizează cronicile sale. E un mare scriitor. Dovada o avem în acel viguros roman care este „Ambigen” și în acea minunată monografie literară a Brașovului. Dar Octav Șuluțiu e și pedagog. Tendința aceea de a explica, de a analiza și de a instrui și pe alții, este de natură profesorală. Și ea ne-a dat pe cronicarul Octav Șuluțiu, pe acel cronicar atât de imparțial, atât de obiectiv și de independent cu care se mândrește revista „Familia”.

Cronicile cari compun volumul de față au fost publicate, o bună parte, în „Familia”. Ar fi explicabil deci dacă am simți răsfrângându-se o parte din lauda care se aduce de critică acestui volum. Și mărturisim că e unanimă această laudă, a tuturor condeierilor autorizate.

Autorul a însoțit volumul cu o „Lămurire” și cu un studiu „Intre cronică și critică literară”. Din ele vedem pe modestul Șuluțiu pe care îl cunoaștem și-l iubim. Și, mărturisim, modestia a-

ceasta a copilului răsfătat de muze care este Şuluţiu, nu-i întunecă de loc viaţa. Din contră.

Alţii se vor rosti în numărul viitor al „Familiei” asupra acestei cărţi, alţii, deocamdată cu cuvânt în ale criticii. Până atunci, nu ne-am putut opri nici noi bucuria de a încrusta succesul pe care l-a repercutat, în scurtul timp dela apariţie, volumul „Pe margini de cărţi” seria I. E pe deplin meritat. M. S.

IOAN MONORAI

Un istoric ardelean necunoscut de prof. Ed. I. Găvănescu

Unul dintre istoricii revistei aradane „Hotarul” a dat recent la iveală un document de capitală importanţă, aflat în biblioteca lui Al. Gavra, donată, după cum era şi natural, Academiei Teologice dela Arad, în cadrele căreia a figurat, în urmă cu o sută de ani, ca profesor.

Este vorba de o nouă Istorie a Românilor — după d. Ed. Găvănescu — drept cea mai unitară şi complectă, cuprinzând răstimpul dela vechii Geţi, Dacia veche, până la anul 1817. Manuscrisul descoperit de d. prof. Găvănescu aparţine fostului preot greco-catolic Ion Monorai, din comuna Cergul Mare, din preajma Blajului.

Cauza care a dus acest manuscris în biblioteca lui A. Gavra este cunoscută de specialiştii, aceştia ştiind că pela anul 1830 Al. Gavra „se agita pentru editarea de lucrări în limba română”; fapt care explică existenţa — în aceeaşi bibliotecă — a mai multor manuscrise, printre cari şi câteva ale lui Ioan Barac, socotite pierdute chiar de regretatul cercetător de vechi documente literare, care a fost G. Bogdan Duică.

D. Ed. Găvănescu anunţând descrierea manuscrisului, a lucrat un interesant studiu asupra operei lui Ioan Monorai, studiu care în primele pagini explică şi faptul istoric în legătură cu intenţiile lui Al. Gavra. Urmează apoi un capitol în care ni se vorbeşte de-

spre viaţa lui Ioan Monorai, cu un cuprins dintre cele mai captivante.

În aceste 45 pagini, d. Ed. Găvănescu se ocupă paralel de cele două manuscrise ale aceleiaş Istoriei — unul în latineşte intitulat „*Breviis Notitiis Rerum Dacicarum*” şi altul, cu litere slavone, intitulat „*Scurtă Cunoştinţă a Lucrurilor Dachiei*”. Cu această ocazie autorul studiului despre Ioan Monorai, face dovada unei alese culturi de specialitate trecând peste fondul în care cele două documente sunt identice, pentru a reliefa numai textele cari deosebindu-se, nu fac altceva decât să se completeze unul pe altul.

Din acest punct de vedere d. Ed. Găvănescu reuşeşte să ne prezinte întreaga operă a „necunoscutului istoric ardelean”, aşa cum dsa. şi-a subintitulat studiul, îmbrăcând totul într-o formă puţin obişnuită celor obişnuiţi să vadă în pagini de istorie, prea multă oboseală şi plictiseală.

Pentru completarea informaţiilor asupra autorului acestei Istorii necunoscute, d. Ed. Găvănescu a fost nevoit să ducă o vastă corespondenţă cu o parte dintre bătrânii cărturari din ţinutul Blajului, numai aşa studiul dsale putând să apară pe deplin documentat. Este şi acesta un mare merit al dlui Găvănescu, profesorul arădan care în puţinele-i ore libere află o deosebită pasiune în cercetarea hrisoavelor.

Cetitorii studiului dlui Ed. Găvănescu se vor convinge că în vrafal cărţilor cu conţinut istoric, dsa. adaugă unul dintre cele mai preţioase documente ale vremii. Asupra valorii documentare a operei lui Ioan Monorai, rămâne să se ocupe cei cunoscători şi cum suntem informaţi că o parte din ei s'au şi pronunţat aducând meritate elogii celui care într-o arhivă — dată aproape uitării — a ştiut să afle o frântură de viaţă românească, şi încă a unuia dintre cei mai bine pregătiţi, la începutul secolului trecut.

Al. Negură.

REVISTA REVISTELOR

MAGHIARE

KORUNK (An. 13 No. 5. Mai 1938). Este de reținut nota d-lui Ernest Gáll despre „România și ideea confederației dunărene” întocmită în baza unei bibliografii bogate, fără să contribuie cu nimic nou la luminarea problemei.

Autorul caută să deducă ideea colaborării popoarelor dunărene încă din timpul lui Mihai Viteazul cecece — conform recentelor cercetări istorice — este o exagerare. Din politica lui Mihai Viteazul se desprinde mai degrabă dorința de a uni pe toți românii într'un stat, decât ideea de a colabora cu celelalte popoare vecine. Este o nuanță, care însă pune cu totul în altă lumină problema.

În 1849, de fapt, Kossuth a luat în desbatere propunerea de colaborare făcută de Nicolae Bălcescu, dar niciodată nu a acceptat egalitatea perfectă între români și unguri. În imaginația lui confederația popoarelor dunărene ar fi fost o alianță de apărare față de imperialismul austro-rus, sub hegemonia Ungariei.

Colaborarea emigrației ungare cu Cuza-Vodă nu a avut nimic comun cu ideea confederației dunărene. Azi se știe că aceste negocieri duse de generalul Klapka s'au făcut în vederea unei răscoale ce ar fi trebuit să izbucnească în Ardeal contra dominației austriace atâta timp cât Napoleon III a atacat Austria în Italia. Se știe însă că a intervenit Solferino și Napoleon III a găsit că este mai prudent să aban-

doneze politica de aventură a revoluțiilor și încheie pace cu Austria.

Ideea colaborării româno-ungare împotriva Austriei nu a fost combătută de Ion Brătianu, ci de frate-său Dumitru Brătianu, care a motivat sincer în fața lui Cavour atitudinea sa, spunând că nu are încredere în lealitatea lui Kossuth și a conaționalilor săi, față de români.

Este o greșeală să se creadă că proiectul Marelui Austriei federalizate ar fi avut ceva comun cu ideea confederației dunărene. Acest proiect urmărea organizarea slavilor, germanilor și românilor din Austria și Ungaria contra ungarilor și în serviciul dinastiei Habsburgilor. Este adevărat că, într'un anumit moment, s'a proiectat și ralierea României, dar în același scop. Planurile imperialiste similare nu au servit ideea federalizării micilor popoare din Europa dunăreană.

SZEMLE (An. XXIII No. 1—5). Redactată de d-l Ladislau S. Nagy la Cluj, pare a fi cea mai sinceră precursoră a apropierei româno-ungare.

D-l dr. Elemer Gyárfás brodează pe cunoscutul adagiu lansat de Sfântul Ștefan, primul rege al ungarilor: „țara cu o singură limbă și cu obiceiuri uniforme este slabă și fragilă”, — un articol interesant. D-sa arată că concepția Sfântului Ștefan este incompatibilă cu ideea statului totalitar. Recomandă această concepție actualelor state naționale din Europa dunăreană

invitându-le să realizeze o colaborare pentru apărarea intereselor comune.

Regretăm că connaționalii d-lui Gyárfás refuză să aprecieze această recomandare de a cărei sinceritate nu vrem să ne îndoim.

D-l dr. Aloisiu Nemezc propune înființarea unei reviste în limba română cu titlul „Minoritarul”, care ar trebui să informeze opinia publică românească despre viața și străduințele minorității ungare din România.

D-l dr. Emeric Miko, cunoscutul publicist ungar, analizează noua constituție din punct de vedere al interesului minorităților din România. D-sa recunoaște că art. 27 din această Constituție pune într'o nouă lumină problema minoritară. Regretă însă că legiuitorul nu a consacrat personalitatea juridică de drept public a corporațiilor minoritare.

După părerea d-lui Carol Bányai identitatea de interese dintre România și Ungaria s'ar fi evidențiat mai clar după realizarea anchlussului ca ori-când. Suntem de acord cu argumentele pe cari d-sa le invoacă în sprijinirea acestei constatări.

D-l Ladislau S. Nagy constată cu mare bucurie faptul că în ultimul timp oficialitatea românească și cea ungară ar manifesta inclinațiuni concrete pentru împăciuirea celor două popoare vecine. D-sa interpretează ca un semn al acestei schimbări de conduită și înființarea comisariatului minorităților.

La sfârșit pune întrebarea: Cum s'ar putea oare reorganiza minoritatea ungară din România ca, după dizolvarea partidelor politice, să se încadreze în noua disciplină constituțională.

D-l Nagy ar dori să reînvie „Uniunea Ungară” (Magyar Szövetség) care, după cum se știe, s'a constituit în 1922 sub prezidenția răposatului baron Jozsika Samuil ca o organizațiune apolitică a acestei minorități. dar a fost di-

zolvată de guvernul român pentru că avea veleități de stat în stat.

La acest punct nu suntem de acord cu d-l Nagy. Constituția și tratatele nu admit minorităților personalitate juridică de drept public. Ar fi deci păcat ca buna înțelegere între Statul Român și minoritățile sale ce se poate realiza sub noul regim constituțional să fie primejduită prin astfel de proiecte aventuroase. Noi credem că minoritarii, în viitorul parlament corporativ, vor trebui să-și găsească locul ca membri ai corporațiilor profesionale pe cari acesta se va baza.

În tot cazul străduințele d-lui Ladislau S. Nagy merită să fie urmărite cu simpatie de opinia publică românească.

ERDÉLYI HELIKON (An. XI. No. 4 Aprilie 1938) publică traducerea reușită a nuvelei d-lui Al. Brătescu-Voinștei: „Niculăiță Minciună” sub semnătura d-lui Emil J. Vásárhelyi, care pare a fi orientat în literatura română contemporană.

Conferința d-lui Carol Kós despre spiritul artelor frumoase ungare din Ardeal și articolul d-lui Gheorghe Bözödi despre viața satului unguresc sunt contribuțiuni interesante și prețioase la cunoașterea spiritualității ungare din România.

D. Ladislau Lörinczi vorbește în termeni elogioși despre drumul pe care presa română din Ardeal l-a parcurs în secolul al XIX-lea. Ne bucură faptul că confrății noștri unguri sunt pe calea de a aprecia eforturile noastre spirituale și culturale, abandonând încetul cu încetul superstiția că românii nu ar fi un popor de cultură.

Alexandru Olteanu

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA FUNDAȚIILOR PENTRU LITERATURA ȘI ARTA „REGELE CAROL II”

- Nicolae Petrescu* — Anglia. Lei 120.
Virgil Gheorghiu — Tărâmul Celălalt. (Versuri.) Lei 40.
A. I. Brătescu-Voinești — Tratat de Pescuit. Lei 90.
Ion Sân-Giorgiu — Goethe. Lei 120.
George Mihail Zamfirescu — Mărturii în contemporaneitate. Lei 70.
Shakespeare — Hamlet, trad. de Dragoș Protopopescu.

DELA EDITURA „CUGETAREA”

- B. Iordan* — Satele, roman. Lei 110.

DELA EDITURA „PRINCIPELE MIRCEA”

- Fungk-Brentano* — Luther. Trad. de I. Leonard. Lei 90.
Octav Zalova și Mihail Sandu — Poveștile Păsărilor. Lei 120.
V. Teodoru-Soru — Guguță și Dănuț roman pentru copii. Lei 60.

DELA EDITURA „NAȚIONALĂ CIORNEI”

- Romulus Seișanu* — Aventura Viață a lui Despot-Vodă. Lei 70.
M. Toneghin și Al. Bilciurescu — Paraziții Tacămului. Lei 65.
Sărmanul Klopștok — Meduza, roman. Lei 60.

DELA EDITURA „CULTURA ROMÂNEASCĂ”

- Barbu Lăzureanu*. Cu privire la: Eminescu. Lei 16.
Barbu Lăzureanu. Cu privire la: Asaki și Heliade. Lei 16.

DELA ALTE EDITURI.

- Tudor Vianu* — Istorism și Naționalism. Tiparul „Universul” București.
Coriolan Petranu — L'Art roumain de Transylvanie vol. I.
George Todoran — Rod peste Mâine, Poeme Edit. „Lanuri” Mediași. Lei 45.
Ștefan Mărcuș — Sătmar. I. Tip. „Românească” Oradea. Lei 120.
M. Theodorian-Carada — In voia soartei. Tip. „Serafică” București.
D. Hinoveanu — Azur pentru popul cu îngeri. Edit. „Astra” Satu-Mare.
Octav Șuluțiu — Pe Margini de Cărți, Editura „Miron Neagu” Sighișoara.
Ion Sofia Manolescu — Muntele Ascuns. Poeme. Edit. „Frize”. Lei 25.
Ștefan Doru — Înlăcrimări. Poezii. Chișinău.
Petru Stati — Licăriri de stele. Versuri. Iași. Lei 10.
Al. Dima — Cei mai rodnici ani ai vieții lui G. Coșbuc. Sibiu. Lei 20.
C. Răuleț. Replici. Tip. „Revista Geniului” București.
Dr. S. Reli — Biserica ortodoxă română din Maramureș. Cernăuți. Lei 100.
Gr. Trancu-Iași — Colțul unui eșan. Lei 50.
Dr. Eugen Bianu — Ordinea Obștească. București. Lei 450.
Istituto Superiore orientale di Napoli.
Bernardo Barbiellini Amidei — Annali.
Victor Popilian — Cerurile spun. Sibiu. Lei 45.
Victor Popilian — Sufletul lui Faust. Lei 70.

